

REPUBLIKA SLOVENIJA
ZAGOVORNIK NAČELA ENAKOSTI

POSEBNO POROČILO

Položaj transspolnih ljudi v postopkih medicinske potrditve spolne identitete in pravnega priznanja spola v Sloveniji

**Posebno poročilo – Položaj transspolnih ljudi v postopkih
medicinske potrditve spolne identitete in pravnega priznanja spola v Sloveniji**

REPUBLIKA SLOVENIJA
ZAGOVORNIK NAČELA ENAKOSTI

Položaj transspolnih ljudi v postopkih medicinske potrditve spolne identitete in pravnega priznanja spola v Sloveniji

Posebno poročilo

Ljubljana, december 2021

Kazalo

	POVZETEK POSEBNEGA POROČILA	8
1	UVOD	14
1.1	PРАВNA PODLAGA IN NAMEN POSEBNEGA POROČILA	15
1.2	TEŽAVE IN IZZIVI TRANSSPOLNIH LJUDI	17
1.3	MEDNARODNA PRIPOROČILA SLOVENIJI GLEDE POLOŽAJA TRANSSPOLNIH LJUDI	19
2	RAZLAGA OSNOVNIH POJMOV IN PРАВNI OKVIR	20
2.1	KAJ JE TRANSSPOLNOST	21
2.2	MEDICINSKA POTRDITEV SPOLNE IDENTITETE	23
2.3	PРАВNO PRIZNANJE SPOLA	26
2.4	ODPRTA PРАВNA VPRAŠANJA PRED IN PO PРАВNEM PRIZNANJU SPOLA	29
2.5	VARUH ČLOVEKOVIH PRAVIC O TRANSSPOLNIH LJUDEH	31
3	POIZVEDBE ZAGOVORNIKA O POLOŽAJU TRANSSPOLNIH LJUDI V MEDICINSKIH IN UPRAVNIH POSTOPKIH	32
3.1	POSTOPKI MEDICINSKE POTRDITVE SPOLNE IDENTITETE	33
3.1.1	Ugotovitve glede postopkov medicinske potrditve spolne identitete	51
3.2	POSTOPKI PРАВNEGA PRIZNANJA SPOLA V OKVIRU MINISTRSTVA ZA NOTRANJE ZADEVE IN UPRAVNIH ENOT	53
3.2.1	Ugotovitve glede postopkov pravnega priznanja spola	53
3.3	PREDLOGI UREDITVE PРАВNEGA PRIZNANJA SPOLA V OKVIRU MINISTRSTVA ZA DELO, DRUŽINO, SOCIALNE ZADEVE IN ENAKE MOŽNOSTI	55
3.4	STALIŠČA ORGANIZACIJ CIVILNE DRUŽBE	58
3.4.1	Povzetki stališč nevladnih organizacij	61

4	POLOŽAJ TRANSSPOLNIH LJUDI V MEDNARODNEM OKVIRU	62
4.1	STALIŠČA MEDNARODNIH ORGANIZACIJ NA PODROČJU TRANSSPOLNOSTI	63
4.1.1	Evropska unija	63
4.1.2	Svet Evrope	69
4.1.3	Organizacija združenih narodov	71
4.1.4	Svetovna zdravstvena organizacija	73
4.2	EVROPSKA SODNA PRAKSA	75
4.2.1	Evropsko sodišče za človekove pravice	75
4.2.2	Sodišče Evropske unije	79
4.3	UREDITEV PRAVNEGA PRIZNANJA SPOLA IN MEDICINSKE POTRDTIVE SPOLNE IDENTITETE V NEKATERIH DRŽAVAH	81
4.3.1	Pregled ureditev v izbranih državah	81
4.3.2	Poizvedbe pri organih za enakost v izbranih državah	85
5	KLJUČNE UGOTOVITVE IN PRIPOROČILA ZAGOVORNIKA	90
5.1	KLJUČNE UGOTOVITVE NA PODLAGI POIZVEDB ZAGOVORNIKA	91
5.1.1	Ugotovitve glede medicinske potrditve spolne identitete	91
5.1.2	Ugotovitve glede pravnega priznanja spola	92
5.2	PRIPOROČILA ZAGOVORNIKA	96
5.2.1	Priporočila glede medicinske potrditve spolne identitete	96
5.2.2	Priporočila glede pravnega priznanja spola	97
5.2.3	Obrazložitev priporočil	98
6	KRATICE IN OKRAJŠAVE	103
7	PRILOGE	105
8	ZAHVALA	106

Povzetek posebnega poročila

Zagovornik načela enakosti (v nadaljevanju: Zagovornik) na podlagi 22. člena Zakona o varstvu pred diskriminacijo (ZVarD)¹ Državnemu zboru Republike Slovenije s posebnimi poročili poročča o svojem delu in ugotovitvah o obstoju diskriminacije posameznih skupin oseb z določeno osebno okoliščino.

Na podlagi 21. člena ZVarD je obravnaval položaj transspolnih ljudi v postopkih medicinske potrditve spolne identitete² in pravnega priznanja spola.³ Pri tem je bilo ključno vprašanje, kako so transspolni ljudje obravnavani glede na njihovi osebni okoliščini spolne identitete in spolnega izraza.

Zagovornik zakonodajalca in javnost s tem posebnim poročilom opozarja na spoštovanje človekovih pravic in enakih možnosti ljudi, ki jim je bil ob rojstvu, predvsem na osnovi izgleda genitalij, pripisan spol, s katerim se ne poistovetijo, ga ne doživljajo kot sebi lastnega in ne odraža njihove spolne identitete.

Namen posebnega poročila je predstaviti, kako so trenutno v Sloveniji urejeni postopki medicinske potrditve spolne identitete in pravnega priznanja spola in kakšna je praksa pristojnih organov.

Glede na informacije, ki jih je Zagovornik pridobil, je pripravil priporočila za izboljšanje položaja transspolnih ljudi v navedenih postopkih. Pri tem je upošteval Resolucijo Parlamentarne skupščine Sveta Evrope številka 2048 iz leta 2015.⁴

Resolucija glede postopkov medicinske potrditve spolne identitete priporoča, naj bodo medicinski posegi dostopni vsem transspolnim ljudem, ki si to želijo. Stroški zdravljenja naj se povrnejo iz javnega zdravstvenega sistema. Spremeniti je treba tudi klasifikacijo bolezni tako, da transspolni ljudje, vključno z otroki, zaradi svoje transspolnosti ne bodo označeni kot duševno bolni. Glede postopkov pravnega priznanja spola pa resolucija priporoča, naj bodo postopki pregledni, hitri in dostopni, naj temeljijo na samoopredelitvi in naj bodo omogočeni vsem. Pri tem naj transspolni ljudje, njihovi partnerji in otroci ohranijo vse pravice, ki jim pripadajo. Države poziva, da poleg možnosti izbire ženskega ali moškega spola omogočijo tudi izbiro tretje možnosti, ki bo nevtralna.

1 Zakon o varstvu pred diskriminacijo (Uradni list RS, št. 33/16 in 21/18 – ZN0rg).

Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7273>.

2 Pojem medicinska potrditev spolne identitete označuje različne medicinske posege, ki omogočajo osebi, da preide od spola, ki ji je bil pripisan ob rojstvu, k spolu, s katerim se poistoveti, torej ki ga oseba čuti kot njej lastnega. Vključuje lahko psihološko in psihiatrično obravnavo, hormonsko terapijo in operativne posege (kot so mastektomija, histerektomija, vaginoplastika, faloplastika itd). Kot sopomenke se uporabljajo tudi izrazi potrditev spola, potrditev spolne identitete, medicinska tranzicija in vse redkeje sprememba spola.

3 Pojem pravno priznanje spola označuje nabor upravnih postopkov, s katerimi oseba spremeni spolni označevalec na osebnih dokumentih (oznako za spol in enotno matično številko občana), ki ji je bil pripisan ob rojstvu, v spolni označevalec tistega spola, s katerim se oseba poistoveti, torej ki ga oseba občuti kot njej lastnega. Dodatno sodijo k pravnemu priznanju spola tudi postopki spremembe imena.

4 Council of Europe, Committee on Equality and Non-Discrimination. Resolucija. (2015). Discrimination against transgender people in Europe.

Dostopno na: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=21736&lang=en>.

Zagovornik je pri pripravi posebnega poročila upošteval tudi nekatere druge pomembne mednarodne dokumente, predvsem načela Yogyakarta⁵ (2017), Priporočila za spodbujanje vključevanja transspolnih ljudi v EU⁶ (2020) in Unijo enakosti: strategijo za enakost LGBTIQ oseb za obdobje 2020–2025.⁷

Osrednji vir informacij o obravnavanju transspolnih ljudi v medicinskih in upravnih postopkih so bile pisne poizvedbe. Zagovornik jih je marca 2021 poslal 127 različnim institucijam in organom ter posameznikom.

Iz odgovorov na poizvedbe Zagovornika in drugih proučenih gradiv izhaja, da so se pri zagotavljanju **postopkov medicinske potrditve spolne identitete** pokazali naslednji izzivi:

- zagotavljanje nemotenega delovanja Interdisciplinarnega konzilija za potrditev spolne identitete v primeru dolgotrajnih odsotnosti njegovih članov, kar bi olajšalo tudi uresničevanje pravice do drugega mnenja po Zakonu o pacientovih pravicah;
- odsotnost specialistov za posamezne posege;
- javna nedostopnost slovenskih smernic za postopke medicinske potrditve spolne identitete;
- ustrezna informiranost zdravstvenega osebja;⁸
- neuporaba pritožbenih postopkov pri zastopnikih pacientovih pravic s strani transspolnih ljudi.

Od 1. januarja 2022 naprej bodo lahko države članice Svetovne zdravstvene organizacije uporabljale enajsto revizijo Mednarodne klasifikacije bolezni MKB-11. Ta transspolnosti ne obravnavana več kot duševne motnje.⁹

5 The Yogyakarta principles plus 10 (2017).

Dostopno na: http://yogyakartaprinciples.org/wp-content/uploads/2017/11/A5_yogyakartaWEB-2.pdf.

6 Pravno priznavanje spola v EU: pot trans ljudi k popolni enakosti iz (junij 2020), strani 203-212; dostopno na https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/legal_gender_recognition_in_the_eu_the_journeys_of_trans_people_towards_full_equality_sept_en.pdf.

7 Evropska komisija. (2020). Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu Ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij.

Dostopno na: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2020:0698:FIN:SL:PDF>.

8 Več o tem v Perger, N. (2021). Transspolne osebe v obdobju epidemije COVID-19: Dostop do zdravstvenih storitev. Dostopno na: https://legebitra.si/wp-content/uploads/2019/08/TransBuddy-POROCILO_slo_splet.pdf.

9 World Health Organization. WHO/Europe brief – transgender health in the context of ICD-11.

Dostopno na: <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-determinants/gender/gender-definitions/who-europe-brief-transgender-health-in-the-context-of-icd-11>.

Glede **postopkov pravnega priznanja spola** je Zagovornik z analizo odgovorov na poizvedbe zaznal naslednje pomanjkljivosti:

- obstoječa ureditev v praksi dopušča različna tolmačenja zakonodaje glede krajevne pristojnosti upravnih enot;
- spremembi podatkov o spolu in imenu sta urejeni v ločenih postopkih z različno krajevno pristojnostjo;
- obstoječa ureditev dopušča različna tolmačenja zakonodaje glede pristojnega zdravnika ali zdravstvene ustanove za izdajo potrdila o »spremembi spola«, ki bi bilo ustrezno dokazilo v postopku spremembe vpisanega podatka o spolu;
- ureditev dopušča tudi različna tolmačenja glede formulacije, ki jo mora vsebovati tovrstno potrdilo o »spremembi spola«;
- ni poenotene prakse, ali so osebe v postopku spremembe vpisanega podatka o spolu dolžne plačati takso za vlogo in izdajo odločbe;¹⁰
- le nekatere upravne enote sprejemajo ukrepe za zagotavljanje diskretnosti in zaupnosti postopkov pri spremembi podatka o spolu.

Zagovornik je na podlagi ugotovitev in drugih dostopnih informacij izoblikoval več priporočil.

10 Odgovore upravnih enot na poizvedbo je Zagovornik prejel med 22. 3. in 26. 4. 2021. Ureditev se je kasneje spremenila, in sicer je Ministrstvo za javno upravo julija 2021 objavilo enoten Obrazec vloge za vpis spremembe podatka o spolu. Obrazec je dostopen na: <https://e-uprava.gov.si/podrocja/osebni-dokumenti-potrdila-selitev/osebno-ime/sprememba-podatka-o-spolu.html>.

Postopki medicinske potrditve spolne identitete

Ministrstvu za zdravje priporoča, da:

- zagotovi finančna sredstva za ustanovitev nacionalne kontaktne točke z namenom obveščanja o pravicah transspolnih pacientov in posvetovanja s strokovnjaki različnih strok s področja postopkov medicinske potrditve spolne identitete po zgledu Nacionalne kontaktne točke za redke bolezni;
- ustanovi delovno skupino z namenom priprave nacionalnih smernic za obravnavo pacientov v postopkih medicinske potrditve spolne identitete, v katero naj vključi medicinske in pravne strokovnjake s tega področja, poznavalce varstva človekovih pravic in predstavnike nevladnih organizacij;
- transspolnim ljudem, ki potrebujejo zdravstveno oskrbo, omogoči primerljiv dostop do specialistov endokrinologov, članov Interdisciplinarnega konzilija za potrditev spolne identitete, kot imajo drugi ljudje zagotovljen dostop do endokrinološkega zdravljenja;
- zaposlenim v zdravstvu omogoči izobraževanja in usposabljanja o primerni obravnavi transspolnih oseb, glede na njihove specifične značilnosti in potrebe.

Nacionalnemu inštitutu za javno zdravje priporoča čimprejšnjo uveljavitev enajste revizije Mednarodne klasifikacije bolezni MKB-11.¹¹

Zavodu za zdravstveno zavarovanje Slovenije priporoča, da ob uveljavitvi enajste revizije Mednarodne klasifikacije bolezni MKB-11 zagotovi vsaj tako raven kritja stroškov zdravstvenih posegov pacientov v postopkih medicinske potrditve spolne identitete iz naslova obveznega zdravstvenega zavarovanja, kot so je bili deležni pred tem.

Interdisciplinarnemu konziliju za potrditev spolne identitete priporoča, da okrepi svoje aktivnosti na področju informiranja zdravstvenega osebja o problematiki transspolnih ljudi. Pri tem naj po potrebi k sodelovanju povabi strokovnjake drugih strok in nevladne organizacije, ki delujejo na področju pravic transspolnih ljudi.

Univerzitetni psihiatrični kliniki Ljubljana priporoča, da z imenovanjem nadomestnih specialistov – članov Interdisciplinarnega konzilija za potrditev spolne identitete zagotovi njegovo nemoteno delovanje v primeru daljših odsotnosti njegovih članov, kar bi olajšalo tudi uresničevanje pravice do drugega mnenja po Zakonu o pacientovih pravicah.

¹¹ World Health Organization. ICD-11: International Classification of Diseases 11th Revision - The global standard for diagnostic health information. Dostopno na: <https://icd.who.int/en>.

Postopki pravnega priznanja spola

Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti priporoča, da pripravi celovit zakon o pravnem priznanju spola, v okviru katerega naj:

- bo upravni postopek spremembe podatka o spolu urejen tako, da zanj ne bo več potrebna izjava zdravstvene ustanove ali zdravnika in bo zadostovala samoopredelitev osebe, ki želi sprožiti postopek pravnega priznanja spola;
- postopek pravnega priznanja spola uredi v upravnem postopku;
- spremembo imena in spremembo spola v osebnih dokumentih uredi v okviru enega postopka na upravnih enotah;
- zagotovi ohranitev vseh pridobljenih pravic, vključno s pravicami iz zakonske zveze in starševstva;
- omogoči tudi vpis tretje, nevtralne možnosti pri označevanju spola za transspolne in interspolne ljudi.

Ministrstvu za notranje zadeve priporoča, da:

- odpravi krajevno pristojnost za postopke pravnega priznanja spola tako, da bodo vlagatelji to lahko urejali na kateri koli upravni enoti in o tem izda navodilo vsem upravnim enotam;
- zagotovi, da bo sprememba že vpisanega matičnega dejstva brezplačna in poenotena na vseh upravnih enotah in o tem izda navodilo vsem upravnim enotam.

Ministrstvu za javno upravo priporoča, da javnim uslužbencem na upravnih enotah omogoči usposabljanja o primerni obravnavi transspolnih oseb glede na njihove specifične značilnosti in potrebe.

1 UVOD

1.1 Pravna podlaga in namen posebnega poročila

V skladu s 1. členom Zakona o varstvu pred diskriminacijo (v nadaljevanju: ZVarD)¹² je varstvo pred diskriminacijo posameznikom zagotovljeno ne glede na njihove osebne okoliščine, med katerimi sta navedena tudi spolna identiteta in spolni izraz.

V skladu z 2. členom ZVarD je varstvo pred diskriminacijo zagotovljeno na več področjih družbenega življenja, med katerimi so tudi zdravstveno varstvo ter dostop do dobrin in storitev, ki so na voljo javnosti.

Prav tako ZVarD v 2. členu nalaga varstvo pred diskriminacijo vsem zavezancem v javnem in zasebnem sektorju, med katerimi so tudi državni organi.

21. člen ZVarD daje Zagovorniku načela enakosti (v nadaljevanju: Zagovornik) pristojnost in nalogo, da med drugim:

- »**objavlja neodvisna poročila in daje priporočila** državnim organom, lokalnim skupnostim, nosilcem javnih pooblastil, delodajalcem, gospodarskim subjektom in drugim subjektom v zvezi z ugotovljenim položajem oseb z določeno osebno okoliščino, in sicer glede preprečevanja in odpravljanja diskriminacije ter sprejemanja posebnih in drugih ukrepov za odpravo diskriminacije.«

Zagovornik na podlagi 22. člena ZVarD Državnemu zboru Republike Slovenije s posebnimi poročili poroča o svojem delu in ugotovitvah o obstoju diskriminacije posameznih skupin oseb z določeno osebno okoliščino.

Na tej pravni podlagi je Zagovornik obravnaval položaj transspolnih ljudi v postopkih medicinske potrditve spolne identitete v okviru zdravstvenega sistema in v postopkih pravnega priznanja spola na upravnih enotah. Pri tem postopki medicinske potrditve spolne identitete sodijo na področje zdravstvenega varstva, postopki upravnih enot (spremembe podatka o spolu/pravnega priznanja spola) pa na področje dobrin in storitev, ki so na voljo javnosti. Ključno vprašanje je bilo, kako so transspolni ljudje zaradi svojih osebnih okoliščin **spolne identitete** in **spolnega izraza** obravnavani v navedenih postopkih.

Namen posebnega poročila je predstaviti, kako so trenutno v Sloveniji urejeni postopki medicinske potrditve spolne identitete in pravnega priznanja spola, ter kakšna je praksa pristojnih organov.

¹² Zakon o varstvu pred diskriminacijo (Uradni list RS, št. 33/16 in 21/18 – ZN0rg).
Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7273>.

Zagovornik s posebnim poročilom zakonodajalca in javnost opozarja na pomen spoštovanja človekovih pravic in enakih možnosti transspolnih ljudi.

Ključni cilj posebnega poročila je bil oblikovati priporočila za sprejetje predpisov in ukrepov za izboljšanje položaja transspolnih ljudi v medicinskih in upravnih postopkih.

Osrednji vir informacij o položaju transspolnih ljudi v medicinskih in upravnih postopkih so bile pisne poizvedbe.

1.2 Težave in izzivi transspolnih ljudi

Zagovornik je pri odločitvi za temo posebnega poročila izhajal tudi iz raziskave Agencije Evropske unije za temeljne pravice¹³ iz leta 2019 (v nadaljevanju: FRA), v kateri je sodelovalo skoraj 140.000 ljudi iz vse Evropske unije ter Severne Makedonije in Srbije. Ti podatki kažejo, da je vsaka druga transspolna oseba v Sloveniji oziroma 51 odstotkov vprašanih v zadnjem letu občutila diskriminacijo na različnih področjih življenja. Skoraj vsaka tretja transspolna oseba v Sloveniji (32 odstotkov) je poročala o doživljanju diskriminacije s strani osebja na področjih zdravstva in socialnega varstva. Vsaka peta transspolna oseba v Sloveniji (21 odstotkov) pa je navedla, da je doživela diskriminacijo, ko je pokazala identifikacijski dokument, na katerem je naveden podatek o spolu.

Transspolni ljudje se s spolom, ki jim je bil pripisan ob rojstvu, ne poistovetijo. To neskladje, ki lahko povzroča nelagodje, psihološke stiske in tudi težave v duševnem zdravju, lahko odpravijo z medicinskimi posegi in spremembo podatka o spolu v osebnih dokumentih.

Transspolni moški, ki mu je bil ob rojstvu pripisan ženski spol, je za slovenski medij opisal svojo stisko iz otroštva:

»Že v zgodnjem otroštvu sem imel občutek, da ni vse tako, kot bi moralo biti. Bil sem molčeč in vase zaprt otrok. Takrat nisem vedel, zakaj. Rad sem se igral z dvema prijateljema. Preden smo se začeli igrati, sem svoje ime vedno spremenil v fantovsko. Še zdaj se spominjam, da se mi je v tistih trenutkih zdelo, da je vse skupaj dobilo smisel. Ta občutek notranjega miru pa je nato izginil v hipu, ko smo se razšli in je vsak od nas odšel na svoj dom. Z odraščanjem je postajalo vse bolj neznosno. Vsak dan je prinesel nove skrbi in skušnjave. Od vsega je bila najhujša tista borba med možgani in telesom, ki mi je vsak dan do zadnje kaplje posrkala vso energijo. Nisem hotel obstajati. Pravzaprav v pravem pomenu te besede v resnici nisem obstajal.«¹⁴

Transspolni ljudje morajo za to, da bi v svojih osebnih dokumentih spremenili ob rojstvu pripisan spol, s katerim se ne morejo poistovetiti in jim lahko povzroča različne osebne stiske, skozi zahtevno medicinsko obravnavo.

¹³ European Union Agency for Fundamental Rights. (2020). A long way to go for LGBTI equality. Dostopno na: <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/eu-lgbti-survey-results>.

¹⁴ Melik, Katja. (2018). Zdaj sem končno srečen. Dostopno na: <https://revijazarja.si/clanek/zgodbe/5a5f0683b978e/zdaj-sem-koncno-srecen>.

Transspolni moški, ki mu je bil ob rojstvu pripisan ženski spol, je za slovenski medij pojasnil, kako je potekala dolgotrajna medicinska obravnava:

»V nekem obdobju sem naletel na zgodbo o transspolnih osebah. Ko sem bral, mi je bilo vse nekako blizu, znano, moje ... Je pa nato minilo še nekaj časa, preden sem poklical na številko, ki sem jo ves čas imel ob sebi. To je bila številka psihiatrije, ki se ukvarja s problematiko transspolnosti. Ko sem končno poklical, so mi povedali, da se s transspolnimi osebami ukvarja samo en strokovnjak, ki pa je zaradi zdravstvenih razlogov že dlje odsoten. To je pomenilo nadaljnje čakanje. Prvi pregled pri psihiatru sem imel šele približno eno leto po prvem klicu. Dolgo sem hodil k psihiatrinji, ki se je hotela dodobra prepričati o tem, da gre v resnici za motnjo spolne identitete. Ko so to čez čas potrdili tudi psihološki testi, sem dobil potrdilo, da lahko dobim nove dokumente – tiste, ki so bili zame edini pravi. Naslednji korak je bila hormonska terapija, nato mastektomija.«¹⁵

Medicinski obravnavi transspolnih ljudi sledijo še postopki na upravnih enotah. Zaradi pridobitve diagnoze duševne motnje so lahko izpostavljeni dodatni stigmatizaciji.

Ob obravnavi na upravni enoti v njihovem domačem okolju in potencialne možnosti razkritja njihove transspolnosti širšemu okolju so lahko izpostavljeni predsodkom, stereotipom in nestrpnosti, pa tudi nelagodju pri izvedbi teh postopkov.

V raziskavi o vsakdanjem življenju transspolnih ljudi je ena od sodelujočih transspolnih oseb predstavila svojo osebno izkušnjo s postopkom pravnega priznanja spola: »Na upravni enoti delavcem ni bilo jasno, kaj delajo oz. kaj morajo sploh storiti. Kolikor so poskušali pomagati, je bilo precej neprijetno, saj tekajo okoli in glasno sprašujejo stvari, kar je pomenilo, da so vse slišali tudi ljudje naokoli.«¹⁶

Transspolni ljudje se s težavami soočajo tudi v vmesnem obdobju, ko postopek pravnega priznanja spola še ni stekel ali še ni zaključen, posameznik pa ima zaradi izvedenih medicinskih posegov že spremenjen zunanji videz. Težave lahko nastajajo v vseh situacijah, kjer je treba z osebnim dokumentom, ki vsebuje fotografijo in podatek o spolu ter imenu, izkazati identiteto (osebna izkaznica, potni list, vozniško dovoljenje).

Zaradi te neskladnosti med zunanjim videzom in podatki v osebnih dokumentih lahko prihaja do nesporazumov oziroma neprijetnih, nelagodnih ali celo konfliktnih situacij med transspolno osebo kot stranko na eni in uradno osebo na drugi strani.

Tudi po zaključenem postopku pravnega priznanja spola, pridobitvi ustreznega označevalca za spol, enotne matične številke občana in spremembi imena, lahko naletijo na težave pri uresničevanju človekovih pravic in varstva pred diskriminacijo. Številne dokumente, kot so spričevala, potrdila, pogodbe in druge listine iz pravnega prometa, je treba popraviti in uskladiti z novimi osebnimi podatki.

15 Melik, Katja. (2018). Zdaj sem končno srečen.

Dostopno na: <https://revijazarja.si/clanek/zgodbe/5a5f0683b978e/zdaj-sem-koncno-srecen>.

16 Koletnik, L. J. (2019). Raziskava vsakdanje življenje transspolnih oseb v Sloveniji: Raziskovalno poročilo.

Dostopno na: https://transakcija.si/wp-content/uploads/2019/11/Vsakdanje-%C5%BEivljenje-transspolnih-oseb-v-Sloveniji-raziskovalno-poro%C4%8Dilo-2019_compressed.pdf.

1.3 Mednarodna priporočila Sloveniji glede položaja transspolnih ljudi

Zagovornik je za potrebe priprave posebnega poročila preučil tudi vrsto dokumentov mednarodnih organizacij. Nekateri dokumenti posebej opozarjajo na težave, s katerimi se transspolni ljudje v Sloveniji soočajo na področju varstva pravic glede medicinskih in upravnih postopkov.

Tako je Evropska komisija za boj proti rasizmu in nestrpnosti (v nadaljevanju: ECRI)¹⁷ junija 2019 izdala poročilo o Sloveniji. V njem je med drugim opozorila, da so na področju pravic transspolnih ljudi v Sloveniji prisotne pomembne zakonske vrzeli. Med drugim je navedla, da ni zakonodaje, ki bi izrecno urejala spremembo imena in spola za transspolne ljudi, medicinski vidik postopka za spremembo spola pa, da je zakonsko popolnoma neurejen in prepuščen zdravstvenemu sistemu.

ECRI je zato priporočil, da naj »./.../ slovenski organi čim prej sprejmejo zakonodajo, ki bo izrecno urejala spremembo imena in spola transspolnih ljudi. Organi oblasti bi morali tudi določiti jasne smernice glede postopkov za spremembo spola in njihovega uradnega priznanja ter pri tem upoštevati mednarodne standarde, zlasti Resolucijo 2048 (2015) Parlamentarne skupščine Sveta Evrope.«

Slovenija je leta 2019 v interaktivnem dialogu v okviru Univerzalnega periodičnega pregleda stanja človekovih pravic prejela priporočilo Malte, naj sprejme zakonske določbe, ki bodo transspolnim ljudem omogočale pravno priznanje spola, ter sprejme učinkovite ukrepe za senzibilizacijo državnih organov in javnosti glede njihovih človekovih pravic. Slovenija je priporočilo sprejela.¹⁸

¹⁷ Evropska komisija za boj proti rasizmu in nestrpnosti. (2019). Poročilo Evropske komisije proti rasizmu in nestrpnosti o Sloveniji (peta faza spremljanja). Dostopno na: <http://www.zagovornik.si/wp-content/uploads/2019/06/ECRI-Priporo%C4%8Dilo-2019.pdf>.

¹⁸ Zagovornik načela enakosti. (2020). Odziv Republike Slovenije na priporočila, prejeta v okviru tretjega kroga Univerzalnega periodičnega pregleda. Dostopno na: <http://www.zagovornik.si/odziv-republike-slovenije-na-priporocila-prejeta-v-okviru-tretjega-kroga-univerzalnega-periodicnega-pregleda/>.

2 RAZLAGA OSNOVNIH POJMOV IN PRAVNI OKVIR

2.1 Kaj je transspolnost

Kot navaja Svet Evrope se izraz **transspolnost**¹⁹ uporablja kot krovni izraz za poimenovanje spolnih identitet ljudi, pri katerih je spolna identiteta drugačna od prevladujočih predstav in pričakovanj družbe o spolu, ki je bil tem osebam pripisan ob rojstvu.

Spolna identiteta, tako Svet Evrope, pomeni posameznikovo notranje občutenje spola, ki se lahko ali pa se ne ujema s spolom, pripisanim ob rojstvu. Vključuje občutenje in doživljanje lastne telesnosti kot tudi različne načine izražanja spola (spolnega izraza).²⁰ Na primer z načinom govora, mimiko, gestikulacijo, uporabo ustreznega imena, slovničnega spola (zaimkov), načinom oblačenja, ličenja, s pričesko, telesno poraščenostjo itn.

Visoka komisarka OZN za človekove pravice je pojasnila, da govorimo o cispolni identiteti osebe, kadar se notranje občutenje spola osebe ujema s spolom, ki ji je bil (večinoma na osnovi izgleda genitalij) pripisan ob rojstvu.²¹ Če pa se notranje občutenje spola osebe ne ujema s spolom, ki ji je bil pripisan ob rojstvu, je spolna identiteta osebe transspolna.²² Spolna identiteta večine populacije je cispolna, medtem ko transspolni ljudje predstavljajo manjšino. Po podatkih študije iz leta 2020 se od 0,3 do 0,5 odstotka populacije samoopredeljuje za transspolno.²³

Če bi upoštevali podatke iz omenjene študije, bi lahko sklepali, da živi v Sloveniji **od šest do deset tisoč** transspolnih ljudi. Natančno število transspolnih ljudi je sicer težko oceniti. T. i. skrite družbene manjšine so namreč pogosto podvržene stigmatizaciji, neenaki obravnavi, diskriminaciji in nasilju. Kot navajajo nekateri raziskovalci, je razkrivanje spolne identitete transspolnih ljudi zato številčneje v okoljih z nižjim deležem transfobije in manj prisotno v bolj transfobnih okoljih.²⁴

¹⁹ Povzeto po Council of Europe. Because words matter.

Dostopno na: <https://rm.coe.int/glossary-on-sogiesc-because-words-matter-en/1680a1f110>.

²⁰ Prav tam.

²¹ Urad Visoke komisarke OZN za človekove pravice opredeljuje cispolnost kot izraz, ki se uporablja za ljudi, pri katerih se spolna identiteta ujema s spolom, ki jim je bil pripisan ob rojstvu.

Dostopno na: <https://www.unfe.org/definitions/>.

²² Urad Visoke komisarke OZN za človekove pravice transspolnost (včasih skrajšan na »trans«) opredeljuje kot krovni izraz, ki se uporablja za opis širokega spektra identitet, katerih videz in značilnosti se dojemajo kot spolno neznailne. Dostopno na: <https://www.unfe.org/definitions/>.

²³ Zhang, Q., Goodman, M., Adams, N., Corneil, T., Hashemi, L., Kreukels, B., ... Coleman, E. (2020). Epidemiological considerations in transgender health: A systematic review with focus on higher quality data. *International Journal of Transgender Health*, 21(2), 125-137. Dostopno na: <https://doi.org/10.1080/26895269.2020.1753136>.

²⁴ Problem kvantificiranja skritih družbenih manjšin je pojasnjen v članku Švab, A. in Kuhar, R. (2005). »Skrite« socialne manjšine – primer raziskovanja vsakdanjega življenja istospolno usmerjenih v Sloveniji. *Teorija in praksa*, 42(1), 136–158. Dostopno na: <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=22426>.

Neujemanje notranjega občutenja spola s spolom, pripisanim ob rojstvu, pri mnogih transspolnih ljudeh povzroča različne oblike stresa, stisk, nelagodja ali spolne disforije,²⁵ ki so lahko različno močni in različno dolgo trajajo. To nelagodje transspolni ljudje zmanjšujejo na različne načine:

- z uporabo ustreznih imen in/ali slovničnega spola (zaimkov);
- s pričesko, oblačili, ličili, nakitom;
- z mimiko, gestikulacijo, glasom;
- z uradno spremembo imena oziroma označevalca za spol;
- s psihoterapijo, hormonsko terapijo ali operativnimi posegi itn.

Nekateri transspolni ljudje nelagodje premagajo že z ustreznimi oblačili in zunanjim videzom, drugi z zamenjavo imena in označevalca spola, nekateri potrebujejo hormonsko terapijo, nekateri pa potrebujejo tudi operativne telesne prilagoditve.

Izraz transspolna identiteta se nanaša na raznolike spolne identitete.²⁶

Spolna identiteta transspolnih ljudi ni neposredno povezana z njihovo spolno usmerjenostjo.²⁷

25 Spolna disforija na splošno pomeni nelagodje oziroma negativen stres zaradi razlike med spolno identiteto osebe in spolom, ki ji je bil pripisan ob rojstvu. Več o tem v The World Professional Association for Transgender Health (2012). Standards of Care for the Health of Transsexual, Transgender, and Gender-Nonconforming People. Dostopno na: https://www.wpath.org/media/cms/Documents/SOC%20v7/SOC%20v7_English2012.pdf?t=1613669341.

26 Razlage naštetih izrazov so dostopne v: Council of Europe. Because words matter. Dostopno na: <https://rm.coe.int/glossary-on-sogiesc-because-words-matter-en/1680a1f110>; ILGA Europe. (2014). Glossary. Dostopno na: https://ilga-europe.org/sites/default/files/ilga-europe_glossary_final_170714_www.pdf; Legebitra. LGBTIQ Slovar. Dostopno na: <https://legebitra.si/lgbtiq-slovar/>; TransAkcija. Slovar. Dostopno na: <https://transakcija.si/slovar/>; TGEU. (2016). Glossary. Dostopno na: <https://tgeu.org/glossary/>.

27 Za lažje razumevanje, primer: transspolna ženska je oseba, ki so ji ob rojstvu na osnovi izgleda genitalij pripisali moški spol, sama pa čuti, da je ženska. Njena spolna identiteta je transspolna. Je torej transspolna ženska. Njena spolna usmerjenost je lahko heteroseksualna (privlačijo jo moški), homoseksualna (privlačijo jo ženske), panseksualna (privlačijo jo osebe, ne glede na spol) itn.

2.2 Medicinska potrditev spolne identitete

V tem posebnem poročilu izraz medicinska potrditev spolne identitete pomeni različne medicinske posege,²⁸ ki omogočajo osebi, da preide od spola, ki ji je bil pripisan ob rojstvu, k spolu, s katerim se poistoveti, torej ki ga čuti kot njej lastnega. Vključuje lahko psihološko in psihiatrično obravnavo, hormonsko terapijo in operativne posege (kot so npr. mastektomija - operativna odstranitev dojke, histerektomija - operativna odstranitev maternice in/ali jajčnikov ter jajcevodov, vaginoplastika – kirurški posegi oblikovanja vagine, faloplastika – kirurški posegi oblikovanja penisa).

Pri Svetovnem strokovnem združenju za transspolno zdravje (ang. The World Professional Association for Transgender Health, WPATH; v nadaljevanju: WPATH) so v izjavi leta 2010, s katero so opozorili na nujnost depatologizacije neskladnosti spolov po vsem svetu, zapisali:

»Izražanje spolnih značilnosti, vključno s spolnimi identitetami, ki niso stereotipno povezane s spolom, pripisanim ob rojstvu, je običajen in kulturno raznolik človeški fenomen, ki mu ne bi smeli pripisovati inherentne patološkosti oz. negativnosti.«²⁹

Kot navaja WPATH v Standardih oskrbe za zdravje transeksualnih, transspolnih in spolno nenormativnih ljudi³⁰ (v nadaljevanju: Standardi oskrbe), je pojav spolne nenormativnosti po vsem svetu obremenjen s stigmo. Ta lahko vodi v predsodke in diskriminacijo, ki se kažejo v t. i. manjšinskem stresu. Gre za poseben, družbeno pogojen in kronični dejavnik stresa, ki poleg običajnega stresa, ki ga doživljajo vsi ljudje, lahko povzroči težave z duševnim zdravjem, kot sta tesnoba in depresija. Težave so družbeno pogojene in jih ne gre pripisovati dejstvu, da je neka oseba spolno nenormativna.

»Nenormativnost spolov se nanaša na to, v kolikšni meri se spolna identiteta, vloga ali izraz osebe razlikujejo od kulturnih norm, predpisanih za ljudi določenega spola. Disforija spola pa se nanaša na nelagodje ali stisko, ki je posledica neskladja med spolno identiteto osebe in spolom te osebe, določenim ob rojstvu.«³¹

Kot še pojasnjuje WPATH, le nekateri spolno nenormativni ljudje v določenem trenutku svojega življenja doživljajo spolno disforijo. Možno je zdravljenje, ki ljudem s takšno stisko pomaga pri raziskovanju njihove spolne identitete in iskanju spolne vloge, ki jim ustreza.³²

28 10. odstavek 2. člena Zakona o pacientovih pravicah (ZPacP) (Uradni list RS, št. 15/08, 55/17 in 177/20) navaja: »Medicinski poseg je vsako ravnanje, ki ima preventivni, diagnostični, terapevtski ali rehabilitacijski namen in ki ga opravi zdravnik, drug zdravstveni delavec ali zdravstveni sodelavec.«
Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4281>.

29 The World Professional Association for Transgender Health. (2010). Dostopno na: https://amo_hub_content.s3.amazonaws.com/Association140/files/de-psychopathologisation%205-26-10%20on%20letterhead.pdf.

30 The World Professional Association for Transgender Health (2012). Standards of Care for the Health of Transsexual, Transgender, and Gender-Nonconforming People. Dostopno na: https://www.wpath.org/media/cms/Documents/SOC%20v7/SOC%20V7_English2012.pdf?t=1613669341.

31 Prav tam.

32 Prav tam.

Zdravljenje je individualno: tisto, kar eni osebi pomaga pri ublažitvi spolne disforije, se lahko zelo razlikuje od tistega, kar pomaga drugi osebi. »Ta proces lahko vključuje spremembo spolnega izraza ali telesne spremembe ali pa tudi ne. Možnosti zdravljenja vključujejo na primer feminizacijo ali maskulinizacijo telesa s hormonsko terapijo in/ali operacijo, ki učinkovito ublažijo spolno disforijo in so medicinsko nujne za mnoge ljudi.«³³

Spolne identitete in izrazi so različni, hormonska terapija in kirurgija pa sta le dve od možnosti, ki ljudem pomagata doseči udobje s samim seboj in lastno spolno identiteto.

WPATH je v Standardih oskrbe opozoril tudi, da nekateri ljudje doživljajo tako intenzivno spolno disforijo, da stiska izpolnjuje merila za formalno diagnozo, ki bi jo lahko opredelili kot duševno motnjo. Takšna diagnoza pa ni dovoljenje za stigmatizacijo ali odvzem državljskih in človekovih pravic.

2.2.1 Postopki medicinske potrditve spolne identitete v Sloveniji

V Sloveniji je za pomoč osebam s spolno disforijo od devetdesetih let prejšnjega stoletja do leta 2020 neformalno deloval Interdisciplinarni konzilij za potrditev spolne identitete (v nadaljevanju: Interdisciplinarni konzilij). Od leta 2020 pa formalno deluje na podlagi ustanovitvenega akta.

V njem sodelujejo specialisti psihiatrije in pedopsihiatrije, endokrinologije, ginekologije in porodništva, urologije, plastične, estetske in rekonstruktivne kirurgije ter otorinolaringologije.

Kot v svojem uradnem stališču³⁴ navaja Komisija za medicinsko etiko (v nadaljevanju: KME), delujejo po smernicah WPATH (World Professional Association for Transgender Health) z upoštevanjem Standards of Care (SOC) for Gender Identity Disorders.³⁵

Interdisciplinarni konzilij se povezuje s Slovenskim seksološkim društvom, Slovenskim združenjem za spolno medicino, Evropskim združenjem za spolno medicino (ESSM) in Mednarodnim združenjem za spolno medicino (ISSM). Kot navaja KME Interdisciplinarni konzilij sodeluje tudi z nevladnima organizacijama, ki delujeta na področju transspolnosti, tj. z Zavodom TransAkcija in Društvom Legebitra, ki pa z obsegom in načinom dosedanjega sodelovanja nista zadovoljni.

³³ Prav tam.

³⁴ Ministrstvo za zdravje. (2019). Stališče Komisije Republike Slovenije za medicinsko etiko o vzpostavitvi formalne ureditve postopkov za potrditev spolne identitete za osebe s spolno disforijo. Dostopno na: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZ/DOKUMENTI/KME/Uradna-stalisca/Stalisce-KME-o-spolni-disforiji.pdf>.

³⁵ The World Professional Association for Transgender Health. (2012). Dostopno na: https://www.wpath.org/media/cms/Documents/SOC%20v7/SOC%20V7_English2012.pdf.

KME je v svojem stališču med drugim ugotovila, da se »občasno /.../ v delovanju Interdisciplinarnega konzilija pojavljajo težave, zaradi izpada posameznih specialistov, kar posledično ovira ustrezno zdravljenje.«³⁶ Navedla je tudi, da Interdisciplinarni konzilij deluje na prostovoljni osnovi in nima formalnih možnosti vpliva na razvoj področja, npr. na dodatno izobraževanje strokovnjakov, ki je nujno za pridobivanje specialnih znanj, na izboljšanje postopkov obravnave, na izobraževanje zdravstvenih delavcev in družbe ipd. »Konzilij, ki je edini v državi, kljub dolgoletnemu obstoju, nima urejene jasne pravne podlage.«³⁷

Da bi odpravili navedene pomanjkljivosti, je KME predlagala sistemsko ureditev z ustanovitvijo »Strokovnega kolegija/konzilija, za obravnavo spolnih disforij« na ravni Ministrstva za zdravje (v nadaljevanju: MZ), »ki bo organ s kompetencami za urejanje postopkov zdravstvene obravnave oseb s težavami zaradi spola, za nadaljnji razvoj stroke in bo posvetovalni organ za ministrstvo.«³⁸

Leta 2020 je bil Interdisciplinarni konzilij za potrditev spolne identitete pri Univerzitetni psihiatrični kliniki Ljubljana tudi uradno ustanovljen. To ne pomeni, da so vse navedene pomanjkljivosti v postopkih zdravljenja transspolnih ljudi tudi dejansko odpravljene.

Parlamentarna skupščina SE je leta 2015 v Resoluciji o diskriminaciji transspolnih ljudi v Evropi (ang. Discrimination against transgender people in Europe) številka 2048³⁹ opozorila na pomen nediskriminatornih postopkov medicinske potrditve spolne identitete. Med drugim je zapisala, da je pomembno omogočiti dostop do medicinskih postopkov za vse transspolne ljudi, ki si to želijo. Države članice naj jim zagotavljajo dostop do hormonskega zdravljenja, kirurških posegov in psihološke podpore, stroški zdravljenja pa naj se povrnejo iz javnega zdravstvenega sistema.

36 Ministrstvo za zdravje. (2019). Stališče Komisije Republike Slovenije za medicinsko etiko o vzpostavitvi formalne ureditve postopkov za potrditev spolne identitete za osebe s spolno disforijo. Dostopno na: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZ/DOKUMENTI/KME/Uradna-stalisca/Stalisce-KME-o-spolni-disforiji.pdf>.

37 Prav tam.

38 Prav tam.

39 Council of Europe, Committee on Equality and Non-Discrimination. (2015). Discrimination against transgender people in Europe. Dostopno na: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=21736&lang=en>.

2.3 Pravno priznanje spola

V tem posebnem poročilu izraz pravno priznanje spola pomeni nabor upravnih postopkov, s katerimi oseba spremeni spolni označevalec na osebnih dokumentih (oznako za spol in enotno matično številko občana). Gre za spremembo podatka o spolu, ki je bil osebi pripisan ob rojstvu, v spolni označevalec, s katerim se oseba poistoveti, torej ki ga občuti kot njej lastnega. K pravnemu priznanju spola sodijo tudi postopki spremembe imena.

Vsakemu otroku⁴⁰ zdravnik ob rojstvu na podlagi medicinskih kazalnikov, izgleda genitalij, pripiše moški ali ženski spol. Ta je nato vpisan v rojstni list in v vse dokumente, s katerimi oseba izkazuje identiteto oziroma nastopa v pravnem prometu.⁴¹ Na osnovi podatka o spolu starši izberejo otroku ime, država pa mu določi enotno matično številko občana.

Spol je osebna okoliščina, ki izrazito vpliva na pravni položaj ljudi in uveljavljanje pravic.

Nekateri strokovnjaki med drugim opozarjajo na pravno obveznost države, izhajajočo tudi iz nekaterih mednarodnih dokumentov, da uredi postopek, »/.../ v katerem lahko transspolne osebe dosežejo, da na primer uradni dokumenti, s katerimi izkazujemo istovetnost /.../, ustrezno odražajo njihovo spolno identiteto.«⁴²

2.3.1 Pravno priznanje spola v predpisih in praksi

V Sloveniji pravno priznanje spola ni sistemsko urejeno z zakonom. Postopek spremembe oziroma popravka označevalca za spol in posledično enotne matične številke občana je urejen v podzakonskem aktu.⁴³ Slovenski pravni red še ne pozna pojma pravno priznanje spola, ampak za spremembo uradnih podatkov o spolu uporablja pojem sprememba spola (tudi sprememba podatka o spolu).

37. člen Pravilnika o izvrševanju zakona o matičnem registru⁴⁴ navaja, da se sprememba spola vpiše »/.../ na podlagi odločbe pristojnega organa o spremembi vpisanega podatka. Podlaga za izdajo odločbe je potrdilo pristojne zdravstvene ustanove ali zdravnika, iz katerega je razvidno, da je oseba spremenila spol.«

⁴⁰ Izjema so interspolni otroci. Glej Zagovornikovo Posebno poročilo o položaju interspolnih ljudi v medicinskih postopkih. (2020). Dostopno na: <http://www.zagovornik.si/wp-content/uploads/2021/01/Posebno-porocilo-Polozaj-interspolnih-ljudi-v-medicinskih-postopkih.pdf>.

⁴¹ Štajnpihler Božič, T., Zadavec, M., Mišič, L. (ur.) (2017, str. 4). Uveljavljanje pravice do pravnega priznanja spola v Sloveniji. Dostopno na: <https://www.pf.uni-lj.si/media/uppps.-koncno.besedilo.pdf>.

⁴² Štajnpihler Božič, T., Zadavec, M., Mišič, L. (ur.) (2017, str. 4). Uveljavljanje pravice do pravnega priznanja spola v Sloveniji. Dostopno na: <https://www.pf.uni-lj.si/media/uppps.-koncno.besedilo.pdf>.

⁴³ Pravilnik o izvrševanju zakona o matičnem registru (Uradni list RS, št. 40/05, 69/09, 77/16 in 102/20). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV5572>.

⁴⁴ Prav tam.

Pravilnik ne navaja, kakšno naj bo to potrdilo, katera zdravstvena ustanova oziroma kateri zdravnik sta pristojna za izdajo tega potrdila in kaj natančno mora biti na potrdilu navedeno, da je iz njega razvidno, da je oseba spremenila spol. Prav tako ne navaja krajevne pristojnosti upravnih enot, ki vodijo postopek spremembe spola.

Iz strokovne literature izhaja, da se je z leti izoblikovala praksa, ko upravne enote v skladu z navodili Ministrstva za notranje zadeve (v nadaljevanju: MNZ)⁴⁵ kot ustrezno potrdilo upoštevajo izjavo psihiatra Interdisciplinarnega konzilija pri Univerzitetni psihiatrični kliniki Ljubljana. V njej mora biti zapisano, da je oseba spremenila spol. Način spremembe spola ni pomemben. MNZ je v navodilu⁴⁶ določilo tudi krajevno pristojnost upravnih enot po kraju stalnega prebivališča.

Upravni postopek je odvisen od medicinskih postopkov. Za pridobitev potrdila, ki je obvezno v upravnem postopku spremembe vpisanega matičnega dejstva, podatka o spolu, je potrebna psihiatrična obravnava pri Interdisciplinarnem konziliju⁴⁷ in pridobitev diagnoze transeksualizem.⁴⁸ Ta diagnoza je skladna s še veljavno avstralsko modifikacijo desete revizije Mednarodne klasifikacije bolezni in sorodnih zdravstvenih problemov (MKB-10-AM, verzija 6)⁴⁹ duševna motnja.

Postopek spremembe imena ureja Zakon o osebnem imenu in ni povezan s postopkom spremembe spola. Pri prošnji za spremembo osebnega imena ni krajevne pristojnosti, o tem odloča pristojni organ, pri katerem je bila prošnja vložena. Transspolni ljudje vlogo za spremembo spola in vlogo za spremembo imena v veliki večini vlagajo sočasno.

Nevladne organizacije v Sloveniji, ki delujejo na področju varstva pred diskriminacijo in človekovih pravic transspolnih ljudi, opozarjajo: »Trenutna ureditev spremembe spola v Sloveniji krši vsaj tri človekove pravice: pravico do nedotakljivosti človekove telesne in duševne celovitosti, do osebnega dostojanstva in varnosti, pravico do zdravja in pravico do spoštovanja zasebnosti (8. člen Evropske konvencije o človekovih pravicah).«⁵⁰

⁴⁵ Več o tem: Štajnpihler Božič, T., Zdravec, M., Mišič, L. (ur.) (2017, str. 33). Uveljavljanje pravice do pravnega priznanja spola v Sloveniji. Dostopno na: <https://www.pf.uni-lj.si/media/uppps-.koncno.besedilo.pdf>.

⁴⁶ Štajnpihler Božič, T., Zdravec, M., Mišič, L. (ur.) (2017, str. 30–31). Uveljavljanje pravice do pravnega priznanja spola v Sloveniji. Dostopno na: <https://www.pf.uni-lj.si/media/uppps-.koncno.besedilo.pdf>.

⁴⁷ Za potrebe pomoči osebam s spolno disforijo je bil 11. marca 2020 v Univerzitetni psihiatrični kliniki Ljubljana tudi formalno ustanovljen Interdisciplinarni konzilij za potrditev spolne identitete. V njem so specialisti različnih ved: psihiatrije, pedopsihiatrije, klinične psihologije, dermatologije, ginekologije z reprodukcijo, endokrinologije, logopedije, otorinolaringologije, plastične kirurgije in urologije.

⁴⁸ V posebnem poročilu Zagovornik »transeksualizem« uporabljaja izključno za poimenovanje diagnoze, transspolnost pa kot krovni izraz za spolno identiteto, ki ni cispolna.

⁴⁹ Za kodiranje bolezni je v Sloveniji trenutno v uporabi posodobljena avstralska modifikacija desete revizije Mednarodne klasifikacije bolezni in sorodnih zdravstvenih problemov za statistične namene (MKB-10-AM, verzija 6). Dostopno na: <https://www.nijz.si/sl/podatki/mkb-10-am-verzija-6>.

⁵⁰ Več o tem v Koletnik, A., Grm, E. A. in Gračanin E. (2016). Pravno priznanje spola v Sloveniji: Smernice za uresničevanje spoštovanja človekovih pravic transspolnih in cispolno nenormativnih oseb. Dostopno na: <https://transakcija.si/wp-content/uploads/2016/05/Pravno-priznanje-spola-v-Sloveniji.pdf>.

Evropska komisija (v nadaljevanju: EK) je v svoji študiji Pravno priznavanje spola v EU: pot transspolnih ljudi k popolni enakosti iz leta 2020 objavila Priporočila za spodbujanje vključevanja transspolnih oseb v EU.⁵¹ Državam članicam je med drugim priporočila, naj z zakonom zagotovijo dostop do jasnih, preglednih, hitrih in spoštljivih postopkov za pravno priznanje spola. Postopki pravnega priznanja spola naj temeljijo na samoopredelitvi in naj spoštujejo človekove pravice. Potrditev novega imena ter spola naj bo zagotovljena z enotnim postopkom, odpravijo naj se postopki pred sodišči kot pogoj za pravno priznanje spola ter pogojevanje pravnega priznanja spola z zahtevami po ločitvi ali razveljavitvi poroke transspolnih posameznikov.

Tudi Parlamentarna skupščina Sveta Evrope (v nadaljevanju: Parlamentarna skupščina SE) je leta 2015 v Resoluciji številka 2048 o diskriminaciji transspolnih ljudi v Evropi⁵² opozorila na postopke pravnega priznanja spola. Države članice je med drugim pozvala, naj razvijejo hitre, pregledne in dostopne postopke za spreminjanje imena in registriranega spola transspolnih ljudi na rojstnih listih, osebnih izkaznicah, potnih listih, izobraževalnih spričevalih in drugih podobnih dokumentih, ki temeljijo na samoopredelitvi. Priporočila je tudi, naj države članice omogočijo te postopke vsem, ki jih želijo uporabljati, ne glede na starost, zdravstveno stanje, finančno stanje ali policijsko evidenco, ter da naj osebam po pravnem priznanju spola omogočijo, da ostanejo v obstoječi zakonski zvezi, in naj zagotovijo, da zakonci ali otroci ne bodo izgubili določenih pravic.

51 European Commission. (2020, str. 203–212). Legal gender recognition in the EU: The journeys of trans people towards full equality. Dostopno na: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/legal_gender_recognition_in_the_eu_the_journeys_of_trans_people_towards_full_equality_sept_en.pdf.

52 Council of Europe, Committee on Equality and Non-Discrimination. Resolucija. (2015). Discrimination against transgender people in Europe. Dostopno na: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=21736&lang=en>.

2.4 Odprta pravna vprašanja pred in po pravnem priznanju spola

Transspolni ljudje se srečujejo s številnimi izzivi tudi v vmesnem obdobju, ko postopek pravnega priznanja spola še ni stekel ali še ni zaključen, posameznik pa ima zaradi izvedenih postopkov medicinske potrditve spolne identitete lahko že spremenjen zunanji videz. Ta se tako še razlikuje od fotografij v osebnih dokumentih, ki jih uporablja za dokazovanje istovetnosti. Težave lahko nastajajo v vseh situacijah, kjer je treba z osebnim dokumentom izkazati identiteto. Npr. pri rutinskih in ostalih policijskih postopkih, pri dvigovanju priporočenih pošiljk oziroma pošiljk državnih organov, pri urejanju bančnih poslov, pri podaljševanju veljavnosti prometnega dovoljenja, pri prehajanju državnih meja, pri uporabi turističnih namestitvev, ponekod pri plačilih s kreditnimi karticami, pri vstopu v prostore, kjer se je treba izkazati z osebnim dokumentom, pri dokazovanju pogoja PCT.

Tudi po zaključenem postopku pravnega priznanja spola, pridobitvi ustreznega označevalca za spol, enotne matične številke občana in spremembi imena lahko nastopijo težave pri uresničevanju človekovih pravic in varstva pred diskriminacijo. Številne dokumente, kot so spričevala, potrdila, pogodbe in druge listine iz pravnega prometa, je treba uskladiti z novimi osebnimi podatki.

Odprta so tudi vprašanja, kako v pravnem smislu medicinska potrditev spolne identitete vpliva na:

- sklenjeno zakonsko zvezo ali zunajzakonsko zvezo,
- sklenjeno oziroma nesklenjeno partnersko zvezo,
- razmerja do otrok,
- možnost koriščenja socialnih transferjev,
- posojilne pogodbe in bančne račune,
- izračun pokojninske dobe,
- dedovanje in oporoke,
- članstva v organizacijah,
- veljavnost sklenjenih zavarovanj,
- evidence o prekrških in kaznivih dejanjih,
- namestitve v ustrezen oddelek pri služenju zaporne kazni,
- podatke v zdravstveni kartoteki in nadaljnji zdravstveni obravnavi osebe.

EK je v priporočilih v študiji Pravno priznavanje spola v EU: pot trans ljudi k popolni enakosti⁵³ zapisala, naj bodo nacionalni sistemi socialnega in pokojninskega zavarovanja jasni, spoštljivi in naj osebam, ki so zaključile postopke pravnega priznanja spola, omogočijo zakonito spremembo imena in spola v drugih uradnih evidencah v razumnem roku, ne da bi pri tem izgubile dostop do ugodnosti ali storitev, do katerih so upravičene.

53 European Commission. (2020, str. 203–212). Legal gender recognition in the EU: The journeys of trans people towards full equality. Dostopno na: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/legal_gender_recognition_in_the_eu_the_journeys_of_trans_people_towards_full_equality_sept_en.pdf.

2.4.1 Položaj in varstvo pred diskriminacijo transspolnih ljudi

Po podatkih raziskave Evrobarometer: Diskriminacija v Evropski uniji⁵⁴ iz leta 2019 v Sloveniji 40 odstotkov vprašanih prebivalcev ocenjuje, da je diskriminacija transspolnih ljudi pri nas zelo razširjena.

Raziskava Vsakdanje življenje transspolnih oseb v Sloveniji,⁵⁵ ki je merila dojemanje diskriminacije v tej skupini, navaja, da je 41 odstotkov transspolnih ljudi poročalo o izkušnjah z diskriminacijo, nasiljem oziroma neenako obravnavo na osnovi spolne identitete in/ali spolnega izraza.

Neodvisni strokovnjak Organizacije združenih narodov za zaščito pred nasiljem in diskriminacijo na podlagi spolne usmerjenosti in spolne identitete je leta 2018 pripravil poročilo Varstvo pred nasiljem in diskriminacijo na podlagi spolne usmerjenosti in spolne identitete.⁵⁶ Poudaril je, da je spol, za katerega se odloči posameznik, temelj osebne identitete. Posledično morajo države zagotoviti dostop do nediskriminatornega priznanja spola, enako varstvo pravic, zasebnosti, identitete in svobode izražanja.

Svetovna zdravstvena organizacija (v nadaljevanju: SZO) je ob objavi nove klasifikacije bolezni MKB-11,⁵⁷ ki transspolnost depatologizira, zapisala, da je med transspolnimi ljudmi večja nevarnost za težave z duševnim zdravjem zaradi diskriminacije in nasilja nad njimi.

SZO je opozorila tudi, da so predsodki in stereotipi o transspolnih ljudeh ter diskriminacija glavne ovire za dostop do zdravstvenega varstva in lahko povzročijo večje tveganje pri obravnavi zdravstvenih težav, ki niso povezane s spolno identiteto ali spolnostjo.⁵⁸

Parlamentarna skupščina SE je v Resoluciji 2048 iz leta 2015⁵⁹ priporočila, naj se človekove pravice transspolnih ljudi in diskriminacija na podlagi spolne identitete obravnavajo s pomočjo programov izobraževanja in usposabljanja o človekovih pravicah ter kampanj za ozaveščanje javnosti.

Zaposlenim v izobraževanju, uslužbencem organov pregona in zdravstvenim delavcem, vključno s psihologi, psihiatri in splošnimi zdravniki, je treba omogočiti informacije in usposabljanje glede pravic in posebnih potreb transspolnih ljudi s posebnim poudarkom na zahtevi po spoštovanju njihove zasebnosti in dostojanstva.

⁵⁴ European Commission. (2019). Discrimination in the European Union.

Dostopno na: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2251>.

⁵⁵ Koletnik, L. J. (2019). Raziskava vsakdanje življenje transspolnih oseb v Sloveniji: Raziskovalno poročilo.

Dostopno na: https://transakcija.si/wp-content/uploads/2019/11/Vsakdanje-%C5%BEivljenje-transspolnih-oseb-v-Sloveniji-raziskovalno-poro%C4%8Dilo-2019_compressed.pdf.

⁵⁶ United Nations, General Assembly. (2018). Protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity. Dostopno na: <https://digitallibrary.un.org/record/1639754>.

⁵⁷ Klasifikacija se še ne uporablja. Države jo lahko začnejo uporabljati 1. 1. 2022. Več na World Health Organization. ICD-11: International Classification of Diseases 11th Revision - The global standard for diagnostic health information. Dostopno na: <https://icd.who.int/en>.

⁵⁸ World Health Organization. WHO/Europe brief – transgender health in the context of ICD-11.

Dostopno na: <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-determinants/gender/gender-definitions/who-europe-brief-transgender-health-in-the-context-of-icd-11>.

⁵⁹ Council of Europe, Committee on Equality and Non-Discrimination. (2015). Discrimination against transgender people in Europe.

Dostopno na: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=21736&lang=en>.

2.5 Varuh človekovih pravic o transspolnih ljudeh

Varuh človekovih pravic se je v skladu s svojimi pristojnostmi glede človekovih pravic transspolnih ljudi v zadnjih treh letih odzval v naslednjih primerih:

- Leta 2019 je na pobudo dveh nevladnih organizacij posredoval pri MZ⁶⁰ glede pridobitve odgovorov na poziv ministrstvu k vzpostavitvi formalne ureditve postopkov medicinske potrditve spolne identitete. Tako je Varuh v letih 2019 in v 2020 opozarjal na nerešeno priporočilo iz leta 2018. Leta 2019 je še dodatno priporočal, naj medresorska delovna skupina za preučitev ureditve pravnega priznanja spola delo konča v 2020 in naj pristojno ministrstvo še v istem letu pripravi predlog zakona, ki bo urejal pravno priznanje spola.⁶¹
- Leta 2018 je prejel dopis predsednice Združenja upravnih delavcev,⁶² ki je navedla, da Slovenija zaostaja za večino evropskih držav na področju poenostavitve postopka spremembe spola, uvedbe tretjega spola ali možnosti, da ostane spol v uradnih evidencah neopredeljen. Varuh je MNZ predlagal črtanje 37. člena Pravilnika o izvrševanju zakona o matičnem registru, saj je ta neskladen s pozivi Parlamentarne skupščine Sveta Evrope. Predsedniku Vlade RS pa je priporočal, da odloči, ali gre glede priprave predloga zakona, ki bo ustrezno urejal pravno priznanje spola, za projekt Vlade RS, za katerega bi lahko pooblastili katerega izmed ministrov.

60 Celoten prispevek o splošnih ugotovitvah in oceni stanja na področju LGBTI+ je objavljen v Letnem poročilu Varuha človekovih pravic za leto 2019, str. 124. Dostopen na: https://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/lp/LP_2019/Letno_porocilo_Varuh19.pdf.

61 Priporočilo je objavljeno v Letnem poročilu Varuha človekovih pravic za leto 2019, str. 126. Dostopen na: https://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/lp/LP_2019/Letno_porocilo_Varuh19.pdf.

62 Celoten prispevek o spremembi oziroma pravnem priznanju spola je objavljen v Letnem poročilu Varuha človekovih pravic za leto 2018, str. 73–76. Dostopno na: https://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/lp/VARUH_LP2018.pdf.

3 POIZVEDBE ZAGOVORNIKA O POLOŽAJU TRANSSPOLNIH LJUDI V MEDICINSKIH IN UPRAVNIH POSTOPKIH

3.1 Postopki medicinske potrditve spolne identitete

Zagovornik je s pisnimi poizvedbami pri organih in institucijah s področja zdravstva želel ugotoviti:

- kako so v Sloveniji **normativno in izvedbeno urejeni postopki** medicinske potrditve spolne identitete,⁶³
- s kakšnimi **izzivi in težavami** se v postopkih medicinske potrditve spolne identitete soočajo transspolni ljudje in
- kakšne so možne **rešitve**.

Odgovori na poizvedbe

Vprašanja o postopkih **medicinske potrditve spolne identitete** je Zagovornik poslal:

- Interdisciplinarnemu konziliju za potrditev spolne identitete pri Univerzitetni psihiatrični kliniki v Ljubljani,
- Komisiji RS za medicinsko etiko⁶⁴ (**odgovora nismo prejeli**),
- Ministrstvu za zdravje,
- vsem Zastopnikom pacientovih pravic (Območne enote NIJZ: Celje, Koper, Kranj, Ljubljana, Maribor, Murska Sobota, Nova Gorica, Novo mesto, Ravne na Koroškem; **odgovora nismo prejeli od območnih enot Celje, Kranj, Ljubljana, Nova Gorica, Ravne na Koroškem**),
- Zavodu za zdravstveno zavarovanje Slovenije in
- Nacionalnemu inštitutu za javno zdravje (v nadaljevanju: NIJZ).

Vprašanja o postopkih medicinske potrditve spolne identitete je Zagovornik poslal tudi 17 klinikam oziroma kliničnim oddelkom.

⁶³ Pojem medicinska potrditev spolne identitete označuje različne medicinske posege, ki omogočajo osebi, da preide od spola, ki ji je bil pripisan ob rojstvu, k spolu, s katerim se poistoveti, torej ki ga oseba čuti kot njej lastnega. Vključuje lahko psihološko in psihiatrično obravnavo, hormonsko terapijo in operativne posege (kot so mastektomija, histerektomija, vaginoplastika, faloplastika itd). Kot sopomenke se uporabljajo tudi izrazi potrditev spola, potrditev spolne identitete, medicinska tranzicija in vse redkeje sprememba spola.

⁶⁴ Komisija RS za medicinsko etiko je posvetovalno telo ministra, pristojnega za zdravje. Več informacij na spletni strani Komisije: <https://www.gov.si/zbirke/delovna-telesa/komisija-rs-za-medicinsko-etiko/>.

V okviru Univerzitetnega kliničnega centra Ljubljana:

- Kliničnemu oddelku za endokrinologijo, diabetes in presnovne bolezni,
- Kliničnemu oddelku za plastično, rekonstrukcijsko, estetsko kirurgijo in opeklino Kirurške klinike,
- Kliničnemu oddelku za urologijo Kirurške klinike,
- Kliničnemu oddelku za maksilofacialno in oralno kirurgijo Kirurške klinike (**odgovora nismo prejeli**),
- Kliničnemu oddelku za ginekologijo Ginekološke klinike (**odgovora nismo prejeli**),
- Kliničnemu oddelku za reprodukcijo Ginekološke klinike (**odgovora nismo prejeli**),
- Kliniki za otorinolaringologijo in cervikofacialno kirurgijo,
- Pediatrični kliniki,
- Dermatovenerološki kliniki.

V okviru Univerzitetnega kliničnega centra Maribor je poizvedbe poslal:

- dvema oddelkoma Klinike za kirurgijo: Oddelku za plastično in rekonstruktivno kirurgijo in Oddelku za urologijo,
- Oddelku za endokrinologijo in diabetologijo Klinike za interno medicino,
- Oddelku za splošno ginekologijo in ginekološko urologijo Klinike za ginekologijo in perinatologijo (**odgovora nismo prejeli**),
- Oddelku za reproduktivno medicino in ginekološko endokrinologijo Klinike za ginekologijo in perinatologijo (**odgovora nismo prejeli**),
- Kliniki za pediatrijo,
- Kliniki za otorinolaringologijo, cervikalno in maksilofacialno kirurgijo in
- Oddelku za psihiatrijo (**odgovora nismo prejeli**).

Odgovori Interdisciplinarnega konzilija za potrditev spolne identitete

Interdisciplinarni konzilij RS za potrditev spolne identitete⁶⁵ (v nadaljevanju: Interdisciplinarni konzilij) je uvodoma pojasnil, da pri delu z osebami s spolno disforijo upoštevajo Deklaracijo o spolnih pravicah.⁶⁶

Pravna podlaga za delovanje Interdisciplinarnega konzilija je Sklep o imenovanju Interdisciplinarnega konzilija za potrditev spolne identitete, z dne 11. 3. 2020. Interdisciplinarni konzilij sestavljajo specialisti različnih vej medicine: psihiatrije, pedopsihiatrije (za otroke in mladostnike do 18 leta), klinične psihologije, interne medicine – endokrinologije, pediatrije, urologije, ginekologije, plastične, rekonstruktivne in estetske kirurgije, otorinolaringologije, dermatologije, logopedije. Pri delu Interdisciplinarnega konzilija sodelujejo zunanji sodelavci iz nevladnih organizacij Zavoda TransAkcija in Društva Legebitra.

⁶⁵ Predsednica Interdisciplinarnega konzilija dr. Irena Rahne Otorepec je v odgovoru Zagovorniku pojasnila: »Odgovore na vprašanja Zagovornika podaja celoten konzilij. Na vprašanja, ki se hkrati nanašajo na vsa področja, bo konzilij podal en odgovor. Na vprašanja, ki se nanašajo samo na določene specialnosti, bodo podali odgovor specialisti določenega področja.«

⁶⁶ Slovensko seksološko društvo. Deklaracija o spolnih pravicah. Dostopno na: <http://www.seksoloskodrustvo.si/index.php/arhiv-novic/255-deklaracija-o-spolnih-pravicah>.

Na vprašanje o **natančnih pojasnilih postopka medicinske potrditve spolne identitete za polnoletne in mladoletne osebe po fazah** ter o strokovnih smernicah in standardih, ki jim je zavezan Interdisciplinarni konzilij, so odgovorili, da se z osebo, ki vstopa v proces medicinske potrditve spolne identitete, najprej opravi diagnostični postopek. Ta se dopolni s psihološkim pregledom, ki je lahko razdeljen v več srečanj.

Interdisciplinarni konzilij je o tem zapisal: »V diagnostičnem postopku je poudarek na diferencialni diagnostiki ter diagnostiki morebitnih pridruženih stanj, ki lahko motijo ali ovirajo uspešno tranzicijo. V tej fazi se začne tudi psihoterapevtski pogovor, ki je usmerjen v poskusno izražanje prepoznane spolne identitete, začetek socialne tranzicije,⁶⁷ ki vključuje tudi pomoč pri razkrivanju v družini, organizira se družinski terapevtski posvet ali se družina usmeri v daljšo družinsko terapijo ali skupinsko terapijo za starše. Sledi obdobje intenzivnejše psihoterapije, namenjene osebam, ki izražajo več težav s prepoznavanjem ali izražanjem spolne identitete, oziroma potrebujejo dodatno (lahko tudi medikamentozno) terapijo zaradi pridruženih motenj (depresija, anksiozne motnje, odvisnosti itn.)«

Prvi del individualne obravnave poteka v Ambulanti za spolno zdravje Centra za mentalno zdravje v Ljubljani (v nadaljevanju: Ambulanta za spolno zdravje). Pri napredovanju v naslednjo fazo ne gre za pogoje, so zapisali, ampak za pripravljenost, osebno zrelost in stabilnost spolne identitete. V praksi lahko ta del traja od treh mesecev do več let. Nekatere osebe v tem delu tudi zaključijo obravnavo v Ambulanti za spolno zdravje, če prepoznajo druge vzroke, ki so jih pripeljali v to obravnavo.

Interdisciplinarni konzilij je pojasnil: »Ob stabilni spolni identiteti in zadostni osebni zrelosti ter pripravljenosti za vstop v telesni del tranzicije, se osebe napoti k specialistkam in specialistom zgoraj omenjenih področij /.../, ki po izvedenih posvetih in dodatni diagnostiki v primernem času ob strinjanju pacientov uvedejo ustrezne postopke telesne tranzicije. Ti se razlikujejo po spolu in osebnih preferencah. Sledimo dogovoru, da nobenega postopka ne zapovedujemo, edini cilj telesne tranzicije je zmanjšanje spolne disforije. V tej fazi se lahko nadaljuje psihoterapevtska podpora, kar je pogosta praksa, saj so to zahtevni postopki, ki so tudi psihološko obremenjujoči. Obenem je psihoterapevtska podpora v pomoč pri psihološki tranziciji, oblikovanju zdrave spolne identitete, saj spolna disforija pogosto ovira zdrav osebni razvoj.«

Tako izpeljana tranzicija je bolj stabilna, manj je možnosti za obžalovanje. Postopki so usklajeni s smernicami WPATH SOC (World Professional Association for Transgender Health – Standards of care)⁶⁸ ter drugimi vodilnimi svetovnimi smernicami.

67 Pri socialni tranziciji gre za vrsto ukrepov, ki jih izvajajo transspolni ljudje pred hormonsko terapijo ali operativnimi posegi, z namenom življenja v skladu s svojo spolno identiteto. Kot navajajo pri Zavodu Transakcija gre za vrsto različnih stvari: » /.../ oseba tudi javno živi v lastnem spolu, oseba lahko spremeni svoje osebne zaimke, oseba lahko spremeni ime (uradno ali neuradno), uradna sprememba spolnega označevalca v dokumentih, uporaba toalet v skladu s tvojim spolom, sem štejemo tudi vse načine izražanja spolne identitete in spolnega izraza, kot na primer izbira oblek, frizure, uporaba ličil, britje ali nebritje določenih delov telesa, uporaba pripomočkov kot so 'binder'/steznik, lasulja, metoda 'tucking', pa tudi način uporabe jezika in izrazov, ki jih uporabljaš zase ali za svoje dele telesa, itd.« Več v TransAkcija. (2019). Med modro in roza: priročnik o transspolnosti. Dostopno na: <https://transakcija.si/med-modro-in-roza/tranzicija/>.

68 The World Professional Association for Transgender Health (2012). Standards of Care for the Health of Transsexual, Transgender, and Gender-Nonconforming People. Dostopno na: https://www.wpath.org/media/cms/Documents/SOC%20v7/SOC%20V7_English2012.pdf?t=1613669341.

Interdisciplinarni konzilij je pojasnil, da so zagotovljeni tudi **postopki medicinske potrditve spolne identitete pri mladoletnih osebah**. V Interdisciplinarnem konziliju sta specialistka za otroško in mladostniško psihiatrijo ter specialist pediater endokrinolog. Natančneje postopkov medicinske potrditve spolne identitete pri mladoletnih osebah Interdisciplinarni konzilij ni pojasnil.

Na vprašanje, kako je zagotovljeno **nemoteno delovanje Interdisciplinarnega konzilija v primeru daljše odsotnosti njegovih članov**, je Interdisciplinarni konzilij odgovoril, da deluje v Ambulanti za spolno zdravje strokovni tim. Sestavljajo ga specialistka in specialist za psihiatrijo za odraslo populacijo, pedopsihiatrinja za psihiatrijo za mladostnike ter klinična psihologinja.

Interdisciplinarni konzilij je zapisal: »V slovenskem zdravstvenem sistemu trenutno (nemoteno delovanje, op. a.) ni zagotovljeno na nobenem področju medicine, torej tudi pri drugih medicinskih področjih izven psihiatrije, pedopsihiatrije.«

Na vprašanje, kako osebam v procesu medicinske potrditve spolne identitete zagotavljajo **pravice do obveščeniosti, sodelovanja, samostojnega odločanja o zdravljenju**, je Interdisciplinarni konzilij odgovoril, da so te pravice zagotovljene po zakonu. Upoštevajo tudi Deklaracijo o spolnih pravicah. Na Kliničnem oddelku za endokrinologijo, diabetes in presnovne bolezni (Interne klinike, Univerzitetnega kliničnega centra Ljubljana (v nadaljevanju: UKCLJ)) pacientom, ki so v obravnavi, ustno razložijo predviden postopek.

Interdisciplinarni konzilij je pojasnil: »Endokrinolog najprej oceni izhodiščno hormonsko stanje in preveri morebitne kontraindikacije za uvedbo feminizirajoče ali maskulinizirajoče hormonske terapije. Če kontraindikacij ni, oseba po pogovoru o pričakovanih ugodnih in možnih neželenih učinkih takšne terapije podpiše obveščeni pristaneček.

Pred uvedbo hormonske terapije pacienti prejmejo ustna in pisna pojasnila. Ustna pojasnila podaja zdravnik oz. zdravnica endokrinologinja, članica konzilija. Pisna pojasnila⁶⁹ napišemo v izvid.«

Interdisciplinarni konzilij je potrdil, da je v skladu z Zakonom o pacientovih pravicah vsem osebam, ne glede na naravo zdravstvene težave, omogočena **pravica do pritožbe ali drugega mnenja**. Podrobnejšega opisa postopkov ni podal.

69 »Primer pisnega pojasnila za trans moške: Možni stranski učinki ob terapiji s testosteronom so: policitemija, patološki jetrni testi, adenom jeter, peliosis hepatis, arterijska hipertenzija, hiperlipidemija, motena toleranca za glukozo, venska tromboza, hiperplazija endometrija, sindrom prekinitve dihanja med spanjem, bolj mastna koža, aknavost, povečanje telesne teže, izguba las oz. pojav plešavosti po moškem tipu, povečana mišična moč, prerazporeditev telesne maščobe, amenoreja, povečanje klitorisa, atrofija vagine, atrofija žleznega tkiva dojk, povečan libido, globlji glas.« »Primer pisnega pojasnila za trans ženske: Posledice terapije s spironolaktonom (Aldactone), ki jih lahko pričakuje v treh do devetih mesecih: upad libida, zmanjšanje poraščenosti, začeten porast dojk, prerazporeditev maščobe in manjše delovanje lojnic - manj mastna koža in lasišče. Ker spironolakton lahko povzroča hiperkaliemijo, je potrebno opraviti kontrolo dušičnih retentov in elektrolitov 14 dni po uvedbi terapije pri izbranem zdravniku. Prav tako je potrebno spremljati vrednosti krvnega tlaka. Ker je spironolakton diuretik, priporočamo uživanje zadostne količine tekočine, posebno še ob povišani telesni aktivnosti. Pred uvedbo antiandrogene terapije bi se pogovorili o morebitni krioperzervaciji sperme. Glavni stranski učinki terapije z estrogeni: globoka venska tromboza in pljučna embolija, večja verjetnost za bolezni koronarnih arterij, hiperprolaktinemija, karcinom dojke, adenomi jeter, povišani jetrni encimi, žolčni kamni, hipertrigliceridemija. 3 do 4 tedne pred kirurškim posegom, bo potrebno terapijo z estrogenom ukiniti.«

Glede podatka o številu pritožb je psihiatrični del Interdisciplinarnega konzilija⁷⁰ Zagovornika napotil na pravno službo Univerzitetne psihiatrične klinike Ljubljana, na ustrezno službo Zdravniškega društva, Zdravniško zbornico Slovenije ter Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije.

Specialisti endokrinologije iz Interdisciplinarnega konzilija so odgovorili, da na Kliničnem oddelku za endokrinologijo, diabetes in presnovne bolezni v UKCLJ po njihovi vednosti pritožb oseb, ki so v postopku medicinske potrditve spolne identitete, niso obravnavali. Zapisali so: »Največ nezadovoljstva je posledica slabe dostopnosti do pregleda pri endokrinologu, pri čemer pa osebe v postopku potrditve spolne identitete niso izjema, ampak je to problem vseh endokrinoloških bolnikov.«

Napotovanje oseb v postopku medicinske potrditve spolne identitete na obravnave oziroma posege v tujino je omogočeno za tiste postopke, ki se ne izvajajo v Sloveniji. V praksi gre za genitalne rekonstruktivne operacije oziroma za kirurško potrditev spola. Specialisti Interdisciplinarnega konzilija pripravijo izvide o napotitvi na zdravljenje, na podlagi katerih Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije odobri plačilo zdravljenja v tujini: »Osebe pa se samostojno odločijo glede izbire medicinskega centra, kjer bi izvedli genitalno rekonstruktivno operacijo oz. kirurško afirmacijo spola, seveda tudi druge kirurške posege.«

»**Izvidi (tujih, op. a.) specialistk in specialistov**, ki delujejo na področju potrditve spola v tujini, se upoštevajo pri vključevanju v postopek potrditve spolne identitete v Sloveniji, če so že izvedeni postopki v tujini primerljivi našim in so pri tem upoštevane smernice WPATH.« je poudaril Interdisciplinarni konzilij.

Interdisciplinarni konzilij je potrdil, da je **posvet glede odvzema in hrambe dednega materiala zagotovljen in v skladu z zakonodajo**. Zagotavlja ga specialistka ginekologije in porodništva.

Potrdilo, iz katerega je razvidno, da je oseba spremenila spol,⁷¹ pripravi specialist za področje psihiatrije ali pedopsihiatrije, ki deluje v Interdisciplinarnem konziliju: »Potrdilo se izda, ko je oseba že v socialni tranziciji in na željo osebe, kadar ta oceni, da je spolna identiteta dovolj stabilna in da je glede na izvedeno socialno tranzicijo primeren trenutek za pravno-formalno spremembo z namenom manjšanja spolne disforije, stigmatizacije in socialnega izključevanja (na primer pred menjavo šole, zaposlitve, pričetkom študija, itn.).«

Po podatkih Interdisciplinarnega konzilija je imel Klinični oddelek za endokrinologijo, diabetes in presnovne bolezni Interne klinike UKCLJ septembra 2021 **v obravnavi 107 oseb v postopku medicinske potrditve spolne identitete** (glej tabelo na naslednji strani).⁷²

70 Na poizvedbe Zagovornika, ki se hkrati nanašajo na vsa področja, je konzilij podal en odgovor. Na vprašanja, ki se nanašajo samo na določene specialnosti, pa so podali odgovore ločeno specialisti določenega področja.

71 37. člen Pravilnika o izvrševanju zakona o matičnem registru (Uradni list RS, št. 40/05, 69/09, 77/16 in 102/20). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV5572>.

72 Gre za podatke konzilija, ki jih je Zagovornik prejel 6. 9. 2021.

Leto	Novе osebe	Skupaj
2011	8	8
2012	1	9
2013	9	18
2014	3	21
2015	10	31
2016	18	49
2017	12	61
2018	13	74
2019	8	82
2020	13	95
2021 (do julija)	12	107

Interdisciplinarni konzilij je podal tudi podatke Ambulante za spolno zdravje Univerzitetne psihiatrične klinike Ljubljana: skupno število na prvem pregledu obravnavanih mladoletnih ter odraslih oseb s spolno disforijo (MKB-10: F64.X).

Leto	Število oseb s spolno disforijo
2011	5
2012	7
2013	12
2014	12
2015	24
2016	18
2017	24
2018	33
2019	42
2020	39
2021 (do 30. junija)	37

O novi mednarodni klasifikaciji bolezni (MKB-11), ki transspolnost deopatologizira, pa je Interdisciplinarni konzilij pojasnil, da je v Sloveniji še vedno v veljavi 10. revizija MKB ter da konzilij po medicinski doktrini sledi tej klasifikaciji. Na Zagovornikovi vprašanji, ali je Interdisciplinarni konzilij seznanjen z razlogi, da NIJZ najnovejše mednarodne klasifikacije bolezni še ni objavil, in kakšno je stališče Interdisciplinarnega konzilija do tega vprašanja, ni odgovoril.

Interdisciplinarni konzilij tudi **ni odgovoril** na nekaj vprašanj v zvezi s potrdilom, ki je nujno za postopke spremembe spola na Upravnih enotah,⁷³ ter na vprašanje, ali imajo o postopkih medicinske potrditve spolne identitete na voljo informativne materiale.

⁷³ Katere informacije vsebuje potrdilo? Kakšen je pritožbeni postopek v zvezi s tem? Ali je Ministrstvo za notranje zadeve izdalo navodilo o tem, kaj naj vsebuje omenjeno potrdilo?

Odgovori Ministrstva za zdravje

Ministrstvo za zdravje (v nadaljevanju: MZ) je v svojih odgovorih navedlo, da doslej ni izdalo podzakonskih aktov, navodil, protokolov ali drugih podobnih aktov v zvezi s postopki medicinske potrditve spolne identitete, namenjene javnim zdravstvenim zavodom oziroma drugim deležnikom na področju javnega zdravstva. Prav tako ni izvedlo nobene raziskave in ne razpolaga z analizami v zvezi s položajem in varstvom pravic transspolnih ljudi na področju zdravstvenega varstva.

Glede postopkov medicinske potrditve spolne identitete je Zagovornik v poizvedbi poudaril stališče Komisije Republike Slovenije za medicinsko etiko (v nadaljevanju: KME) o spolni disforiji.⁷⁴ V njem je KME med drugim predlagala sistemsko ureditev področja »... z ustanovitvijo Strokovnega kolegija/konzilija za obravnavo spolnih disforij, na nivoju Ministrstva za zdravje, z vodjo izkušenim_no psihiatrom_injo specialistom_ko spolne medicine. Strokovni kolegij bo organ s kompetencami za urejanje postopkov zdravstvene obravnave oseb, s težavami zaradi spola, v Republiki Sloveniji, za nadaljnji razvoj stroke in posvetovalni organ za ministrstvo.«

Na vprašanje o odzivu na navedeno stališče KME je MZ pojasnilo, da sta se v letih 2018 in 2019 s pozivom o vzpostavitvi formalne ureditve postopkov medicinske potrditve spolne identitete za transspolne ljudi nanje obrnili dve nevladni organizaciji – Zavod TransAkcija in Društvo Legebitra. Organizaciji sta zatrjevali, da so pri nas procesi medicinske tranzicije urejeni in izvajani arbitrarno, tj. »brez kakršnegakoli zavezujočega in/ali informativnega dokumenta ali protokola storitev, izdanega s strani ministrstva.«⁷⁵

MZ je pojasnilo še, da je izvedlo več sestankov in posvetovanj o zdravstvenih obravnavah transspolnih ljudi v Sloveniji. Za mnenje so vprašali Razširjeni strokovni kolegij (v nadaljevanju: RSK) za ginekologijo in porodništvo, RSK kirurških strok, RSK za psihiatrijo, RSK za urologijo, KME in vodjo Interdisciplinarnega konzilija.

Zapisali so, da je bila zaradi potrebe po pomoči osebam, ki imajo spolno disforijo, na pobudo psihiatra specialista za motnje spolnosti na Univerzitetni psihiatrični kliniki Ljubljana (v nadaljevanju: UPKL) v Ljubljani že pred desetletji osnovana skupina zdravnikov različnih specialnosti, ki je delovala kot delovna skupina, danes Interdisciplinarni konzilij za potrditev spolne identitete.

V njem sodelujejo: »/.../ specialisti psihiatrije (psihiatrinja, evropska specialistka spolne medicine, vodi konzilij, psihiater, vključuje se tudi psihiatrinja za otroško in mladostniško psihiatrijo oziroma pedopsihiatrinja), specialistki interne medicine za področje endokrinologije, specialistke ginekologije in porodništva, specialist urologije, specialist plastične, estetske in rekonstruktivne kirurgije in specialist otorinolaringologije.«

⁷⁴ Ministrstvo za zdravje. (2019). Stališče Komisije Republike Slovenije za medicinsko etiko o vzpostavitvi formalne ureditve postopkov za potrditev spolne identitete za osebe s spolno disforijo. Dostopno na: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZ/DOKUMENTI/KME/Uradna-staliska/Stalisce-KME-o-spolni-disforiji.pdf>.

⁷⁵ Zagovornik načela enakosti. Dokument 0709-14/2021/133.

Interdisciplinarni konzilij deluje po smernicah Svetovnega strokovnega združenja za področje transspolnega zdravja WPATH (World Professional Association for Transgender Health) Standards of Care (SOC) for Gender Identity Disorders.⁷⁶ »Standardi skrbi vsebujejo klinične poti za posamezna področja obravnave za zdravljenje otrok, mladostnikov in odraslih, kriterije za različne faze zdravljenja (psihoterapevtsko, hormonsko, kirurško), zasledujejo učinke zdravljenja in se seznanjajo z epidemiološkimi ugotovitvami.«

Na UPKL od 2013 naprej deluje Ambulanta za spolno zdravje, ki jo vodi specialistka psihiatrije, evropska specialistka spolne medicine. MZ je poudarilo, da je po zagotovilih stroke Ambulanta za spolno zdravje dobro dostopna. Obseg dela se je razširil še na psihiatrično pomoč in obravnavo otrok ter mladostnikov s spolno disforijo. Nudijo strokovno pomoč staršem in celotni družini.

Poudarili so še, da pri nas strokovnjaki za področje motenj v zvezi s spolnostjo delujejo tudi v Slovenskem združenju za spolno medicino in Slovenskem seksološkem društvu. Povezujejo se z Evropskim združenjem za spolno medicino (European Society for Sexual Medicine – ESSM) in Mednarodnim združenjem za spolno medicino (ISSM). Po navedbah MZ konzilij sodeluje tudi z nevladnima organizacijama Zavod TransAkcija in Društvo Legebitra in se z njima po potrebi večkrat sestane.

Na MZ so pri postopkih medicinske potrditve spolne identitete zaznali tudi nekaj izzivov. V preteklosti je bilo tako nekaj težav pri izvajanju kirurških postopkov, vendar jim jih je uspelo rešiti, saj so se v letu 2018 dogovorili za sodelovanje z dr. Miroslavom Đorđevićem iz Medicinskega centra v Beogradu, kjer se od takrat naprej izvajajo operacije. Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije so obvestili, da je referenčni center za izvajanje operacij za transspolne ljudi iz Slovenije omenjeni center v Beogradu. Tam jih celostno psihološko in telesno pripravljajo na tovrstne kirurške posege dokončne medicinske potrditve spola in jih tudi izvedejo. Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije (v nadaljevanju: ZZS) plača stroške zdravljenja v okviru obveznega zdravstvenega zavarovanja.

MZ je navedlo, da se v delovanju Interdisciplinarnega konzilija občasno pojavljajo težave »zaradi izpada posameznih specialistk, kar posledično ovira ustrezno zdravljenje, vendar te težave poskušajo optimalno reševati.«

MZ je kot problematično zaznalo tudi dejstvo, da status Interdisciplinarnega konzilija leta 2019 še ni bil formalno opredeljen. Kljub dolgoletni tradiciji konzilija v okviru UPKL do takrat niso uredili, da bi bil Interdisciplinarni konzilij tudi uradno opredeljen kot organizacijska struktura znotraj UPKL.

MZ je zapisalo: »To je povzročalo nekaj težav, saj je konzilij deloval posledično na prostovoljni osnovi in ni imel formalnih možnosti vpliva za razvoj področja. Odločitve konzilija vplivajo tudi na priznanje določenih pravic transspolnih ljudi (v tem delu se navezujemo predvsem na pravice iz obveznega zdravstvenega zavarovanja).«

⁷⁶ The World Professional Association for Transgender Health (2012). Standards of Care for the Health of Transsexual, Transgender, and Gender-Nonconforming People. Dostopno na: https://www.wpath.org/media/cms/Documents/SOC%20v7/SOC%20V7_English2012.pdf?_t=1613669341.

MZ je zato konec leta 2019 pozvalo vodstvo UPKL, da uredi status Interdisciplinarnega konzilija znotraj UPKL, saj bi to prispevalo k večji urejenosti in tudi formalni organiziranosti obravnave transspolnih ljudi v okviru zdravstvenega varstva, hkrati pa bi poenotilo postopke odločanja o pravicah iz obveznega zdravstvenega zavarovanja.

UPKL je MZ 13. 3. 2020 pisno obvestila, da je uredila formalno opredelitev Interdisciplinarnega konzilija s sprejetjem Sklepa o imenovanju Interdisciplinarnega konzilija za potrditev spolne identitete.

Glede pritožb je MZ pojasnilo, da sta se v letih 2018 in 2019 nanj obrnili nevladni organizaciji Zavod TransAkcija in Društvo Legebitra. Poleg pobude za sistemsko ureditev postopkov medicinske potrditve spolne identitete sta nevladni organizaciji navajali, da transspolni ljudje poročajo o veliki podinformiranosti zdravstvenega osebja, s katerimi se srečujejo pri dostopanju in koriščenju zdravstvenih storitev. Zato »... je ministrstvo konec leta 2019 z dopisom predsednici konzilija Ireni Rahne Otorepec, dr. med., pozvalo člane konzilija k večjemu udejstvovanju na področju informiranja zdravstvenega osebja o problematiki transspolnih oseb.«

Na vprašanji, kako MZ ocenjuje položaj transspolnih ljudi glede na trenutne postopke medicinske potrditve spolne identitete, in če načrtujejo kakšne spremembe, so odgovorili, da je v Sloveniji za zdravstveno obravnavo transspolnih ljudi dobro poskrbljeno: »... ambulanta za spolno zdravje je dobro dostopna. Za zdravstveno obravnavo transspolnih oseb deluje v okviru UPKL konzilij, ki je od leta 2020 tudi formalno urejen. Vse storitve, ki jih prejmejo transspolne osebe v Republiki Sloveniji, so dosegljive na napotnico in krite iz obveznega zdravstvenega zavarovanja.«

Odgovori Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije

Zagovornik je v poizvedbi vprašal, koliko vlog za medicinske posege za medicinsko potrditev spolne identitete je ZZS obravnaval in koliko jih je odobril od leta 2011 naprej. ZZS na to vprašanje ni odgovoril.

Zapisali so, da so pravice do zdravstvenih storitev, ki so zagotovljene zavarovanim osebam iz obveznega zdravstvenega zavarovanja, določene v 23. členu Zakona o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (v nadaljevanju: ZZZV). Natančnejši obseg storitev, podrobnejši postopek in način uveljavljanja pa so opredeljeni v Pravilih obveznega zdravstvenega zavarovanja (v nadaljevanju: Pravila). ZZS je pojasnil: »Pravice, ki sodijo v obseg obveznega zdravstvenega zavarovanja, so predmet obveznega zavarovanja, če pooblaščen zdravnik oziroma Zavod /.../ ugotovi, da so utemeljene in so opravljene v skladu z zakonom, drugimi predpisi in s splošnimi akti Zavoda. Zavarovane osebe imajo pravico do zdravljenja bolezni in poškodb, če potrebo po teh storitvah skladno s svojo strokovno presojo ugotovi pristojni zdravnik in so strokovno – doktrinarno utemeljene glede na konkretno zdravstveno stanje zavarovane osebe.«

Na vprašanji, v koliko primerih so posamezniki izkoristili pravico do zdravljenja v tujini (po 44.b členu ZZVZZ) in koliko takih vlog je ZZS zavrnil od leta 2011 naprej, so pojasnili, da je pravica do zdravljenja v tujini opredeljena v členih 44.a do 44.e ZZVZZ. »Pri tem je za bolnišnične zdravstvene storitve, ki vključujejo prenočitev zavarovane osebe ter zdravstvene storitve, ki zahtevajo uporabo visoko specializirane in drage medicinske infrastrukture ali medicinske opreme, potrebna predhodna odobritev ZZS.« Dodali so, da prejemajo vloge za načrtovano zdravljenje v tujini po 44.a členu ZZVZZ zaradi izčrpanih možnosti zdravljenja v Republiki Sloveniji. Prve vloge glede spremembe spola po tej določbi so prejeli leta 2017. Vse do zdaj prejete vloge so odobrili.

Število vlog po posameznih letih je naslednje:

- leta 2017: 2
- leta 2018: 7
- leta 2019: 7
- leta 2020: niso prejeli nobene vloge
- leta 2021: 2.⁷⁷

Glede vprašanja, v koliko primerih so posamezniki izkoristili pravico do zdravljenja v tujini zaradi predolgh čakanih dob (44. b člen ZZVZZ), so pojasnili, da do priprave odgovorov na poizvedbo Zagovornika (31. 3. 2021) niso prejeli nobene vloge za medicinske posege pri spremembi spola po tem členu.

ZZS je na vprašanje, kako se odloča, katere medicinske in druge postopke oseba v postopku potrditve spolne identitete potrebuje, in ali se stroški zanje krijejo iz obveznega zdravstvenega zavarovanja, odgovoril, da to zdravljenje vodi Interdisciplinarni konzilij na UPKL. Potrebne storitve se opravljajo pri različnih specialistih na podlagi napotitve zavarovane osebe. Priložili so dopis konzilija (13. 7. 2017), iz katerega je razviden »protokol zdravljenja transseksualizma«.⁷⁸

V dopisu ZZS je predsednica Interdisciplinarnega konzilija Irena Rahne Otorepec navedla, da je protokol zdravljenja transseksualizma usklajen s smernicami Standardov skrbi Svetovnega združenja za transspolno zdravje (SOC WPATH). Med drugim je zapisala: »Je kompleksen, multidisciplinaren in strukturiran proces, ki obsega tri faze: prva faza vključuje poglobljeno specifično psihiatrično diagnostiko s pomočjo dodatne klinično psihološke diagnostike. Ugotavlja se zlasti razsežnost spolne disforije ter se izključijo dodatna psihiatrična stanja, ki so kontraindikacija za nadaljnje postopke zdravljenja. Praviloma sledi psihoterapevtsko vodenje, kjer se krepi psihična stabilnost osebe za nadaljnje postopke zdravljenja in spodbuja socialno integracijo. Psihiatrično vodenje in psihoterapija se nadaljujeta skozi vse faze zdravljenja. Druga faza je hormonsko zdravljenje. Tretja faza je kirurško zdravljenje, ki obsega različne reverzibilne kirurške posege (kot so masektomija, avgmentacija prsi, odstranitev Adamovega jabolka, operacija na glasilkah), ter ireverzibilne kirurške posege – genitalna rekonstrukcija. Obravnava in zdravljenje posamezne osebe je kompleksna in individualizirana.«

⁷⁷ Odgovor ZZS na poizvedbo je Zagovornik prejel 31. 3. 2021.

⁷⁸ Dopis ZZS Univerzitetni psihiatrični kliniki Ljubljana, št. 1000-18032-37582/2016/4, 13. 7. 2017.

ZZZS je na vprašanje, ali je za zagotavljanje kritja stroškov medicinske potrditve spolne identitete iz obveznega zdravstvenega zavarovanja nujna diagnoza transseksualizma, odgovoril, da imajo vse zavarovane osebe, ki se v breme obveznega zdravstvenega zavarovanja zdravijo skladno s protokolom, postavljeno diagnozo transseksualizem, kot je to opredeljeno v MKB-10-AM (Avstralska modifikacija desete revizije mednarodne klasifikacije bolezni in sorodnih zdravstvenih problemov za statistične namene).

Odgovori Nacionalnega inštituta za javno zdravje

Svetovna zdravstvena organizacija (v nadaljevanju: SZO) je maja 2019 sprejela novo revizijo mednarodne klasifikacije bolezni⁷⁹ MKB-11. Nova klasifikacija je transspolnost odstranila s seznama duševnih bolezni.

Diagnozi »transseksualizem« in »motnja spolne identitete pri otrocih« sta zamenjali diagnozi »spolna neskladnost pri adolescentih in odraslih« ter »spolna neskladnost pri otrocih«. Po novem sta obe diagnozi uvrščeni v poglavje »Stanja, povezana s spolnim zdravjem.«⁸⁰

Nova umestitev transspolnosti v klasifikacijski sistem bolezni in stanj lahko prinese spremembe pri procesih pravnega priznanja spola in medicinske potrditve spolne identitete. Zato je Zagovornik Nacionalni inštitut za javno zdravje (v nadaljevanju: NIJZ) vprašal o postopku uveljavljanja nove klasifikacije v Sloveniji. NIJZ je pojasnil, da je zadolžen za upravljanje mednarodnih klasifikacij s področja zdravja in zdravstvenega varstva na podlagi Zakona o zbirkah podatkov s področja zdravja in zdravstvenega varstva. Ena od nalog, ki jo zakon dodeljuje NIJZ, je tudi usklajevanje mednarodnih klasifikacij z ZZS in ZPIZ.

MKB-11 se bo predvidoma najprej začela uporabljati za kodiranje osnovnih vzrokov smrti, poudarjajo pri NIJZ. Pojasnili so: »Slovenija kot članica EU je na tem področju primarno usklajena z zahtevami Evropske unije oziroma bolje povedano, s konsenzom držav članic, kdaj bodo pripravljene prevzeti novo izdajo klasifikacije. Vse države članice EU se trenutno strinjajo, da je uvedba preuranjena, ker še ni preverjena v praksi. Zaradi zahtevnosti in obsega sprememb, ki jih uvaja 11. izdaja, so nekatere članice EU (npr. Finska) že napovedale vsaj petletno prehodno obdobje.«

Pri NIJZ so zapisali tudi, da iz izkušenj vedo, da uvedba nove izdaje klasifikacije traja več let. »Še enkrat moramo poudariti, da se MKB uporablja v statističen namen, kar pomeni, da jo uporabljajo tisti akterji, ki o svojih storitvah tudi poročajo na nacionalno raven (npr. bolnišnice, zdravstveni domovi, zdravniki zasebniki, itd.) in za to poročanje obstaja pravna podlaga.«

Bistvene novosti, ki jih prinaša MKB-11, so, tako NIJZ, »... tradicionalna medicina, uvedba vedenjskih odvisnosti kot bolezni, več informacij o antimikrobni rezistenci, poleg tega pa MKB-11 uvaja tudi nekatere nove kode, ki pa se v Sloveniji le redko pojavijo«.

⁷⁹ NIJZ pojasnjuje: »Mednarodna klasifikacija bolezni (MKB) je sistem kategorij, v katerega uvrščamo bolezenske entitete v skladu z izbranimi merili, je pa zlasti namenjena statističnemu spremljanju umrljivosti in obolevnosti. V Sloveniji jo uporabljamo na vseh ravneh zdravstvenega sistema.«

⁸⁰ World Health Organization. WHO/Europe brief – transgender health in the context of ICD-11. Dostopno na: <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-determinants/gender/gender-definitions/whoeurope-brief-transgender-health-in-the-context-of-icd-11>.

NIJZ je zapisal tudi: »Nov MKB-11 pa ne pomeni, da bodo v slovenskem zdravstvu na voljo drugačne storitve, le malo drugače jih bomo spremljali na nacionalni ravni.«

Odgovori zastopnikov pacientovih pravic

Zagovornik je poizvedbe poslal vsem zastopnikom pacientovih pravic. Prejel je štiri odgovore od 12, od katerih so vsi navedli, da nihče še ni prejel prijave v povezavi z medicinsko potrditvijo spolne identitete.

Odgovori klinik

Od 17 klinik oziroma kliničnih oddelkov, ki so prejeli poizvedbo, se jih je odzvalo 11, odgovori so po posameznih vprašanjih povzeti v nadaljevanju.

Univerzitetni klinični center Ljubljana

Pri Univerzitetnem kliničnem centru Ljubljana (v nadaljevanju: UKCLJ) je koordiniranje odgovorov na poizvedbo Zagovornika prevzel Urad za pohvale in varstvo pacientovih pravic (v nadaljevanju: Urad).

Poslal je odgovore za Klinični oddelek za plastično, rekonstrukcijsko, estetsko kirurgijo in opeklino (v nadaljevanju: KOPREKO), Klinični oddelek za urologijo Kirurške klinike, Kliniko za otorinolaringologijo in cervikalno kirurgijo (v nadaljevanju: Klinika ORL) in Pediatrično kliniko. Odgovori Pediatrične klinike so zaradi drugačne vrste vprašanj in specifičnosti tematike navedeni ločeno.

Dermatovenerološka klinika je odgovore poslala samostojno. S Kliničnega oddelka za endokrinologijo, diabetes in presnovne bolezni Interne klinike pa so pojasnili, da bodo svoj prispevek vključili v odgovore na poizvedbo pri Interdisciplinarnem konziliju.

Urad je uvodoma opozoril na dejstvo, da se v sistemu zdravstvenega varstva Republike Slovenije uporablja Klasifikacija terapevtskih in diagnostičnih postopkov in da v njem ni opredeljenih postopkov medicinske potrditve spolne identitete, potrditve spola, medicinske tranzicije, spremembe spola itn.

»Za kodiranje bolezni pa je v Republiki Sloveniji v uporabi avstralska modifikacija desete revizije Mednarodne klasifikacije bolezni in sorodnih zdravstvenih problemov za statistične namene (MKB-10-AM, verzija 6), kjer je pod šifrantom F64 opredeljena diagnoza vezanih na motnje spolne identitete, in sicer:

F64.0 Transseksualizem

(Želja živeti in biti sprejet kot član nasprotnega spola, navadno spremljana z občutkom neugodja zaradi svojih anatomskih spolnih značilnosti ali zaradi neustreznosti teh ter želja po kirurških posegih in hormonskem zdravljenju, da bi svoje telo, kolikor le mogoče uskladil s spolom, ki si ga želi.)

F64.1 Transvestizem kot dvojna vloga

(Nošenje oblek nasprotnega spola kot del človekove eksistence, da bi užival začasno izkušnjo člana nasprotnega spola, vendar brez želje po trajnejši spremembi spola ali kakih kirurških posegih in brez spolnega vznburjenja, ki spremlja preoblačenje v oblačila nasprotnega spola.)

F64.2 Motnja spolne identitete v otroštvu

(Motnja, ki se navadno prvič pokaže v času zgodnjega otroštva (in vselej dosti pred puberteto), za katero je značilna vztrajna in intenzivna zaskrbljenost zaradi pripisanega spola, skupaj z željo, da bi bil (ali s trditvijo, da je) drugega spola. Opaža se trajna preokupacija z oblačenjem in aktivnostmi nasprotnega spola in zavračanje lastnega spola. Diagnoza zahteva globoko motenost normalne spolne identitete; zgolj fantovsko vedenje pri deklicah ali punčkasto vedenje pri dečkih ne zadostuje za diagnozo.)

F64.8 Druge motnje spolne identitete

F64.9 Motnja spolne identitete, neopredeljena.«

Število pacientov s posegi za medicinsko potrditev spolne identitete od 2011

Klinični oddelek za plastično, rekonstrukcijsko, estetsko kirurgijo in opeklino

V obdobju 2011–2021 je obravnaval 61 oseb, ki jih je na obravnavo napotil Interdisciplinarni konzilij z diagnozo iz skupine F64. »Pri teh pacientih je bilo opravljenih 359 ambulantnih pregledov in izvedenih 50 posegov v splošni anesteziji pri 42 pacientih /.../«

Po navedbah kliničnega oddelka je bil najpogostejši poseg masektomija (odstranitev prsi), ki so jo izvedli pri 31 osebah, pri devetih je bila opravljena augmentacijska mamoplastika (povečanje prsi), preostale operacije pa so bile korekcijske narave.

Klinika za otorinolaringologijo in cervikofacialno kirurgijo

V obdobju 2011–2021 so obravnavali osem oseb z diagnozo iz skupine F64.

Na **Kliničnem oddelku za urologijo Kirurške klinike** že več kot pet let ne opravljajo operativnih posegov medicinske potrditve spolne identitete, na **Dermatovenerološki kliniki** pa v zadnjih desetih letih niso opravili nobenega tovrstnega posega.

Zagotavljanje pravice do obveščeniosti in sodelovanja ter samostojnega odločanja

Klinični oddelek za plastično, rekonstrukcijsko, estetsko kirurgijo in opeklino

Pojasnili so, da so osebe z diagnozo F64 predhodno obravnavane v okviru Interdisciplinarnega konzilija, kjer osnovno obravnavo vodi specialist psihiater s poglobljenim znanjem s področja motenj spolne identitete. Ta nato glede na potek obravnave vključuje specialiste drugih strok. Na obravnavo na KOPREKO so zato napotene osebe, ki so že opredeljene, odločene in pripravljene za nepovratne kirurške posege medicinske potrditve spolne identitete.

Zapisi so: »Zaradi upokojitev in odhodov posameznih zdravnikov specialistov se je obseg posegov, ki jih izvajamo v naši ustanovi, v zadnjih 10-ih letih skrčil zgolj na posege odstranitve dojk – masektomije, pri spremembah iz ženske v moškega. Omenjeni poseg je pogosto edini kirurški poseg, ki si ga osebe želijo, zaradi česar se je strokovni kolegij specialistov KOPREKO odločil, da je smiselno izvedbo teh posegov omogočiti v UKC Ljubljana.«

O samem posegu so osebe poučene ob ambulantnem pregledu in v okviru priprave na poseg. Posebnih informativnih materialov za obveščanje pacientov in javnosti nimajo.

»Trenutno pacienti, ki se odločijo tudi za kirurški poseg spremembe genitalij, zaradi multidisciplinarnosti kompleksnosti posegov in obravnave v Republiki Sloveniji te možnosti v okviru javne mreže izvajalcev zdravstvene dejavnosti nimajo.«

Zaradi izčrpanih možnosti zdravljenja v Sloveniji imajo možnost uveljavljanja čezmejnega zdravstvenega varstva v specializiranih zdravstvenih centrih v drugih državah. Gre za centre, ki se »poglobljeno ukvarjajo s področjem kirurgije spremembe spola in imajo v eni ustanovi na voljo usmerjeno izobražene in usposobljene specialiste vseh potrebnih področij (specialist plastične, rekonstrukcijske in estetske kirurgije, urologije, ginekologije in otorinolaringologije)«.

Klinika za otorinolaringologijo in cervikofacialno kirurgijo

Na Kliniki ORL pri osebah z diagnozo F64, ki jih k njim napoti psihiater iz Interdisciplinarnega konzilija, izvajajo estetske posege, korekcije ščitastega hrustanca in feminizacije glasu. Vse paciente najprej obravnava otorinolaringolog doc. dr. Aleš Grošelj, dr. med., sicer tudi član Interdisciplinarnega konzilija.

Pojasnili so: »V primerih, kjer je v ospredju potreba po feminizaciji glasu, so od tu usmerjene v foniatrično-logopedsko obravnavo k logopedinji Nataši Prebil, ki je prav tako članica Interdisciplinarnega konzilija.«

V primerih, ko je potreben dodatni kirurški poseg za feminizacijo glasu, je odločitev o tem sprejeta skupaj s pacientom na internem konziliju v sestavi logopedinje Nataše Prebil in specialista dr. Aleša Grošlja.

»V primerih, ko si osebe želijo estetske korekcije ščitastega hrustanca, so že ob prvi obravnavi uvrščene na čakalno listo za operativne posege.«

Posebnih informativnih materialov na kliniki nimajo.

Pravica do pritožbe in drugega mnenja

Urad je za KOPREKO, Klinični oddelek za urologijo Kirurške klinike, Kliniko ORL ter Pediatrično kliniko pripravil poenoten odgovor.

Pojasnili so, da je skladno z določili Zakona o pacientovih pravicah (v nadaljevanju: ZPacP) vsakemu pacientu v UKCLJ zagotovljena pravica do uveljavljanja kršitev pacientovih pravic. To pomeni, da lahko vsak pacient, ki ni zadovoljen z ravnanjem zdravstvenega delavca ali z njegovim odnosom, vloži zahtevo za prvo obravnavo kršitev pacientovih pravic pred pristojno osebo UKCLJ (v nadaljevanju: prva zahteva). V UKCLJ je sprejemno mesto za vse prve zahteve Urad.

Pacient (oziroma po njem pooblaščen oseba) lahko prvo zahtevo pri Uradu vloži: pisno po navadni pošti, pisno po elektronski pošti na naslov pohvale.pritožbe@kclj.si, ustno na zapisnik v prostorih Urada.

Urad je pojasnil: »V UKC Ljubljana so na vseh običajnih oglasnih mestih izobešeni plakati z naslovom 'zadovoljstvo pacientov je pomembno', na katerem lahko vsak pacient, svojec in obiskovalec UKC Ljubljana najde vse potrebne podatke o pritožbenih postopkih v UKC Ljubljana, dodatno pa so na teh plakatih tudi podatki o zastopnikih pacientovih pravic za področje Osrednje Slovenije.«

Število in vsebina pritožb od 2011

Urad je za KOPREKO, Klinični oddelek za urologijo Kirurške klinike, Kliniko ORL ter Pediatrično kliniko pripravil poenoten odgovor. Kot so pojasnili, od leta 2011 do 21. 4. 2021:

- v okviru KOPREKO niso obravnavali prvih zahtev, ki bi jih vložili pacienti z diagnozo F64;
- so v okviru Kliničnega oddelka za Urologijo obravnavali eno prvo zahtevo, ki jo je vložil pacient s postavljeno diagnozo F64. Vložena je bila leta 2019, nanašala pa se je na kršitev pravice do primerne, kakovostne in varne zdravstvene obravnave (konkretno je šlo za očitek glede neprimerne odnosa zdravstvenih delavcev);
- v okviru Klinike ORL niso obravnavali prvih zahtev, ki bi jih vložili pacienti s postavljeno diagnozo F64.

Vključenost v odločanje o napotitvah na zdravljenje v tujino

Urad je za KOPREKO, Klinični oddelek za urologijo Kirurške klinike, Kliniko ORL ter Pediatrično kliniko pripravil enoten odgovor.

Skladno z določili 44.b člena ZZVZ ter 225. člena Pravil, je v primerih uveljavljanja pravice do čezmejnega zdravstvenega varstva pacientov s postavljeno diagnozo skupine F64 zaradi preseganja najdaljših dopustnih čakalnih dob, konzilij posamezne klinike lahko zaprosen za mnenje glede vprašanj:

- katero zdravstveno stanje je podano pri zavarovani osebi ter opis dozdajšnjega zdravljenja;
- kakšno zdravljenje potrebuje zavarovana oseba;
- ali so v Republiki Sloveniji izčrpane vse možnosti zdravljenja;
- ali je z zdravljenjem v tujini pričakovana ozdravitev ali izboljšanje ali preprečitev nadaljnjega poslabšanja zdravstvenega stanja;
- kolikšen je razumen čas pri zavarovani osebi za zdravstveno storitev;
- ali bo zavarovana oseba z zadostno gotovostjo izpostavljena tveganju za varnost, ki se ne more razumeti kot sprejemljiva, pri čemer se upoštevajo tudi morebitne prednosti, ki bi jih zdravstvena storitev uveljavljala v tujini, imela na zavarovano osebo;
- koliko časa naj bi trajala zdravstvena storitev v tujini;
- ali zdravstveno stanje zavarovane osebe utemeljuje odhod v tujino dan pred začetkom zdravljenja v tujini;
- ali zavarovana oseba potrebuje spremstvo za čas poti na zdravljenje in nazaj ali tudi za čas zdravljenja v tujini ter kakšno spremstvo;

- kakšno prevozno sredstvo je potrebno glede na zdravstveno stanje osebe in če je potreben reševalni prevoz, ali potrebuje prevoz z nujnim reševalnim vozilom, ne nujnim reševalnim vozilom ali sanitetnim vozilom;
- naziv najbližjega izvajalca zdravstvene dejavnosti v tujini, pri katerem se predlaga uveljavitev zdravstvene storitve.

Klinični oddelek za plastično, rekonstrukcijsko, estetsko kirurgijo in opekline

KOPREKO je dodatno pojasnil, da so dogovori o oskrbi slovenskih pacientov potekali tudi s kliniko v Gentu v Belgiji, ki je eden večjih tovrstnih centrov v svetovnem merilu.

Od ZZS so zgolj v nekaj primerih prejeli prošnjo za opredelitev, ali so možnosti zdravljenja v naši državi izčrpane, saj so napotitve na zdravljenje v drugih državah del same odločitve o stopnji zdravljenja in v pristojnosti Interdisciplinarnega konzilija.

Klinični oddelek za urologijo Kirurške klinike

Ta oddelek je dodatno pojasnil, da je dozdajšnja praksa ZZS v teh primerih takšna, da se za mnenje konzilija Kliničnega oddelka za urologijo zaprosi na predlog Interdisciplinarnega konzilija, ki ga vodi psihiatrinja Irena Rahne Otorepec, član pa je tudi urolog dr. Miloš Petrovič iz Splošne bolnišnice Izola.

Zapisali so še: »Ne glede na vse prej navedeno pa na koncu dodajamo še pomembno dejstvo, da je dr. Petrovič v SB⁸¹ Izola po nam znanih informacijah referenčni urolog za vse paciente s postavljeno diagnozo F64 iz Slovenije. Že konec leta 2018 je Interdisciplinarni konzilij za potrditev spolne identitete zaprosil za mnenje glede genitalne rekonstrukcije v SB Izola RSK⁸² za urologijo, ki je izdal sklep, pod katerimi pogoji lahko SB Izola prične z izvajanjem tovrstne dejavnosti. Zapisnik se je bil posredovan na Ministrstvo za zdravje v letu 2018.«

Klinika za otorinolaringologijo in cervikofacialno kirurgijo

»Potrebe, ko je bila ORL Klinika vključena v odločanje o napotitvah upravičencev do medicinskih posegov za potrditev spolne identitete na zdravljenje v tujini, do sedaj ni bilo.«

Kadar je bilo treba, je bil postopek enak kot za ostale bolnike: »Na predlog ZZS se sestane konzilij specialistov Klinike za ORL in po pregledu dokumentacije poda mnenje o upravičenosti zdravljenja v tujini.«

Dermatovenerološka klinika

Klinika še ni bila vključena v odločanje o napotitvah posameznikov na zdravljenje v tujini zaradi medicinske potrditve spolne identitete.

⁸¹ Splošni bolnišnici, op. a.

⁸² Razširjeni strokovni kolegij, op. a.

Univerzitetni klinični center Maribor

Odgovori vseh klinik in kliničnih oddelkov Univerzitetnega kliničnega centra Maribor (v nadaljevanju: UKCMB) so v bistvenem enaki, in sicer se tamkajšnje klinike in klinični oddelki z vprašanji medicinske potrditve spolne identitete ne ukvarjajo. Oddelek za endokrinologijo in diabetologijo je zapisal: »Zaradi velikosti Slovenije in subspecializiranih znanj, ki so potrebna za tako obravnavo, je sklenjeno, da se osebe, ki tako obravnavo potrebujejo, obravnava v KC Ljubljana.«

Pediatrična klinika UKCLJ

Število mladoletnih pacientov s posegi za medicinsko potrditev spolne identitete od 2011

Na Pediatrični kliniki UKCLJ (v nadaljevanju: Pediatrična klinika) so od leta 2011 do leta 2021 obravnavali mladoletne osebe z diagnozo iz skupine F64, kot sledi iz spodnje razpredelnice:

Diagnoza	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Skupaj
F640	0	0	0	1	2	14	40	75	29	161
F641	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
F642	0	0	0	6	2	2	8	17	4	39
F648	1	2	0	3	0	2	3	3	3	17
F649	0	0	2	2	6	17	5	3	1	36
Skupaj:	1	2	2	12	10	36	56	98	37	254

F640 – Transseksualizem

F641 – Transvestizem kot dvojna vloga

F642 – Motnja spolne identitete v otroštvu

F648 – Druge motnje spolne identitete

F649 – Motnja spolne identitete - neopredeljena

Zagotavljanje pravice do obveščeniosti in sodelovanja ter samostojnega odločanja pri mladoletnih pacientih

Pediatrična klinika je pojasnilno dolžnost, ker gre za posebej ranljivo skupino mladoletnih oziroma otrok, zelo podrobno razložila. Vsak medicinski poseg, ki predstavlja poseg v telesno integriteto posameznika, je skladno z določili ZPacP pogojen s pacientovo predhodno privolitvijo. Ko se v vlogi pacienta znajdejo otroci, je treba upoštevati še pravila iz 35. člena ZPacP.⁸³

»V okviru pravice do obveščeniosti in sodelovanja pacienta – otroka velja posebnost, da je pri vseh odločitvah glede predlogov zdravljenja potrebno prvenstveno upoštevati varstvo otrokove koristi. Skladno z določili Konvencije o otrokovih pravicah smo izvajalci zdravstvenih dejavnosti otrokom dolžni zagotavljati pravico do najvišje dosegljive ravni zdravja ter paziti, da noben otrok ne bo prikrajšan za pravico do zdravstvenega varstva.«

⁸³ »Ta okvirno pravi, da velja za paciente-otroke pred dopolnjenim 15. letom domneva, da niso sposobni veljavno privoliti ali zavrniti v predlagani medicinski poseg, kar pa lahko zdravnik ovrže z ugotovitvijo, da je otrok toliko zrel, da je sposoben za samostojno odločanje. In obratno, po dopolnjenem 15. letu velja domneva, da je otrok sposoben samostojno privoliti ali zavrniti v predlagani medicinski poseg, kar lahko zdravnik ovrže z ugotovitvijo, da ni sposoben za samostojno odločanje.«

Slovenija je kot pogodbenica Konvencije o otrokovih pravicah dolžna z vsemi učinkovitimi in ustreznimi ukrepi odpravljati ravnanja, navade, prakse, želje, ki škodujejo zdravju otrok, so poudarili na Pediatrični kliniki. Ta obveznost se nanaša tudi na izvajalce zdravstvenih storitev. Naloga vsakega lečečega zdravnika je, da otroku - pacientu oziroma njegovim staršem predstavi načrt zdravljenja in predlagane terapevtske oziroma diagnostične postopke v okviru pravil pojasnilne dolžnosti iz 20. člena ZPacP.

»Za bolezenska stanja pri pacientih otrocih pod diagnozo F64 velja, da praviloma ne predstavljajo nekih nujnih stanj v smislu nujne medicinske pomoči in se štejejo za elektivne posege, ki utegnejo imeti pomembne posledice za otroka. Zaradi tega je privolitev v takšne oblike zdravljenja potrebno vselej zabeležiti na posebnem 'privolilnem' obrazcu, v poseg oz. zdravljenje pa morata privoliti oba starša (razen izjem, opredeljenih v 4. odstavku 35. člena ZPacP).«

Pediatrična klinika je pojasnila, da glede upoštevanja želje pacienta oziroma njegovih staršev glede določenega medicinskega posega oziroma načina zdravljenja velja (tako kot za vse paciente v okviru javne mreže izvajalcev zdravstvenih dejavnosti), da je pacient do medicinskega posega oziroma zdravstvene obravnave, ki se opravlja na račun javnih sredstev upravičen le:

- če je ta po pravilih medicinske stroke potrebna,
- se glede na sodobno medicinsko doktrino upravičeno pričakuje, da bo pacientu koristna,
- so pričakovane koristi za pacienta večje od tveganja ter obremenitev.

»Načelo enakopravnosti v zdravstvu (7 čl. ZPacP) zahteva, da država javno zdravstveno oskrbo omogoča vsem pacientom pod enakimi pogoji. To pomeni, da je vsaka diskriminacije (pozitivna ali negativna) pacientov prepovedana.«

Glede upravičenosti pacienta do (njemu želenega) medicinskega posega naprej velja, so zapisali, da tej želji brez ustrezne medicinske indikacije ni mogoče slediti v okviru javne mreže izvajalcev zdravstvenih storitev, saj so pacientove pravice, vezane ne samo na medicinsko doktrino, strokovne standarde in normative, ampak tudi na razvitost zdravstvenega sistema Republike Slovenije in sistem zdravstvenega zavarovanja (4. člen ZPacP).

»Če torej želja pacienta oz. njegovih staršev glede določenega medicinskega posega oz. načina zdravljenja ne izpolnjuje vseh navedenih predpostavk, lahko tak poseg predstavlja odmik od medicinsko-kodeksno-deontoloških načel. S pravnega vidika lahko v teh primerih govorimo o strokovni napaki zdravnika, za katero lahko odgovarja tako civilno kot tudi kazensko.«

Strokovna literatura kot primer tovrstnega nepotrebnega medicinskega posega, ki bi se kril iz javnih sredstev, omenja posege izključno iz opredeljenih verskih razlogov (obrezovanje moških spolovil) ter izrazito lepotne kirurške posege.

»Zaradi navedenega je pred izvedbo kakršnega koli posega ali oblike zdravljenja pri pacientih otrocih s postavljeno diagnozo skupine F64 nujno potrebno, da za tak poseg ali obliko zdravljenja obstaja trdna in verodostojna medicinska indikacija in ne 'za lase privlečena' medicinska indikacija, ki bi imela ideološko ozadje.«

Ravnanje ob odsotnosti soglasja staršev

Pediatrična klinika je pojasnila, da je treba upoštevati določila ZPacP glede:

- upravičenosti do medicinskega posega oziroma zdravstvene obravnave (12. člen ZPacP);
- pravil o privolitvi ali zavrnitvi medicinskega posega oziroma zdravstvene obravnave, kadar so pacienti otroci (35. člen ZPacP);
- pravil o obveščeni pacienta in pojasnilni dolžnosti (20. člen ZpacP);
- pravil o privolitvi (26. člen ZpacP).

Pravica mladoletne osebe do pritožbe in drugega mnenja

»Glede vprašanja procesne sposobnosti v postopkih za varstvo pacientovih pravic se za paciente otroke smiselno uporablja določila 1. in 2. stavka 35. člena ZPacP, pri čemer vlogo zdravnika za vprašanje procesne sposobnosti prevzame pristojna oseba izvajalca zdravstvenih dejavnosti za obravnavo kršitev pacientovih pravic,« so zapisali. V ostalih primerih je pravica do pritožbe urejena kot pri odraslih, ki je opisana na straneh 46 in 47 (Pravica do pritožbe in drugega mnenja) pričujočega posebnega poročila. Pediatrična klinika odgovorov na poizvedbo o drugem mnenju ni podala.

Število in vsebina pritožb mladoletnih pacientov od 2011

Po podatkih Urada od leta 2011 do 21. 4. 2021 v okviru Pediatrične klinike niso obravnavali zahtev za prvo obravnavo kršitev pacientovih pravic, ki bi jih vložili pacienti oziroma njihovi starši s postavljeno diagnozo F64.

Vključenost v odločanje o napotitvah na zdravljenje mladoletnih pacientov v tujino

Urad za pohvale in varstvo pacientovih pravic je tudi za Pediatrično kliniko pripravil enovit odgovor.⁸⁴ Dodali pa so, da Pediatrična klinika do zdaj ni bila vključena v odločanje o napotitvah upravičencev do medicinskih posegov za potrditev spolne identitete na zdravljenje v tujini.

»V primerih, ko bi bilo to potrebno, je postopek enak kot za ostale bolnike: na predlog ZZZS se sestane konzilij specialistov Pediatrične klinike in po pregledu dokumentacije poda mnenje o upravičenosti zdravljenja v tujini.«

3.1.1 Ugotovitve glede postopkov medicinske potrditve spolne identitete

V Sloveniji je postopek medicinske potrditve spolne identitete centraliziran. Obstaja samo en Interdisciplinarni konzilij za potrditev spolne identitete, ki je desetletja deloval na prostovoljni osnovi. Marca 2020 so Interdisciplinarni konzilij na poziv Ministrstva za zdravje, ki je sledil pobudi dveh nevladnih organizacij, formalizirali v Okviru UPKL. Člani Interdisciplinarnega konzilija so praktično edini specialisti pri nas, ki se ukvarjajo s postopki potrditve spolne identitete.

⁸⁴ Glej strani 47 in 48: Vključenost v odločanje o napotitvah na zdravljenje v tujino.

Stroka je v postopih medicinske potrditve spolne identitete z dolgoletno prakso vzpostavila sistem obravnave pacientov (protokol⁸⁵). Obravnavajo tako polnoletne kot mladoletne paciente. Poteka v obliki zdravljenja motenj spolne identitete. Gre za diagnoze F64 v skladu z veljavno avstralsko modifikacijo desete revizije Mednarodne klasifikacije bolezni in sorodnih zdravstvenih problemov (MKB-10-AM, verzija 6). Stroške zdravljenja krije obvezno zdravstveno zavarovanje.

Za posege, ki se ne izvajajo v Sloveniji, so transspolni ljudje napoteni na zdravljenje v tujino zaradi izčrpanih možnosti zdravljenja v Sloveniji. Tudi to krije obvezno zdravstveno zavarovanje. ZZS je doslej vse vloge za zdravljenje v tujini odobril. Vlog, ki bi zdravljenje v tujini uveljavljale zaradi predolghih čakalnih dob v Sloveniji, po zagotovilih ZZS ni bilo.⁸⁶

Potrdilo, ki je potrebno za nadaljnje postopke pravnega priznanja spola na upravnih enotah in iz katerega je razvidno, da je oseba spremenila spol, Interdisciplinarni konzilij izda, ko je oseba v socialni tranziciji. Z namenom zmanjšanja spolne disforije in stigmatizacije je lahko to tudi pred začetkom hormonske ali operativne terapije, ko je spolna identiteta osebe že dovolj stabilna.

Pri postopkih medicinske potrditve spolne identitete je mogoče izpostaviti naslednje izzive:

- ni systemske rešitve za nemoteno delovanje Interdisciplinarnega konzilija v primeru dolgotrajnih odsotnosti njegovih članov. To podaljšuje postopke medicinske potrditve spolne identitete, saj ti zastanejo, če so člani konzilija začasno odsotni.
- Področje se sooča s pomanjkanjem specialistov za medicinske posege potrditve spolne identitete, saj so transspolnim pacientom na voljo praktično le specialisti Interdisciplinarnega konzilija.
- Pravice do obveščeniosti in sodelovanja ter samostojnega odločanja o zdravljenju so po navedbah Interdisciplinarnega konzilija in klinik zagotovljene v skladu z Zakonom o pravicah pacientov. Niso pa javno dostopne natančne nacionalne smernice o postopkih medicinske potrditve spolne identitete.
- Pravici do pritožbe in drugega mnenja sta po navedbah klinik zagotovljeni v skladu z Zakonom o pravicah pacientov. Pritožb praktično ni. Tudi zastopniki pacientovih pravic ne beležijo primerov pritožb glede postopkov medicinske potrditve spolne identitete. Zaznati je neskladje z opozorili nevladnih organizacij, ki poročajo o pogostih primerih neprimerne odnosa zdravstvenega osebja do transspolnih ljudi.⁸⁷
- Pri postopkih medicinske potrditve spolne identitete se v Sloveniji uporablja avstralska modifikacija desete revizije Mednarodne klasifikacije bolezni in sorodnih zdravstvenih problemov (MKB-10-AM, verzija 6). Enajsta revizija Mednarodne klasifikacije bolezni MKB-11, ki bo uveljavljena januarja 2022, prinaša deopatologizacijo transspolnosti. Transspolnost po novi različici ne bo več obravnavana kot duševna motnja.

⁸⁵ Protokol je opisan v poglavju 3. 1. 2. Povzetek odgovorov na poizvedbe Zagovornika med odgovori Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije.

⁸⁶ Zagovornik je odgovor ZZS prejel 31. 3. 2021.

⁸⁷ Perger, N. (2021). Transspolne osebe v obdobju epidemije COVID-19: Dostop do zdravstvenih storitev. Dostopno na: https://legebitra.si/wp-content/uploads/2019/08/TransBuddy-POROCILO_slo_splet.pdf.

3.2 Postopki pravnega priznanja spola v okviru Ministrstva za notranje zadeve in upravnih enot

Namen poizvedb

Vprašanja o **postopkih pravnega priznanja** spola je Zagovornik poslal:

- 58 upravnim enotam (le dve nista odgovorili) in
- Ministrstvu za notranje zadeve (MNZ).

S poizvedbo je Zagovornik želel pridobiti informacije, kako se izvajajo postopki pravnega priznanja spola na upravnih enotah v Republiki Sloveniji. V poizvedbi je zastavljal vprašanja glede:

- krajevne pristojnosti upravnih enot za izvedbo postopkov pravnega priznanja spola;
- enotnega obrazca v smislu vloge za spremembo spola;
- potrdila o spremembi spola, ki je potrebno za izvedbo postopka pravnega priznanja spola;
- dodatnih ukrepov za zagotavljanje diskretnosti v postopku pravnega priznanja spola;
- višine stroška v postopku spremembe spola.

Namen poizvedb je bil preveriti trenutno prakso, tolmačenje zakonodaje ter izkušnje transspolnih ljudi v postopkih pravnega priznanja spola.⁸⁸

Po podatkih raziskovalnega poročila o vsakdanjem življenju transspolnih ljudi v Sloveniji⁸⁹ je bila večina vprašanih transspolnih ljudi razmeroma zadovoljna s postopki pravnega priznanja spola na upravnih enotah.

3.2.1 Ugotovitve glede postopkov pravnega priznanja spola

Krajevna pristojnost upravnih enot za izvedbo postopkov pravnega priznanja spola

Iz odgovorov upravnih enot in MNZ izhaja, da ni enotnega razumevanja glede vprašanja, ali mora oseba, ki želi začeti postopek spremembe spola, to urediti zgolj na tisti upravni enoti, ki je pristojna glede na njeno stalno bivališče, ali lahko to uredi na kateri koli upravni enoti, ter katera zakonska določba to ureja.

⁸⁸ Povzetki odgovorov na poizvedbe Zagovornika glede postopkov pravnega priznanja spola so zbrani v Prilogi 2 tega posebnega poročila. Priloga je dostopna na: <https://www.zagovornik.si/posebna-porocila/>.

⁸⁹ Koletnik, L. J. (2019). Raziskava vsakdanje življenje transspolnih oseb v Sloveniji: Raziskovalno poročilo. Dostopno na: https://transakcija.si/wp-content/uploads/2019/11/Vsakdanje-%C5%BEivljenje-transspolnih-oseb-v-Sloveniji-raziskovalno-poro%C4%8Dilo-2019_compressed.pdf.

Trenutna ureditev dopušča različne možnosti tolmačenja obstoječe zakonodaje o vprašanju krajevne pristojnosti upravnih enot v postopkih pravnega priznanja spola.

Uporaba enotnega obrazca – vloge za spremembo spola

Enotni obrazec kot del vloge za spremembo spola v času prejetja odgovorov na poizvedbe ni bil zakonsko predpisan.

Stranka je lahko vlogo napisala sama ali jo ustno oddala na zapisnik matičarju na upravni enoti. Julija 2021 je prišlo na tem področju do spremembe, saj je od takrat na spletni strani eUprave na voljo obrazec za vlogo za spremembo spola tako za mladoletne kot polnoletne osebe.⁹⁰

Potrdilo o spremembi spola, ki je potrebno za izvedbo postopka pravnega priznanja spola

Iz odgovorov upravnih enot in MNZ izhaja, da ni enotnega razumevanja, katera institucija je pristojna za izdajo potrdila o spremembi spola, ki je dokazilo v postopkih pravnega priznanja spola.

Iz odgovorov upravnih enot in MNZ tudi izhaja, da ni enotnega razumevanja glede vprašanja, katere informacije mora to potrdilo vsebovati. Obstoječa ureditev torej dopušča različne možnosti tolmačenja zakonodaje o tem vprašanju.

Višina stroška postopka spremembe spola

Iz odgovorov upravnih enot in MNZ izhaja, da ni enotnega razumevanja, ali so osebe v postopku spremembe spola dolžne plačati takso za vlogo in izdajo odločbe ali ne. Ni enotnega tolmačenja, ali ta postopek po 28. členu ZUT sodi med izjeme dokumentov ali dejanj, ki so oproščeni taks.⁹¹

Dodatni ukrepi za zagotavljanje diskretnosti v postopku pravnega priznanja spola

Iz odgovorov upravnih enot izhaja, da jih večina ravna po načelih varovanja osebnih podatkov, redke upravne enote pa izvajajo dodatne ukrepe za diskretnost in zaupnost postopkov pravnega priznanja spola.

MNZ ni izdalo posebnih navodil za zagotavljanje diskretnosti in zaupnosti postopkov spremembe spola na upravnih enotah.

⁹⁰ eUprava. Vpis spremembe podatka o spolu. Dostopno na: <https://e-uprava.gov.si/podrocja/osebni-dokumenti-potrdila-selitev/osebno-ime/sprememba-podatka-o-spolu.html>.

⁹¹ Odgovore upravnih enot na poizvedbo je Zagovornik prejel med 22. 3. in 26. 4. 2021. Ureditev se je kasneje spremenila, in sicer je Ministrstvo za javno upravo julija 2021 objavilo enoten Obrazec vloge za vpis spremembe podatka o spolu. Določena je tudi enotna višina takse 22,60 EUR. Obrazec je dostopen na: <https://e-uprava.gov.si/podrocja/osebni-dokumenti-potrdila-selitev/osebno-ime/sprememba-podatka-o-spolu.html>.

3.3 Predlogi ureditve pravnega priznanja spola v okviru Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti

Namen poizvedbe je bil pridobiti informacije o nalogah Medresorske delovne skupine za preučitev pravne ureditve spremembe oziroma pravnega priznanja spola v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju: MDS), ki je bila ustanovljena in je delovala v okviru Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (v nadaljevanju: MDDSZ).

V nadaljevanju so povzeti odgovori MDDSZ na poizvedbo Zagovornika o nalogah in stališčih MDS. Zagovornikova poizvedba je vključevala tudi vprašanje, ali je MDS obravnavala vprašanje samoopredelitve kot pogoja za pravno priznanje spola in informacije o nevtralnem spolnem označevalcu.

Naloge

Sklep o ustanovitvi MDS določa, da je njena naloga preučitev vseh vidikov pravne ureditve spremembe oziroma pravnega priznanja spola v Republiki Sloveniji in priprava ugotovitev, na podlagi katerih bodo pripravljene podlage za zakonsko ureditev področja.

Članstvo

Na podlagi spremembe sklepa o ustanovitvi MDS (2. 6. 2020) so bili vanjo imenovani predstavniki in predstavnice MDDSZ (dve članici in en član), MZ (ena članica), MNZ (en član) in Ministrstva za pravosodje (en član oziroma njegov namestnik).

Izvedene aktivnosti

MDS se je na prvi seji sestala 6. novembra 2019 in sprejela sklep, da pristojni resorji vsak na svojem področju preučijo in pripravijo pregled stanja s številom obravnavanih zadev s področja spremembe spola. Na podlagi študije Pravne fakultete⁹² je bil pripravljen povzetek primerjalne analize ureditev tujih držav.

⁹² Štajnpihler Božič, T., Zadravec, M., Mišič, L. (ur.) (2017). Uveljavljanje pravice do pravnega priznanja spola v Sloveniji. Dostopno na: <https://www.pf.uni-lj.si/media/uppps.-koncno.besedilo.pdf>.

Druga seja MDS je potekala dne 24. junija 2020, ko je bil sprejet sklep, da se pripravljeno gradivo po prejemu dopolnitev s strani članic in članov MDS pošlje v usklajevanje oziroma dopolnitve MNZ, MDDSZ in Ministrstvu za pravosodje. Po prejemu teh dopolnitev je bilo gradivo skupaj z mnenjem Komisije za medicinsko etiko preposlano v pregled in dopolnitev tudi Varuhu človekovih pravic, Zagovorniku⁹³ ter Zavodu TransAkcija.

MDS je tako vse odzive zbrala do 15. januarja 2021 in se sestala na svoji zadnji seji 2. marca 2021, ko je zaključila s svojim delom. Ugotovitve je predala ministru za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti Janezu Ciglerju Kralju.

Stališča

MDS je v zaključnih ugotovitvah navedla, da je za sistemsko ureditev področja najbolj optimalna rešitev, da se sprejme **poseben zakon**, ki bi urejal formalni postopek vpisa pravnega priznanja spola za potrebe pravnega označevalca spola. Nujno bi bilo vzporedno s sprejetjem zakonodaje doreči in zapisati tudi protokole na zdravstvenem področju, in sicer v odvisnosti od sistema pravnega priznanja spola (samoopredelitev ali mnenje zdravstvene stroke). Nov zakon bi moral urejati vprašanja, ki so kot povzetek mnenja MDS predstavljena v nadaljevanju.

Postopek pravnega priznanja spola

Zakon bi moral določiti, ali postopek spremembe spola v celoti temelji na načelu samoopredelitve ali je za vpis spremembe potrebno (podobno kot po trenutno veljavni ureditvi) potrdilo neke druge pristojne institucije (zdravstvene ustanove).

Če postopek temelji na samoopredelitvi osebe, je ena od možnosti, da bi postopek potekal pred notarjem, pred katerim oseba poda formalno izjavo, da želi spremeniti spol, kar notar sporoči matičnemu registru, ki spremembo spola vpiše v matični register in osebi po potrebi dodeli novo EMŠO. Druga možnost pri samoopredelitvi je, da bi oseba podala zahtevo za spremembo spola v upravnem postopku, za katerega že zdaj večina vprašanih v raziskavi, ki jo je opravilo društvo Transakcija,⁹⁴ meni, da ni posebej problematičen.

Če postopek temelji na mnenju/diagnozi pristojne ustanove, je treba po mnenju MDS v zakonu urediti, kdo je pristojen za izdajo potrdila, ki služi kot podlaga za vpis spremembe spola, in pod kakšnimi pogoji se takšno potrdilo izda.

⁹³ Zagovornik se je na to pisno odzval (0709-79/2020/3; 12. 1. 2020) in podprl gradivo, ki ga je pripravila MDS, ker so bila vanj vključena njegova priporočila, vključno s tistimi, ki se nanašajo na vprašanje ureditve pravnega priznanja spola. Tako kot KME je tudi Zagovornik ocenil, da tako kompleksna tematika, kot je vprašanje pravnega priznanja spola, zahteva celovito zakonsko ureditev.

⁹⁴ Koletnik, L. J. (2019). Raziskava vsakdanje življenje transspolnih oseb v Sloveniji: Raziskovalno poročilo. Dostopno na: https://transakcija.si/wp-content/uploads/2019/11/Vsakdanje-%C5%BEivljenje-transspolnih-oseb-v-Sloveniji-raziskovalno-poro%C4%8Dilo-2019_compressed.pdf.

Upravičenci

Zakon bi moral po mnenju MDS opredeliti spodnjo starostno mejo, od katere je mogoče zahtevati spremembo spola. Jasno je, da je postopek na voljo vsem polnoletnim osebam, medtem ko države poznajo različne ureditve za mladoletne osebe. Prav tako je treba predvideti rešitev za (ne)vpis spola interspolnih otrok, kar izhaja tudi iz posebnega poročila Zagovornika, ki je ministrstvu, pristojnemu za notranje zadeve, priporočil, da preuči možnost zakonske ureditve prožnih postopkov za pravno priznanje spola interspolnih ljudi na podlagi samoopredelitve. Trenutna ureditev namreč zahteva, da zdravstveni zavod, v katerem se je otrok rodil, v 15. dneh od rojstva otroka upravni enoti sporoči informacijo o rojstvu otroka, prijava pa mora vsebovati tudi podatek o spolu otroka.

Vpisovanje spola po binarnem ali nebinarnem sistemu

MDS je primeroma izpostavila, da je nemški zakonodajalec vsaj za interspolne ljudi omogočil vpis »tretjega« spola oziroma se glede na prakso ta možnost zdaj uporablja tudi za transspolne ljudi. Razmisliti je torej treba, ali se ta možnost pridrži le za interspolne ljudi ali imajo takšno možnost vpisa tudi transspolni ljudje.

Težavo pri vpisu »tretjega« spola predstavlja določitev EMŠO številke, saj bi to zahtevalo spremembo sistema. Potrebna bi bila sprememba Zakona o centralnem registru prebivalstva, ki določa strukturo EMŠO, in Uredbe o načinu določanja osebne identifikacijske številke. EMŠO in njegova struktura imata pomembno vlogo pri zagotavljanju in distribuciji osebnih podatkov za potrebe državnih organov in drugih uporabnikov, ki jih potrebujejo za opravljanje predpisanih nalog oziroma za vodenje zbirk podatkov o posameznikih. Podatek o spolu je naveden tudi na identifikacijskih dokumentih, tako v obliki zapisa črkovne oznake kot v OCR-B zapisu (strojno berljivem zapisu, ki omogoča hitrejši prehod meje). Za dodano vrsto spola bi bilo treba zagotoviti tudi tehnične možnosti dodatnega zapisa.

Pravice oseb po pravnem priznanju spola

Zakon bi moral po mnenju MDS določiti še nekatere druge zadeve, kot npr. roke za odločanje o postopkih, pravice osebe po spremembi spola (npr. ohranitev pravic glede sklenjene zakonske zveze in vpisanega starševstva za otroke).

MDS je v zaključnih ugotovitvah navedla, da je za sistemsko ureditev področja druga možna rešitev **sprememba oziroma dopolnitev obstoječe zakonodaje**, predvsem Zakona o matičnem registru, Zakona o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju in Zakona o upravnem postopku, vsekakor pa bodo potrebne spremembe na področju zdravstvene zakonodaje. Potrebne bodo tudi spremembe Zakona o nepravdnem postopku (če bi bil za pravno priznanje spola pri mladoletnih osebah predviden sodni postopek), Zakona o notariatu (če bi postopek potekal pred notarjem) ter Zakona o kazenskem postopku in Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij (predvsem v zvezi z izvrševanjem pripora in namestitvijo v zavode za prestajanje zaporne kazni). S stališča sistemske urejenosti posameznega področja je po oceni MDS takšna rešitev manj ustrezna. Tudi v tem primeru se v posameznih zakonih uredijo vse (ali samo nekatere) od zgoraj navedenih vsebin.

MDS kot tretjo možnost izpostavlja, da se področje pravnega priznanja spola uredi z **opredelitvijo protokolov postopanja obravnave transspolnih ljudi**, predvsem v zdravstveni fazi obravnave.

3.4 Stališča organizacij civilne družbe

Odgovori na poizvedbe

Zagovornik je **poizvedbe** glede **postopkov pravnega priznanja spola in medicinske potrditve spolne identitete** poslal nevladnim organizacijam, ki delujejo na področju varstva pravic transspolnih ljudi (po abecednem redu):

- Amnesty International Slovenije,
- Društvu DIH – Enakopravni pod mavrico,
- Društvu informacijski center Legebitra,
- Društvu Parada ponosa,
- Društvu ŠKUC (sekciji Magnus in LL) (**odgovora nismo prejeli**),
- Društvu za raznolikost identitet Kvartir (**odgovora nismo prejeli**),
- Zavodu Koroška Pride,
- Slovenskemu seksološkemu društvu in
- Zavodu Transfeministična iniciativa TransAkcija.

Na poizvedbe je odgovorilo sedem od devetih nevladnih organizacij. Štiri izmed njih se posebej ukvarjajo s postopki medicinske potrditve spolne identitete in pravnega priznanja spola.

Odgovori Amnesty International Slovenije

Po mnenju Amnesty International Slovenije bi morala biti samoopredelitev⁹⁵ ključna osnova pravnega priznanja spola. Oblikovati bi se morala časovnica sprejemanja novega zakona, ki bi urejal to področje in bi temeljil na malteškem zakonu o pravnem priznanju spola. Proces pravnega priznanja spola bi moral biti zakonsko ločen od medicinske potrditve spolne identitete naprej.

Organizacija ni bila vključena v Medresorsko delovno skupino za preučitev pravne ureditve spremembe oziroma pravnega priznanja spola v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju: MDS), a je želela v njej sodelovati oziroma se jim je zdelo sodelovanje potrebno. Zato so skupaj s TransAkcijo in Legebitro vseeno podali komentar na gradivo, ki ga je pripravila omenjena MDS.

⁹⁵ Samoopredelitev (tudi samoidentifikacija, angl. self-determination) je pravica vsakega posameznika, da sam (pre)oblikuje in (ne)definira svojo spolno identiteto. Glej: Koletnik, A., Grm, A., Gramc, M. (2015, str. 168). Vsi spoli so resnični - transspolnost, transseksualnost in cispolna nenormativnost. Dostopno na: <https://lgbtpravice.si/wp-content/uploads/2019/10/Vsi-spoli-so-resnicni.pdf>.

Odgovori Društva Informacijski center Legebitra

Društvo je v svojem odgovoru poudarilo nekaj bistvenih težav in izzivov, s katerimi se v postopkih medicinske potrditve spolne identitete in pravnega priznanja spola soočajo transspolni ljudje v Sloveniji. Po trenutni zakonodaji obstaja povezava med medicinsko potrditvijo spolne identitete (medicinska tranzicija) s pravnim priznanjem spola. Sami predlagajo ločitev teh dveh postopkov, tako da pravno priznanje spola ne bi bilo pogojeno z medicinsko diagnozo. Drugi izziv je uporaba izraza sprememba spola v trenutni zakonodaji in pogojuje ta postopek s potrdilom pristojne zdravstvene ustanove ali zdravnika. Predlagajo sprejetje celostnega zakona, ki bi se ukvarjal samo s tem področjem in opredelil samoopredelitev kot temelj za izvedbo postopka. Prav tako bi bilo treba po njihovem mnenju primerno izobraziti člane Interdisciplinarnega konzilija.

Društvo je odgovorilo, da je v zadnjih letih izvedlo dejavnosti, katerih rezultat je:

- vzorec vloge za potrdilo pristojne zdravstvene ustanove ali zdravnika, ki se je uspešno uporabljal na upravnih enotah po Sloveniji.
- Potrdilo zdravstvene ustanove, ki ne vsebuje več diagnoze transseksualizma.
- Da za uspešen postopek pravnega priznanja spola niso več potrebni hormonska terapija, operativni posegi itn.
- Formalizacija Interdisciplinarnega konzilija.

Nudili so pravno pomoč transspolnim ljudem v postopkih pravnega priznanja spola, psihološko podporo in zagovorništvo transspolnim ljudem v postopku medicinske potrditve spolne identitete. Izvedli so fokusno skupino s transspolnimi ljudmi na temo pravnega priznanja spola v Sloveniji in različna predavanja na temo pravnega priznanja spola ter objavili več člankov na to temo. Javnost so ozaveščali o postopku pravnega priznanja spola in skupaj s Pravno fakulteto Univerze v Ljubljani pripravili seznam pravnih aktov, ki jih je treba analizirati z vidika pravne kategorije spola.

Društvo ni bilo vključeno v MDS, želeli pa so si sodelovati. Skupaj z Zavodom TransAkcija so poslali mnenje glede gradiva MDS.

Društvo je pripravilo priporočila za odločevalce na področju dela s transspolnimi ljudmi v zdravstvu in za zdravstvene delavce, ki sodelujejo pri postopkih medicinske potrditve spolne identitete.⁹⁶ Pozvalo jih je k:

- ločitvi postopka pravnega priznanja spola in postopka medicinske potrditve spolne identitete,
- sprejetju slovenskih smernic za postopke medicinske potrditve spolne identitete, na podlagi katerih bi deloval Interdisciplinarni konzilij,
- usposabljanju dodatnega kadra za delo na področju zdravstvene oskrbe transspolnih ljudi v postopkih medicinske potrditve spolne identitete in s tem omogočanje izvrševanja pravic iz Zakona o pacientovih pravicah (npr. pravice do drugega mnenja, do proste izbire zdravnika itn.)

⁹⁶ Legebitra. (2021). Priporočila za odločevalke_ce na področju dela s transspolnimi osebami v zdravstvu in zdravstvene delavke_ce na področju potrditve spolne identitete. Dostopno na: <https://legebitra.si/wp-content/uploads/2019/08/2021-Priporocila-TransBuddy.pdf>.

Slovensko seksološko društvo

Slovensko seksološko društvo združuje člane, ki se strokovno in multidisciplinarno ukvarjajo z vprašanji človeške seksualnosti. Zapisali so, da se raziskovalno in ekspertno ne ukvarjajo z vprašanji medicinske potrditve spolne identitete in pravnega priznanja spola. Se pa nekateri člani na akademski ravni ukvarjajo z raziskovanjem tematike spolnih identitet, nekateri se na civilno-družbeni ravni ukvarjajo z odpravljanjem diskriminacije transspolnih ljudi, trije člani pa delujejo kot ekspertne osebe za vprašanje medicinske potrditve spolne identitete in so člani Interdisciplinarnega konzilija.

Nihče od članov Slovenskega seksološkega društva ni bil vključen v MDS.

Odgovori Zavoda TransAkcija

Zavod je v svojem odgovoru poudaril nekaj ključnih težav v postopkih medicinske potrditve spolne identitete in pravnega priznanja spola. Prvo težavo vidijo v obvezni medikalizaciji v postopku in posledično prejem diagnoze transseksualizma. Rešitev vidijo v odpravi povezave pravnega priznanja spola in medicinske potrditve spolne identitete ter utemeljitev pravnega procesa na samoopredelitvi.

Kot problematično so poudarili tudi nepoznavanje področja transspolnosti pri uslužbencih na upravnih enotah. Rešitev je v izobraževanju tam zaposlenih. Zavod je poudaril ti dve težavi, a so pojasnili, da jih je še veliko več.

V zadnjih letih je organizacija izvedla naslednje dejavnosti:

- sodelovanje z Interdisciplinarnim konzilijem.
- Predstavitev teme na Medresorski komisiji za človekove pravice v okviru Ministrstva za zunanje zadeve.
- Organizacija sestankov s pristojnimi ministrstvi, na katerih so predstavili potrebe in izkušnje transspolnih ljudi v Sloveniji in primere dobrih praks iz drugih držav.
- Izvedba fokusne skupine z namenom pregleda potreb transspolnih ljudi v Sloveniji.
- Nudenje podpore transspolnim ljudem v postopkih pravnega priznanja spola.
- Izvedba številnih izobraževalnih dejavnosti, vključno z osrednjim letnim srečanjem TransMisija.

Zavod ni bil vključen v delo MDS, vendar menijo, da bi moral biti. Zapisali so, da je MDS najbolj relevanten državni deležnik na tem področju, a ta po njihovem mnenju nima interesa za sodelovanje z njimi ali za ureditev pravnega področja.

3.4.1 Povzetki stališč nevladnih organizacij

Iz odgovorov nevladnih organizacij, ki se ukvarjajo s potrebami transspolnih ljudi, izhaja, da so si razmeroma enotne v stališčih:

- naj bo samoopredelitev ključna podlaga za pravno priznanje spola, namesto da je za to potrebna diagnoza duševne motnje (transseksualizma);
- naj bo postopek pravnega priznanja spola ločen od postopka medicinske potrditve spolne identitete;
- da bi morale biti nevladne organizacije vključene v MDS.

Nevladne organizacije opozarjajo tudi na potrebo po izobraževalnih dejavnostih za medicinsko osebje in javne uslužbence na upravnih enotah. Po njihovih navedbah se transspolni ljudje pogosto soočajo z nerazumevanjem transspolnosti in z neprimernim oziroma nespoštljivim odnosom v postopkih.

4 POLOŽAJ TRANSSPOLNIH LJUDI V MEDNARODNEM OKVIRU

4.1 Stališča mednarodnih organizacij na področju transspolnosti

4.1.1 Evropska unija

Enakopravnost, enake možnosti in enako obravnavanje ter nediskriminacija so temeljne vrednote ter temeljne pravice v Evropski uniji (v nadaljevanju: EU). Zapisane so v številnih dokumentih, pogodbah in Listini EU o temeljnih pravicah.⁹⁷ Kljub napredku na področju pravic LGBTIQ ljudi, zakonodajnim spremembam in političnim pobudam, kar je prispevalo k bolj vključujočim družbam, se to ne odraža vedno v življenjih ljudi.

Po podatkih Agencije EU za temeljne pravice (v nadaljevanju: FRA) je 43 odstotkov LGBTIQ ljudi poročalo, da so se v letu 2019 počutile diskriminirane (v primerjavi s 37 odstotki leta 2012).^{98, 99} Podatki kažejo, da v EU ni vedno in povsod varno javno pokazati naklonjenosti, biti odprt glede svoje spolne usmerjenosti, identitete, izraza in značilnosti (npr. doma, na delovnem mestu). Znatno število LGBTIQ oseb nasilja in zlorab ne prijavljajo policiji. Veliko jih živi v tveganju za revščino in socialno izključenost. Pandemija bolezni covid-19 je, kot navajajo Združeni narodi, še dodatno poslabšala njihov položaj.¹⁰⁰ Številni ukrepi, ki prispevajo k enakopravnosti, enakim možnostim in enakemu obravnavanju LGBTIQ ljudi, so v prvi vrsti odgovornost nacionalnih vlad, vendar ima EU pomembno vlogo pri zagotavljanju smernic, usklajevanju ukrepov držav članic, spremljanju izvajanja in napredka, zagotavljanju podpore iz finančnih skladov EU in pri spodbujanju izmenjave dobrih praks med državami članicami.¹⁰¹

-
- 97** Listina Evropske unije o temeljnih pravicah, podpisana 7. decembra 2000 v Nici, v veljavi od 7. decembra 2000. Dostopna na: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:SL:PDF>.
- 98** European Union Agency for Fundamental Rights. (2020). A long way to go for LGBTI equality. Dostopno na: <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/eu-lgbti-survey-results>.
- 99** European Union Agency for Fundamental Rights. (2013). EU LGBT survey - European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey - Results at a glance. Dostopno na: <https://fra.europa.eu/en/publication/2013/eu-lgbt-survey-european-union-lesbian-gay-bisexual-and-transgender-survey-results>.
- 100** United Nations Independent Expert on protection against violence and discrimination based on Sexual Orientation and Gender Identity - IE SOGI. (2020). Report to the UN General Assembly: The impact of the Covid-19 pandemic on the human rights of LGBT persons. Dostopna na: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/SexualOrientation/ImpactCOVID19LGBTpersons.pdf>.
- 101** European Commission. (2020). Union of Equality: The Commission presents its first-ever strategy on LGBTIQ equality in the EU. Dostopno na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_2068 in European Commission. (2020). LGBTIQ Equality Strategy 2020-2025. Dostopno na: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/lesbian-gay-bi-trans-and-intersex-equality/lgbtiq-equality-strategy-2020-2025_en.

Evropski parlament

Evropski parlament (v nadaljevanju: EP) od leta 2014 dosledno izraža podporo izboljšanju položaja LGBTIQ ljudi v EU in po svetu. Pomemben napredek je bil dosežen na naslednjih področjih:

- **zunanje delovanje:** maja 2017 je opozoril na dogajanje v Čečeniji z Resolucijo o izvajanju smernic Sveta za LGBTI, zlasti glede preganjanja (domnevnih) istospolno usmerjenih moških v Čečeniji, Rusiji;¹⁰² EP se je javno izrekel tudi proti kršitvam pravic LGBTIQ ljudi v drugih državah (Honduras, Egipt, Irak, Nigerija, Azerbajdžan, Malezija, Gambija, Indonezija);
- **mediji:** aprila 2018 je sprejel Resolucijo o enakosti spolov v medijskem sektorju v EU.¹⁰³ V njej je pozval k nadaljnjim ukrepom za spodbujanje enakosti spolov (vključno z LGBTIQ ljudmi) v medijskih vsebinah in sektorju, izboljšanju medijske pismenosti za spopadanje s spolno in LGBTIQ neenakostjo ter diskriminacijo;
- **zdravje:** marca 2018 je sprejel Resolucijo o letnem poročilu o razmerah na področju temeljnih pravic v EU v letu 2016.¹⁰⁴ Z njo je EP prvič obsodil terapijo za spreobrnitev LGBTIQ ljudi v EU ter izrazil nasprotovanje patologizaciji trans identitet in zahtevi po prisilni sterilizaciji ter operaciji za dostop do pravnega priznavanja spola v več državah članicah;
- **izobraževanje:** septembra 2015 je sprejel Resolucijo o opolnomočenju dekliv v Evropski uniji z izobraževanjem,¹⁰⁵ ki spodbuja države članice k sodelovanju z Evropsko komisijo (v nadaljevanju: EK) v boju proti homofobiji in transfobiji v njihovih izobraževalnih sistemih ter poudarja potrebo po vključujočem izobraževanju LGBTIQ ljudi;
- **prosilci za azil:** marca 2016 je sprejel Resolucijo o položaju begunk in prosilk za azil v EU,¹⁰⁶ ki vključuje tudi podatke o položaju LGBTIQ prosilcev za azil;
- **mavrične družine:**¹⁰⁷ februarja 2018 je sprejel Resolucijo o varstvu in nediskriminaciji manjšin v državah članicah EU,¹⁰⁸ ki zajema tudi poglavje o pravicah LGBTIQ ljudi; EK je med drugim pozval k nadzoru pravic prehajanja meja oseb LGBTIQ in mavričnih družin;
- **interspolni ljudje:** februarja 2019 je sprejel Resolucijo o pravicah interseksualnih oseb,¹⁰⁹ v kateri je obsodil številne oblike nasilja in diskriminacije interspolnih ljudi, s katerimi se srečujejo v EU.

102 European Parliament. (2017). European Parliament resolution of 18 May 2017 on the implementation of the Council's LGBTI Guidelines, particularly in relation to the persecution of (perceived) homosexual men in Chechnya, Russia (2017/2688(RSP)).

Dostopna na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0231_EN.html?redirect.

103 Evropski parlament. (2018). Resolucija Evropskega parlamenta z dne 17. aprila 2018 o enakosti spolov v medijskem sektorju v EU (2017/2210(INI)).

Dostopna na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0101_SL.html.

104 Evropski parlament. (2018). Resolucija Evropskega parlamenta z dne 1. marca 2018 o letnem poročilu o razmerah na področju temeljnih pravic v EU v letu 2016 (2017/2125(INI)).

Dostopna na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0056_SL.html.

105 Evropski parlament. (2015). Resolucija Evropskega parlamenta z dne 9. septembra 2015 o opolnomočenju dekliv v Evropski uniji z izobraževanjem (2014/2250(INI)).

Dostopna na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2015-0312_SL.html.

106 Evropski parlament. (2016). Resolucija Evropskega parlamenta z dne 8. marca 2016 o položaju begunk in prosilk za azil v EU (2015/2325(INI)).

Dostopna na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2016-0073_SL.html.

107 Termin se nanaša na družine, v katerih so starši pripadniki LGBTIQ skupnosti.

108 Evropski parlament. (2018). Resolucija Evropskega parlamenta z dne 7. februarja 2018 o varstvu in nediskriminaciji manjšin v državah članicah EU (2017/2937(RSP)).

Dostopna na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0032_SL.html.

109 Evropski parlament. (2019). Resolucija Evropskega parlamenta z dne 14. februarja 2019 o pravicah interseksualnih oseb (2018/2878(RSP)).

Dostopna na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0128_SL.html.

Evropski parlament je 14. februarja 2019 sprejel **Resolucijo o prihodnosti seznama ukrepov za osebe LGBTI (2019–2024)**,¹¹⁰ v kateri je med drugim:

- ugotovil, da je v zadnjih letih v EU prišlo do nasprotovanja enakosti spolov, ki neposredno vpliva na LGBTIQ ljudi, poziva EK naj se zaveže, da se bo borila proti temu nasprotovanju, da bosta enakost in nediskriminacija prednostni področji, ter naj zagotovi, da bo ta zaveza vključena v delo prihodnje Komisije, ki bo nastopila mandat pozneje v letu 2019;
- pozval Komisijo, naj zagotovi, da bodo pravice LGBTIQ ljudi v njenem delovnem programu za obdobje 2019–2024 prednostno obravnavane, ter naj okrepi sodelovanje med različnimi generalnimi direktorati na področjih, v katera bi bilo treba vključiti pravice LGBTIQ ljudi, na primer na področju izobraževanja in zdravja, kot je navedeno v seznamu ukrepov za osebe LGBTIQ;
- pozval Komisijo, naj spremlja in izvaja protidiskriminacijsko zakonodajo in ukrepe za zagotavljanje pravic LGBTIQ ljudi na vseh področjih in nadaljuje kampanje za ozaveščanje in obveščanje javnosti o LGBTIQ ljudeh in njihovih družinah;
- pozval Komisijo, naj spodbuja in podpira države članice pri izvajanju zelo kakovostnih in celovitih izobraževalnih programov o spolnosti in odnosih, ki zagotavljajo informacije in izobraževanje o spolnem in reproduktivnem zdravju ter s tem povezanih pravic brez predsodkov, s pozitivnim pristopom in vključujoče za LGBTIQ ljudi;
- ugotovil, da za dostop do pravnega priznanja spola osem držav članic zahteva sterilizacijo, 18 držav članic pa diagnozo o duševnem zdravju; poziva EK naj oceni, ali so te zahteve v skladu z Listino Evropske unije o temeljnih pravicah;
- pozval Komisijo, naj okrepi izmenjavo dobrih praks glede tega vprašanja; poziva države članice, naj sprejmejo zakonodajo, ki je potrebna za zagotavljanje ustreznega upoštevanja, spodbujanja in zaščite temeljnih pravic LGBTIQ otrok, vključno s popolno zaščito pred diskriminacijo.

Od leta 1999 v Evropskem parlamentu deluje tudi t. i. LGBTI medskupina (ang. LGBTI Intergroup), ki predstavlja ključni forum za poslance in zaposlene Evropskega parlamenta, da lahko razpravljajo, spodbujajo in iščejo rešitve za zaščito pravic LGBTIQ ljudi. V veliki meri so prispevali k sprejetju več kot 120 besedil z LGBTIQ prijaznim besediščem, vključno z več kot 70 poročili in 50 resolucijami ter dokumenti, ki se osredotočajo izključno na vprašanja, ki vplivajo na pravice LGBTIQ ljudi. Poleg tega postavljajo vprašanja Komisiji, Svetu in Evropski službi za zunanje delovanje glede pravic LGBTIQ ljudi, organizirajo dogodke, seminarje, konference in spodbujajo vidnost LGBTIQ ljudi.

110 European Parliament. (2019). European Parliament resolution of 14 February 2019 on the future of the LGBTI List of Actions (2019-2024) (2019/2573(RSP)).
Dostopno na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0129_EN.html?redirect.

Unija enakosti: strategija za enakost LGBTIQ oseb za obdobje 2020–2025

Evropska komisija je novembra 2020 sprejela Unijo enakosti: Strategijo za enakost LGBTIQ oseb 2020–2025¹¹¹ (v nadaljevanju: strategija). V njej obravnava neenakosti in izzive, s katerimi se v Evropski uniji soočajo LGBTIQ ljudje. »Posebno pozornost namenja raznolikosti potreb LGBTIQ oseb in najranljivejšim, vključno z osebami, ki se soočajo s presečno diskriminacijo, ter trans, nebinarnimi in interspolnimi osebami, ki so med najmanj sprejetimi skupinami v družbi ter so na splošno izpostavljene večji diskriminaciji in nasilju kot drugi v LGBTIQ skupnostih.«¹¹²

Strategija določa ciljno usmerjene ukrepe v **štirih stebrih**:

1. spopadanje z diskriminacijo LGBTIQ ljudi,
2. zagotavljanje varnosti LGBTIQ ljudi,
3. razvoj družb, ki so vključujoče za LGBTIQ ljudi in
4. vodstvo v pozivu za enakost LGBTIQ ljudi po vsem svetu.

»Ob teh ciljno usmerjenih ukrepih bo posebna pozornost namenjena posebnim vprašanjem LGBTIQ oseb, spremljalo pa jih bo okrepljeno vključevanje vidika enakosti v vse politike, zakonodajo in programe financiranja EU.«¹¹³

V okviru **prvega stebra** strategija omenja stigmatizacijo že v otroštvu, kar vodi v slabši učni uspeh in zaposlitvene možnosti ter slabšo osebno in družinsko blaginjo. Za doseganje enakopravnosti in enakih možnosti LGBTIQ ljudi je pomembna zakonska zaščita pred diskriminacijo, ključen poudarek strategije je na področju zaposlovanja. Pozornost je namenjena tudi novi zakonodaji, ki bo okrepila vlogo organov za enakost. Komisija pa bo postavila tudi regulatorni okvir za preprečevanje tveganja za pristranost in diskriminacijo, ki bi jo lahko povzročali sistemi umetne inteligence.

V okviru **drugega stebra** strategija predvideva krepitev pravnega varstva za zaščito LGBTIQ ljudi pred kaznivimi dejanji iz sovraštva, sovražnim govorom in nasiljem, in sicer s pobudo za razširitev seznama kaznivih dejanj na ravni EU. Komisija želi okrepiti ukrepe za boj proti spletnemu sovražnemu govoru in dezinformacijam, za prijavljanje kaznivih dejanj iz sovraštva zoper LGBTIQ ljudi ter za varovanje in spodbujanje njihovega telesnega in duševnega zdravja.

V okviru **tretjega stebra** so predvideni ukrepi za zagotavljanje pravic LGBTIQ ljudi v čezmejnih situacijah, za boljše pravno varstvo mavričnih družin v čezmejnih situacijah, torej za udeležanje pravice do svobodnega gibanja znotraj EU. Komisija bo pripravila tudi zakonodajne pobude za enotno priznavanje starševstva v različnih državah EU.

¹¹¹ Evropska komisija. (2020). Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu Ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij.

Dostopno na: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2020:0698:FIN:SL:PDF>.

¹¹² Prav tam.

¹¹³ Prav tam.

V okviru **četrtega stebra** strategija predvideva dejavnejšo vlogo EU pri reševanju težav LGBTIQ ljudi tudi v mednarodnem prostoru.

Študija Pravno priznavanje spola v EU: pot trans ljudi k popolni enakosti.

Evropska komisija je leta 2020 izdala obsežno študijo o pravicah transspolnih ljudi z naslovom Pravno priznavanje spola v EU: pot trans ljudi k popolni enakosti. V zaključku študije so tudi štiri ključna priporočila za spodbujanje vključevanja transspolnih ljudi v EU, ki jih Zagovornik na tem mestu le na kratko povzema.¹¹⁴

EK državam članicam priporoča:

Priporočilo št. 1 – Spodbujati je treba spoštovanje transspolnih ljudi ter z izobraževanjem in ozaveščanjem o trans-identitetah v sistemih izobraževanja ter v širši družbi opozarjati na pravice transspolnih ljudi.

EK priporoča sprejetje in izvajanje nacionalne strategije za boj proti predsodkom, diskriminaciji ter pristranskim odnosom in vedenjem do transspolnih ljudi, vključno z dolgoročnimi programi izobraževanja in ozaveščanja ter z ukrepi za spopadanje s spolnimi stereotipi in stigmato do transspolnih ljudi v medijih. Poudarja, da je treba strategije pripraviti v posvetovanju z organizacijami, ki sodelujejo s transspolnimi ljudmi in jih zastopajo.

Priporočilo št. 2 – Z zakonom naj se zagotovi dostop do jasnih, preglednih, hitrih in spoštljivih postopkov za pravno priznanje spola (v nadaljevanju: PPS).

Države članice bi si morale prizadevati za sprejetje postopkov PPS, ki temeljijo na samoopredelitvi in spoštujejo človekove pravice. Postopki naj bodo učinkoviti, pošteni in nediskriminatorni, zlasti pa naj spoštujejo dostojanstvo in zasebnost ljudi. Postopki naj bodo hitri, brez čakalnih vrst, potrditev novega imena ter spola pa naj bo zagotovljena z enotnim postopkom. EK državam članicam svetuje še, da naj odpravijo postopke pred sodišči kot pogoj za pravno priznanje spola.

Države članice naj izdajo dokumente, ki navajajo spolno identiteto oziroma spol osebe (vključno z rojstnim listom, potnim listom, volilno evidenco in drugimi dokumenti), ki odražajo samoopredeljeno spolno identiteto osebe. Takšni postopki ne smejo biti pogojeni za zahtevami po ločitvi ali razveljavitvi poroke transspolnih posameznikov. EK priporoča tudi zagotovitev uporabe nevtralnih označevalcev spola v osebnih dokumentih za tiste, ki jih želijo, na primer nebinarne, spolno fluidne osebe. To je lahko v obliki tretjega označevalca spola, na primer oznake »X«, lahko pa država članica ponudi več možnosti označevalcev spola, vključno s spolno nevtralno možnostjo.

EK opozarja, da nihče ne sme biti prisiljen v medicinske postopke, vključno s kirurško spremembo spola, sterilizacijo ali hormonsko terapijo, kot pogoj za pravno priznanje spola. Prav tako naj države članice odpravijo zahteve za predložitev psihiatričnega potrdila za postopke pravega priznanja spola.

¹¹⁴ European Commission. (2020, str. 203–212). Legal gender recognition in the EU: The journeys of trans people towards full equality. Dostopno na: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/legal_gender_recognition_in_the_eu_the_journeys_of_trans_people_towards_full_equality_sept_en.pdf.

Priporočilo št. 3 – Dostop do jasnih, preglednih, hitrih in spoštljivih postopkov PPS naj države članice zagotovijo tudi v praksi.

Tudi v praksi je treba zagotoviti upoštevanje veljavnih zakonskih določb in preprečiti, da se posamezniki ne bi soočali z nadlegovanjem, diskriminacijo ali oviranjem pri dostopu do njihovih zakonskih pravic do PPS in sprememb dokumentov. Pri tem je treba zagotoviti zadostno število civilnih, pravnih in drugih strokovnjakov ter služb, da transspolnim posameznikom brez nepotrebnih zamud izpolnijo zahteve po PPS. Pripraviti je treba ustrezne smernice in izvesti usposabljanja za državne uradnike ter poenostaviti in poenotiti interne postopke za spremembo dokumentov.

EK opozarja še, da naj bodo nacionalni sistemi socialnega zavarovanja in pokojninski sistemi jasni in spoštljivi ter naj osebam, ki so zaključile postopke PPS, omogočijo zakonito spremembo imena in spola v drugih uradnih evidencah v razumnem roku, ne da bi pri tem izgubile dostop do ugodnosti ali storitev, do katerih so upravičeni.

Priporočilo št. 4 – Poleg PPS je treba transspolnim ljudem zagotoviti pravice na vseh področjih življenja in v boju proti diskriminaciji.

Predvsem je pomembno, da se transspolnim ljudem zagotovi dostop do zdravstvenega varstva brez diskriminacije, izključevanja ali zanikanja oskrbe. To pomeni, da morajo imeti transspolni posamezniki, ne glede na njihov spol, dostop do ginekološke oskrbe ter spolnega in reproduktivnega zdravstvenega varstva, vključno z zunajtelesno oploditvijo in zaščito spolnih celic. Države članice bi morale sprejeti ukrepe, da bodo zdravstveni delavci spoštovali vse transspolne ljudi.

4.1.2 Svet Evrope

Parlamentarna skupščina Sveta Evrope

Parlamentarna skupščina Sveta Evrope (v nadaljevanju: Parlamentarna skupščina SE) je leta 2015 sprejela resolucijo o diskriminaciji transspolnih ljudi v Evropi (ang. Discrimination against transgender people in Europe) številka 2048 (v nadaljevanju: resolucija).¹¹⁵ Z njo je opozorila na diskriminacijo transspolnih ljudi in nepoznavanje te težave med splošnim prebivalstvom. Kot je zapisano v resoluciji, se transspolni ljudje soočajo s kršenjem pravic, kot sta pravici do zasebnega življenja in fizične integritete, ko zaprosijo za pravno priznanje spola.

V nadaljevanju je povzetih nekaj ključnih priporočil Parlamentarne skupščine.

Parlamentarna skupščina je v resoluciji pozdravila uveljavitev pravice do spolne identitete (npr. Malta), ki daje vsakemu posamezniku pravico do priznanja njegove spolne identitete ter pravico do obravnave in identifikacije glede na to identiteto.

Države članice je pozvala, naj izrecno prepovejo diskriminacijo na podlagi spolne identitete v nacionalnih zakonodajah in vključijo človekove pravice transspolnih ljudi v mandat nacionalnih institucij za človekove pravice, z izrecnim sklicevanjem na spolno identiteto. Sprejeti je treba zakonodajo o zločinih iz sovraštva, ki tudi transspolnim ljudem zagotavlja zaščito pred transfobijo. V pripravo in izvajanje političnih ukrepov naj države članice vključujejo transspolne ljudi in njihove organizacije.

Pri pravnem priznanju spola naj se zagotovijo pregledni, hitri in dostopni postopki za spreminjanje imena ter spremembe spola na dokumentih. Pravno priznanje spola naj temelji na samoopredelitvi, omogočeno pa naj bo vsem, ne glede na starost, zdravstveno stanje, fizično stanje ali policijsko evidenco. Države članice naj odpravijo vse omejitve pravic transspolnih ljudi, omogočijo, da ob pravnem priznanju spola ostanejo v obstoječi zakonski zvezi, prav tako naj zagotovijo, da zakonci ali otroci ne bodo izgubili pravic, razmislijo pa naj tudi o možnosti vključitve tretjega spola v dokumente za tiste, ki to želijo.

Pomembno je tudi omogočanje dostopnih medicinskih postopkov za vse transspolne ljudi, ki si to želijo. Države članice naj jim zagotavljajo dostop do hormonskega zdravljenja, kirurških posegov in psihološke podpore, stroški zdravljenja pa naj se povrnejo iz javnega zdravstvenega sistema. Transspolne ljudi naj se vključi v raziskave, načrte in ukrepe za preprečevanje samomorov.

Spremeniti je treba tudi klasifikacije bolezni, ki se uporabljajo na nacionalni ravni, in se zavzeti za spremembo mednarodnih klasifikacij, pri čemer je treba zagotoviti, da transspolni ljudje, vključno z otroki, ne bodo označeni kot duševno bolni, hkrati pa zagotoviti stigme prost dostop do potrebne zdravstvene oskrbe.

115 Council of Europe, Committee on Equality and Non-Discrimination Resolucija. (2015). Discrimination against transgender people in Europe.
Dostopno na: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=21736&lang=en>.

Parlamentarna skupščina SE je v resoluciji priporočila še, da se človekove pravice transspolnih ljudi in diskriminacija na podlagi spolne identitete obravnavajo s pomočjo programov izobraževanja in usposabljanja o človekovih pravicah ter kampanj za ozaveščanje javnosti. Zaposlenim v izobraževanju, uslužbencem organov pregona in zdravstvenim delavcem, vključno s psihologi, psihiatri in splošnimi zdravniki, je treba omogočiti informacije in usposabljanje glede pravic in posebnih potreb transspolnih ljudi s posebnim poudarkom na zahtevi po spoštovanju njihove zasebnosti in dostojanstva.

Odbor ministrov držav članic Sveta Evrope

Odbor ministrov držav članic Sveta Evrope (v nadaljevanju: odbor) je v priporočilu CM/Rec(2010)5¹¹⁶ leta 2010 države članice pozval k posebnim ukrepom, ki bi lezbijkam, gejem, biseksualnim in transspolnim ljudem zagotovili polno uživanje človekovih pravic. Ti ljudje so že stoletja izpostavljeni homofobiji, transfobiji in drugim oblikam nestrpnosti in diskriminacije (kriminalizacija, marginalizacija, socialna izključenost in nasilje) na podlagi spolne usmerjenosti in spolne identitete. Pri tem je odbor opozoril, da sovražni govor ali nasilje, uperjena proti tej družbeni skupini, ne smeta biti upravičena zaradi kulturnih, tradicionalnih, verskih vrednot ali norm prevladujoče kulture.

Odbor je državam članicam predlagal preučitev veljavne nacionalne zakonodaje in monitoring ter soočenje z diskriminacijo na podlagi spolne usmerjenosti in spolne identitete, zagotovitev učinkovitih pravnih sredstev žrtvam tovrstne diskriminacije, odškodnine in sankcij za kršitelje.

Prav tako so v priporočilu nanizana področja, na katerih naj države članice izvajajo dodaten pregled aktualne zakonodaje: pravica do življenja, varnosti in zaščite pred nasiljem, pravica združevanja, pravica do svobode izražanja, pravica do spoštovanja zasebnega in družinskega življenja, zaposlovanje, izobraževanje, zdravje, stanovanjska politika, šport, azilna politika, organi za človekove pravice.

Komisar Sveta Evrope za človekove pravice

Komisar Sveta Evrope za človekove pravice Thomas Hammarberg je v okviru svojega neodvisnega raziskovanja kršitev človekovih pravic in opozarjanja nanje leta 2011 izdal neodvisno poročilo o diskriminaciji na podlagi spolne usmerjenosti in spolne identitete, v katerem je celovito predstavil stanje v vseh 47 državah članicah Sveta Evrope.¹¹⁷ Leta 2015 je objavil še poročilo o pravicah interspolnih ljudi.¹¹⁸

116 Council of Europe, Committee of Ministers. (2010). Recommendation CM/Rec(2010)5 of the Committee of Ministers to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity. Dostopno na: <https://www.refworld.org/pdfid/4bc32b292.pdf>.

117 Council of Europe. (2014). Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in Europe. Dostopno na: <https://rm.coe.int/discrimination-on-grounds-of-sexual-orientation-and-gender-identity-in/16807b76e8>.

118 Prav tam.

Leta 2020 so v skupni javni izjavi številni mednarodni strokovnjaki za človekove pravice, med katerimi je bila tudi komisarka Sveta Evrope za človekove pravice Dunja Mijatović, obsodili takratni predlog spornega madžarskega zakona, po katerem ni mogoče ob rojstvu spremeniti določenega spola, s čimer transspolnim ljudem ni več omogočeno pravno priznanje spola. Pozvali so k preložitvi glasovanja o spornem zakonu, ki ga je madžarski parlament kljub pozivom sprejel.¹¹⁹ Komisarka Mijatović je opozorila tudi na ogroženost pravic in naraščanje sovražnosti do LGBTI ljudi na Poljskem¹²⁰ ter na varovanje pravic LGBTI ljudi v času pandemije bolezni covid-19.¹²¹

4.1.3 Organizacija združenih narodov

Svet Organizacije združenih narodov za človekove pravice (v nadaljevanju: svet) se je temi človekovih pravic, spolne usmerjenosti in spolne identitete posvetil v dveh resolucijah: leta 2011 z resolucijo številka 17/19,¹²² leta 2014 pa je sprejel resolucijo številka 27/32.¹²³ V obeh je svet izrazil zaskrbljenost nad nasilnimi dejanji in diskriminacijo posameznikov zaradi njihove spolne usmerjenosti in spolne identitete ter pozval visokega komisarja Organizacije združenih narodov za človekove pravice k pripravi študije o primerih diskriminatornih zakonov in praks ter o morebitnih rešitvah na podlagi mednarodnega prava.

Neodvisni strokovnjak Organizacije združenih narodov (v nadaljevanju: OZN) za zaščito pred nasiljem in diskriminacijo na podlagi spolne usmerjenosti in spolne identitete Victor Madrigal-Borloz (v nadaljevanju: neodvisni strokovnjak) je v svojem mandatu 2018–2020 predstavil načrt dela Varstvo pred nasiljem in diskriminacijo na podlagi spolne usmerjenosti in spolne identitete (ang. Protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity; 2020)¹²⁴ za obdobje 2021–2023.

119 Council of Europe, Commissioner for Human Rights. (2020). Commissioner urges Hungary's Parliament to postpone the vote on draft bills that, if adopted, will have far-reaching adverse effects on human rights in the country. Dostopno na: <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/commissioner-urges-hungary-parliament-to-postpone-the-vote-on-draft-bills-that-if-adopted-will-have-far-reaching-adverse-effects-on-human-rights-in->.

120 Council of Europe, Commissioner for Human Rights. (2020). Poland should stop the stigmatisation of LGBTI people. Dostopno na: <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/poland-should-stop-the-stigmatisation-of-lgbti-people>.

121 Council of Europe, Commissioner for Human Rights. (2020). COVID-19: The suffering and resilience of LGBT persons must be visible and inform the actions of States. Dostopno na: <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/covid-19-the-suffering-and-resilience-of-lgbt-persons-must-be-visible-and-inform-the-actions-of-states>.

122 United Nations, General Assembly. (2011). 17/19 Human rights, sexual orientation and gender identity. Dostopno na: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G11/148/76/PDF/G1114876.pdf?OpenElement>.

123 United Nations, General Assembly. (2014). 27/32 Human rights, sexual orientation and gender identity. Dostopno na: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/177/32/PDF/G1417732.pdf?OpenElement>.

124 Madrigal-Borloz, V. (2020). Protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity. Dostopno na: https://www.ohchr.org/Documents/Issues/SexualOrientation/Report_Work_Plan_2021_2023.pdf.

V načrtu je opisal področja raziskovanja (dekriminalizacija, ukrepi proti diskriminaciji, stigma, pravno priznanje spolne identitete, zbiranje podatkov, socialna vključenost, t. i. reparativne terapije oziroma teorije spreobrnjenja,¹²⁵ vpliv pandemije bolezni covid-19) in pomen spremljanja, evalvacije in poročanja o nasilju ter diskriminaciji na podlagi spolne usmerjenosti in spolne identitete v državah.

Neodvisni strokovnjak je v posebnem poročilu Prakse t. i. terapije spreobrnjenja (ang. Practices of so-called conversion therapy)¹²⁶ leta 2020 opozoril tudi na obstoj t. i. terapij spreobrnjenja. Obsodil je vsako izvajanje tovrstnih praks, ki so poniževalne in diskriminatorne ter pozval države k prepovedi takih terapij. To vključuje jasno opredelitev prepovedanih praks, odmik prepovedi financiranja takih terapij, prepoved oglaševanja, vzpostavitev pomoči žrtvam in mehanizmov za zaščito žrtev takih terapij. Posebej je poudaril posledice, ki jih tovrstne prakse pustijo na osebah, ki so podvržene poskusom izbrisa njihove LGBT spolne identitete. Posledice so tako fizične kot psihične, včasih vodijo tudi v samomor. Kot je omenjeno v poročilu, sta Panameriška zdravstvena organizacija in Svetovno psihiatrično združenje že izrazila svoje mnenje, da t. i. terapije spreobrnjenja nimajo znanstvene podlage in dokazov o dejanski uspešnosti.¹²⁷ Vsiljeni medicinski posegi so osnovani na podlagi prepričanja, da je »napačna« spolna usmerjenost ali spolna identiteta posledica biološke disfunkcije, ki se zdravi s posegi, kot sta lobotomija in odstranitev spolnih organov.

Neodvisni strokovnjak je leta 2018 pripravil tudi poročilo Varstvo pred nasiljem in diskriminacijo na podlagi spolne usmerjenosti in spolne identitete.¹²⁸ V tem je poudaril, da je spol, za katerega se odloči posameznik, temelj osebne identitete. Posledično morajo države zagotoviti dostop do nediskriminatornega priznanja spola, enako varstvo v zakonu, zasebnost, identiteto in svobodo izražanja. Odsotnost možnosti pravnega priznanja spola zanika identiteto transspolnih in spolno raznolikih ljudi. Ogroža njihovo pravico do zdravja in do svobode gibanja in prebivanja, vključno z odhodom iz katere koli države, njihov dostop do stanovanja in socialne varnosti ter spodbuja diskriminacijo, izključevanje in ustrahovanje v kontekstu izobraževanja in zaposlovanja.¹²⁹

Velika večina transspolnih in spolno raznolikih ljudi na svetu nima dostopa do priznanja spola s strani države. V takih primerih, kot opozarja omenjeno poročilo, je verjetno, da bodo stigma in predsodki ustvarili ozračje, ki nekaznovano dovoljuje, spodbuja in nagraduje nasilna dejanja in diskriminacijo proti njim ter vodi v dejansko kriminalizacijo. Pregarjanje teh posameznikov je omogočeno tudi z uporabo zakonov ali podzakonskih aktov, povezanih z izražanjem spola in oblačil, na primer tistih, ki temeljijo na javni spodobnosti, javni morali, javnem zdravju ter varnosti, in z zakoni, ki kot kaznivo dejanje označujejo »nedostojno« ali »provokativno« ravnanje.

125 Podrobneje o reoperativni v Leskošek, V. Reparativna terapija.

Dostopno na: http://www.magnus.si/html/reparativna_terapija.html.

126 United Nations, General Assembly. (2020). Practices of so-called "conversion therapy - Report of the Independent Expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity. Dostopno na: <https://undocs.org/A/HRC/44/53>.

127 Reparativno teorijo so pri nas prav tako zavrnili v Zbornici kliničnih psihologov, zavrnil jo je tudi Varuh človekovih pravic; glej Leskošek, V. Reparativna terapija.

Dostopno na: http://www.magnus.si/html/reparativna_terapija.html.

128 United Nations, General Assembly. (2018). Protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity.

Dostopno na: https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/73/152.

129 Prav tam.

Poleg tega se zakoni, ki kriminalizirajo nudenje spolnih storitev, navadno nesorazmerno pogosto uporabljajo proti transspolnim ljudem, ki so v kazenskem postopku izpostavljeni policijski zlorabi.

Nekatere države uvajajo postopke za prepoznanje spolne identitete transspolnih ljudi: prisilne ali drugače neprostovoljne sterilizacije; medicinske postopke, povezane z medicinsko tranzicijo, vključno z operacijami in hormonskimi terapijami; psihološke ocene ali druge medicinske postopke ali zdravljenja. Vse to predstavlja resne zlorabe.

Tudi zahteve, ki se na prvi pogled morda zdijo nevtralne, lahko postanejo nesprejemljive ovire ali pa se uporabljajo za oviranje spoštovanja spolne identitete. Pogosto se zgodi, da medicinski postopki potrditve spola trajajo leta in dolgi čakalni sezname velikokrat prispevajo k številnim socialnim težavam in posledično vodijo v zlorabo mamil in alkohola ter samozdravljenje s hormoni, ki lahko povzročijo hude negativne posledice za zdravje.¹³⁰

4.1.4 Svetovna zdravstvena organizacija

Svetovna zdravstvena organizacija (SZO) je maja 2019 objavila 11. izdajo Mednarodne klasifikacije bolezni in sorodnih zdravstvenih problemov za statistične namene (MKB-11). Gre za dokument, ki zagotavlja standardizirane podatke in ustrezno terminologijo za pomoč pri diagnosticiranju in spremljanju zdravstvenih težav po vsem svetu. Vključuje tudi revidirane kode diagnoz. Mednarodni sistem kod uporabljajo zdravstveni delavci za razvrščanje bolezni ali zdravstvenega stanja. Te revidirane kode bodo vplivale na določbe o financiranju oskrbe in zdravstva z novimi spremembami, ki bodo odražale sodobno razumevanje spolnega zdravja in spolne identitete.¹³¹

MKB-11 je na novo opredelil zdravje, povezano s spolno identiteto, in je diagnostične kategorije, kot sta »transseksualizem« in »motnja spolne identitete otrok« nadomestil z izrazoma spolna neskladnost v mladosti in odraslosti oziroma neskladnost spola v otroštvu. Neskladnost med spoloma je bila tako premaknjena iz poglavja »Duševne in vedenjske motnje« v novo poglavje »Stanja, povezana s spolnim zdravjem«. To odraža dokaze, da trans in spolno raznolike identitete niso duševne bolezni, taka opredelitev lahko namreč povzroči ogromno stigmo.¹³²

Vključitev neskladnosti med spoloma v MKB bi morala transspolnim ljudem zagotoviti dostop do zdravstvenega varstva v postopkih medicinske potrditve spola in ustrezno zdravstveno zavarovanje za takšne storitve. Vključitev v MKB priznava tudi povezave med spolno identiteto, spolnim vedenjem, izpostavljenostjo nasilju in spolno prenosljivimi okužbami.¹³³

¹³⁰ Prav tam.

¹³¹ World Health Organization. WHO/Europe brief – transgender health in the context of ICD-11. Dostopno na: <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-determinants/gender/gender-definitions/who-europe-brief-transgender-health-in-the-context-of-icd-11>.

¹³² Prav tam.

¹³³ Prav tam.

Transspolni ljudje imajo veliko enakih zdravstvenih potreb kot drugi ljudje, lahko pa imajo tudi druge posebne zdravstvene potrebe, povezane z medicinsko potrditvijo spolne identitete (na primer hormonsko terapijo in kirurški poseg). Vendar podatki kažejo, da nosijo transspolni ljudje nesorazmerno veliko breme zaradi težav z duševnim, spolnim in reproduktivnim zdravjem. Nekateri transspolni ljudje si želijo medicinske tranzicije, drugi ne.¹³⁴

Podobno kot pri lezbičnih, gejevskih, biseksualnih, queer ali interspolnih skupinah, je tudi med transspolnimi ljudmi večja nevarnost za težave v duševnem zdravju, povezane z diskriminacijo in nasiljem nad transspolnimi ljudmi. Predsodki, stereotipi o transspolnih ljudeh in diskriminacija so glavne ovire za dostop do zdravstvenega varstva in lahko povzročijo večje tveganje za zdravstvene težave, ki niso povezane s spolno identiteto ali spolnostjo. Podatki tudi kažejo, da za mlade transspolne ljudi velja večje tveganje za okužbo s hivom in spolno prenosljivimi okužbami v primerjavi z njihovimi vrstniki.¹³⁵

Pravno priznavanje spola z dokumenti, ki odražajo pravo spolno identiteto osebe, je pomembno za zaščito, dostojanstvo in zdravje. Številne države v evropski regiji postavljajo veliko pogojev, da lahko posameznik spremeni dokumente, vključno z zahtevo po sterilizaciji. Organi za človekove pravice ugotavljajo, da so te zahteve glede sterilizacije v nasprotju s spoštovanjem telesne integritete, samoodločbe in človekovega dostojanstva ter lahko povzročajo in utrjujejo diskriminacijo transspolnih ljudi.¹³⁶

134 Prav tam.

135 Prav tam.

136 Prav tam.

4.2 Evropska sodna praksa

4.2.1 Evropsko sodišče za človekove pravice

Evropsko sodišče za človekove pravice (v nadaljevanju: ESČP) je pristojno za obravnavo kršitev Evropske konvencije o človekovih pravicah (v nadaljevanju: EKČP).¹³⁷ O pravicah transspolnih ljudi je sodišče odločalo zlasti v zvezi z 8. členom EKČP, ki v prvem odstavku določa, da ima vsak pravico do spoštovanja svojega zasebnega in družinskega življenja.¹³⁸ ESČP je s svojimi odločitvami glede pravic transspolnih ljudi pomembno vplivalo na razvoj ureditve v številnih državah pogodbenicah. V nadaljevanju so predstavljene nekatere prelomne odločitve ESČP, povezane s pravicami transspolnih ljudi.¹³⁹ Sodbe so nanizane po kronološkem vrstnem redu.

- **B. proti Franciji (1992)¹⁴⁰**

B. proti Franciji predstavlja sodbo, ki predstavlja velik premik glede pravnega priznanja spola. Sodišče je prvič odločilo, da onemogočanje pravnega priznanja spola s strani države pomeni kršitev 8. člena EKČP. ESČP je v zadevi sicer poudarilo, da je treba vsako odločitev o pravnem priznanju spola presoјati glede na vse okoliščine ureditve v konkretni državi. Pravica posameznika do zasebnega in družinskega življenja iz prvega odstavka 8. člena EKČP ni absolutna, pod določenimi pogoji jo lahko država omeji.¹⁴¹ Vendar v konkretnem primeru Francije niso obstajali upravičeni razlogi, zaradi katerih država ne bi dopustila spremembe podatkov o spolu v registru civilnega statusa.

¹³⁷ Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic, podpisana 4. novembra 1950 v Rimu, v veljavi od 3. septembra 1953. Dostopna na: https://www.echr.coe.int/documents/convention_slv.pdf.

¹³⁸ Prvi odstavek 8. člena EKČP (prav tam) pravi: »Vsakdo ima pravico do spoštovanja njegovega zasebnega in družinskega življenja, doma in dopisovanja«.

¹³⁹ European Court of Human Rights. (2021). Gender identity issues.

Dostopno na: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Gender_identity_eng.pdf.

¹⁴⁰ B. vs. Francija (sodba) – B. v. France (judgement). (1992). 57/1990/248/319. ECHR, 23. marec. Dostopno na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%2213343/87%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-57770%22%5D%7D>.

¹⁴¹ Drugi odstavek 8. člena EKČP (podpisana 4. novembra 1950 v Rimu, v veljavi od 3. septembra 1953. Dostopna na: https://www.echr.coe.int/documents/convention_slv.pdf): »Javna oblast se ne sme vmešavati v izvrševanje te pravice, razen, če je to določeno z zakonom in nujno v demokratični družbi zaradi državne varnosti, javne varnosti ali ekonomske blaginje države, zato, da se prepreči nered ali kaznivo dejanje, da se zavaruje zdravje ali morala, ali da se zavarujejo pravice in svoboščine drugih ljudi.«

- **Christine Goodwin proti Združenemu kraljestvu Velike Britanije (2002)**¹⁴²

Še bolj prelomna je bila odločitev v zadevi Goodwin proti Združenemu kraljestvu. Poleg vprašanja o pravnem priznanju spola je ESČP naredilo korak naprej pri pravici transspolnih ljudi do družinskega življenja, zlasti pri pravici do poroke. V zadevi je bilo pritožnici, ki je potrdila spol z medicinskimi postopki, onemogočeno pravno priznanje spola, kar je imelo veliko posledic v njenem vsakodnevnem življenju, zlasti glede njenih pravic iz pokojninskega zavarovanja in pravice do sklenitve zakonske zveze. ESČP je v svoji odločitvi ugotovilo kršitev 8. člena Konvencije s strani države, hkrati pa je v obrazložitvi izrazilo razumevanje, da v mednarodni družbi narašča zavedanje o pravicah in sprejemanje pravic transspolnih ljudi ter da je treba tudi EKČP razlagati v luči aktualnih okoliščin. V tej zadevi je ESČP odločalo tudi o morebitni kršitvi 12. člena EKČP, pravici do poroke.¹⁴³ Soglasno je bila sprejeta odločitev, da je sicer na strani države pogodbenice, da na nacionalni ravni določi formalne pogoje za sklenitev zakonske zveze, vendar ESČP ne prepoznava utemeljenih razlogov, da bi lahko država omejila pravico do sklenitve zakonske zveze tudi transspolnim ljudem (ki so tudi medicinsko potrdili spol).

- **Van Kück proti Nemčiji (2003)**¹⁴⁴

Gre za pomembno sodbo na področju socialne varnosti transspolnih ljudi. V konkretni zadevi je nemško sodišče zavrnilo zahtevek pritožnice za povračilo stroškov medicinskih postopkov potrditve spola. ESČP je v zadevi poleg morebitne kršitve 8. člena EKČP presojalo tudi o morebitni kršitvi njenega 6. člena - do poštenega sojenja.¹⁴⁵ Sodni izvedenec je pred nemškim nacionalnim sodiščem podal mnenje, da samo izboljšanje družbenega položaja pritožnice, ki ga je dosegla z medicinsko potrditvijo spola, ne predstavlja nujnega medicinskega postopka in posledično ni upravičena do povrnitev stroškov operacije in povezanih medicinskih postopkov iz zdravstvenega zavarovanja. ESČP je v zadevi ugotovilo drugače.

Zavzelo je stališče, da navedbe sodnega izvedenca o tem, da ni šlo za nujen medicinski postopek, ne zadostujejo. Potrebna bi bila dodatna zaslišanja izvedencev, gre namreč za vprašanja najbolj intimnih vidikov posameznikovega življenja, hkrati pa je nedopustno, da se je breme dokazovanja o tem, kaj je nujen medicinski postopek, prevalilo na pritožnico. Zaradi tega je ESČP ugotovilo kršitev 6. člena EKČP. Ugotovilo je tudi kršitev 8. člena.

142 Christine Goodwin vs. Združeno kraljestvo (sodba) – Christine Goodwin v. The United Kingdom (judgement). (2002). 28957/95. ECHR, 11. julij. Dostopno na: https://hudoc.echr.coe.int/eng?fbclid=IwAR0hEc8gSv-NmX2qzPy_ZX4Qq3tv0GqE0cu2G60j85dMvCes6lbtI45PUQJU#%22fulltext%22:%22christine%20goodwin%22,%22itemid%22:%22001-60596%22}.

143 12. člen EKČP (podpisana 4. novembra 1950 v Rimu, v veljavi od 3. septembra 1953. Dostopna na: https://www.echr.coe.int/documents/convention_slv.pdf): »Moški in ženske, zreli za zakon, imajo pravico skleniti zakonsko zvezo in si ustvariti družino v skladu z domačimi zakoni, ki urejajo uveljavljanje te pravice«.

144 Van Kück vs. Nemčija (sodba) – Van Kück v. Germany (judgement). (2003). 35968/97. ECHR, 12. junij. Dostopno na: https://hudoc.echr.coe.int/eng?fbclid=IwAR0hEc8gSvNmX2qzPy_ZX4Qq3tv0GqE0cu2G60j85dMvCes6lbtI45PUQJU#%22fulltext%22:%2235968/97%22,%22itemid%22:%22001-106898%22}.

145 1. odstavek 6. člena EKČP (podpisana 4. novembra 1950 v Rimu, v veljavi od 3. septembra 1953. Dostopna na: https://www.echr.coe.int/documents/convention_slv.pdf): »Vsakdo ima pravico, da o njegovih civilnih pravicah in obveznostih ali o kakršnikoli kazenski obtožbi zoper njega pravično in javno ter v razumnem roku odloča neodvisno in nepristransko z zakonom ustanovljeno sodišče. Sodba mora biti izrečena javno, toda tisk in javnost sta lahko izločena s sojenja deloma ali v celoti v interesu morale, javnega reda ali državne varnosti, če to v demokratični družbi zahtevajo koristi mladoletnikov ali varovanje zasebnega življenja strank, ali pa v nujno potrebnem obsegu, kadar je to po mnenju sodišča nujno potrebno zaradi posebnih okoliščin, če bi javnost sojenja škodovala interesom pravičnosti.«

- [L. proti Litvi \(2007\)¹⁴⁶](#)

Zadeva L. proti Litvi sodi med ključne odločitve ESČP v zadnjih 15 letih. ESČP je v zadnjih letih v svojih sodbah do določenih problematik transspolnih ljudi zavzelo zelo jasno stališče, ne le spodbujalo razvoja prava v smeri večje uveljavitve pravic transspolnih ljudi. Sodbe, ki sledijo, so imele tudi večjo odmevnost v javnosti ter poskrbele za njeno boljše seznanitev s težavami transspolnih ljudi. V konkretni zadevi je ESČP ugotovilo kršitev 8. člena EKČP, ker Litva ni imela ustrezno urejene zakonodaje glede operativnih posegov potrditve spola, hkrati pa je bil operativni poseg pogoj za doseg tudi pravnega priznanja spola.

Litva je imela sicer ureditev, ki naj bi omogočala, da oseba operativni poseg izvede v drugi državi, na račun svoje države, vendar je ESČP razsodilo, da ne zadostuje, da ima država sprejeta zakonodaja, ampak mora biti sprejeta zakonodaja dejansko tudi učinkovita v konkretnih primerih.

- [Hämäläinen proti Finski \(2014\)¹⁴⁷](#)

Gre za sodbo, v kateri je sicer ESČP odločilo, da ne gre za kršitev 8. in 12. člena EKČP v povezavi s 14. členom (prepoved diskriminacije). Vendar je odločitev pomembna zaradi odklonilnih ločenih mnenj nekaterih sodnikov in ostrega nasprotovanja odločitvi strokovne javnosti. Šlo je za primer transspolne osebe, ki je s svojo partnerko sklenila zakonsko zvezo še kot moški. Po operativni potrditvi ženske spolne identitete je želela tudi pravno urediti priznanje spola, vendar ji je bilo to onemogočeno. Pravno priznanje spola bi lahko dosegla le, če bi z ženo zakonsko zvezo preoblikovali v civilno zvezo oziroma da bi se razvezali.

ESČP je v sodbi sprejelo odločitev, da takšna zahteva ni bila nesorazmerna in da se položaj pritožnice in partnerke ne bo bistveno spremenil, če bi zakonsko zvezo preoblikovali v civilno partnersko zvezo. Sodišče je pri odločitvi zavzelo stališče, da pri transspolnih ljudeh ni doseženega soglasja med državami članicami Sveta Evrope in da gre pri določitvah obsega pravic transspolnih ljudi za samostojno odločitev vsake posamezne države članice. Sodišče je presojalo izključno, ali gre za nesorazmeren poseg v posameznikove pravice. Ločena mnenja nekaterih sodnikov so takšni odločitvi nasprotovala. Menili so, da bi morale ESČP upoštevati poseben pomen, ki ga ima za posameznika spolna identiteta in posledično ugotoviti, da je prišlo do kršitve EKČP.

146 L. vs. Litva (sodba) – L. v. Lithuania (judgement). (2007). 27527/03. ECHR, 11. september. Dostopno na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-82243%22%5D%7D>.

147 Hämäläinen vs. Finska (sodba) – Hämäläinen v. Finland (judgement). (2014). 37359/09. ECHR, 16. julij. Dostopno na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22hamalainen%20v%20finland%22%22%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%22%22CHAMBER%22%22%22itemid%22:%5B%22001-145768%22%5D%7D>.

4.2.2 Sodišče Evropske unije

Sodišče Evropske unije (v nadaljevanju: SEU) je sodni organ Evropske unije (v nadaljevanju: EU), ki skupaj z nacionalnimi sodišči držav članic skrbi za enotno razlago in uporabo prava EU. Sestavljata ga Sodišče in Splošno sodišče. Za postopke predhodnega odločanja ter različne vrste tožb je pristojno Sodišče. Za vprašanja, ki se navezujejo na pravno priznanje spola, je pomembna predvsem pristojnost Sodišča, da razlaga pravo EU z izdajanjem sodb v predhodnih postopkih; torej, kadar se nacionalni sodniki obrnejo na Sodišče s predlogom za razjasnitev določenega vidika prava EU z namenom preveritve skladnosti nacionalne zakonodaje s pravom EU.¹⁵¹ V nadaljevanju je predstavljenih nekaj sodb s področja pravnega priznanja spola in diskriminacije v postopkih pred Sodiščem.

- **P proti S in Cornwall County Council**¹⁵²

Sodišče se je v konkretni zadevi ukvarjalo z vprašanjem, ali Direktiva 76/207¹⁵³ v svojih določbah prepoveduje neenako obravnavo moških in žensk na področju zaposlovanja in dela, tudi v primeru transspolnih ljudi. Odločitev Sodišča je pomembna, ker je v razsodbi ugotovilo, da je kakršna koli diskriminacija na podlagi spola na področju zaposlovanja in dela prepovedana tudi, kadar pride do domnevno neenakega obravnavanja na področju zaposlovanja in dela pri transspolni osebi zaradi njenega pravnega priznanja spola ali medicinske potrditve spolne identitete.

- **K. B. proti National Health Service Pensions Agency**¹⁵⁴

V tej zadevi je bilo Sodišču postavljeno predhodno vprašanje v sporu med osebo K. B. in Uradom za pokojninsko zavarovanje v okviru Nacionalne zdravstvene službe ter Državnim sekretarjem za zdravje v Veliki Britaniji. Ker partnerju K. B. po operativnem posegu potrditve spola po takrat veljavni nacionalni zakonodaji ni bilo omogočeno tudi pravno priznanje spola, nista mogla skleniti zakonske zveze. Zaradi neobstoja zakonske zveze pa partner K. B. v primeru njene smrti ne bi mogel prejemati vdovske pokojnine, ker je bil do te vrste pokojnine upravičen samo preživeli zakonec. Sodišče je v zadevi razsodilo, da nacionalna ureditev, ki preprečuje pogoj izpolnitve zakonske zveze, ni v skladu s pravom EU.

¹⁵¹ Sodišče Evropske unije. Predstavitev. Dostopno na: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7024/si/.

¹⁵² P. vs. S. in Okrožni svet Cornwall (sodba) – P. v. Cornwall County Council (judgement). (1996). C-13/94. CURIA, 30. april.

Dostopno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:61994CJ0013&from=SL>.

¹⁵³ Svet Evropske unije. (1976). Direktiva Sveta z dne 9. februarja 1976 o izvrševanju načela enakega obravnavanja moških in žensk v zvezi z dostopom do zaposlitve, poklicnega usposabljanja in napredovanja ter delovnih pogojev. Dostopno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/ALL/?uri=CELEX:31976L0207>.

¹⁵⁴ K. B. vs. National Health Service Pensions Agency, Secretary of State for Health (sodba) – K. B. v. National Health Service Pensions Agency, Secretary of State for Health (judgement). (2004). C-117/01. CURIA, 7. januar. Dostopno na: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=48823&pageIndex=0&doclang=SL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2708660>.

- [S. M. Richards proti Secretary of State for Work and Pensions¹⁵⁵](#)

Tudi v tem primeru je Sodišče presojalo o vprašanju morebitne diskriminacije transspolne osebe na podlagi spola. V konkretnem primeru je želela pritožnica, ki ji je bil ob rojstvu pripisan moški spol, nato pa je v medicinskem postopku potrdila ženski spol, pridobiti pravico do starostne pokojnine po dopolnjenem 60. letu, kot je to za osebe ženskega spola določala nacionalna zakonodaja.

Njena vloga je bila zavržena, saj je zakonodaja zavračala pridobitev pravice do starostne pokojnine za ženske nekemu, ki je medicinsko potrdil ženski spol. Sodišče je v zadevi razsodilo, da takšna nacionalna ureditev ni v skladu s pravom EU na področju prava socialne varnosti. V sodbi je pojasnilo, da je treba ženski, ki je potrdila spol v medicinskem postopku, priznati enake pravice, kot bi pripadale ženski, ki ji je bil ženski spol pripisan ob rojstvu.

155 Sarah Margaret Richards vs. Secretary of State for Work and Pensions (sodba) – Sarah Margaret Richards vs. Secretary of State for Work and Pensions (judgement). (2005). C-423/04. CURIA, 15. december.
Dostopno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:62004CC0423&from=SL>.

4.3 Ureditev pravnega priznanja spola in medicinske potrditve spolne identitete v nekaterih državah

4.3.1 Pregled ureditev v izbranih državah

Ureditve pravnega priznanja spola in položaja transspolnih ljudi v medicinskih postopkih se med posameznimi državami močno razlikujejo. Že v EU so države, kjer so postopki pravnega priznanja spola transspolnih ljudi zakonsko prepovedani, države, kjer se za pravno priznanje spola še vedno zahteva sterilizacija, ter države, kjer je odločitev o morebitni medicinski potrditvi spolne identitete in/ali pravnem priznanju spola prepuščena samoopredelitvi posameznika. Med države EU, ki veljajo kot najbolj napredne pri celostni obravnavi in varstvu pravic transspolnih ljudi, sodijo: Belgija, Črna gora, Danska, Francija, Islandija, Luksemburg, Malta, Nemčija, Norveška, Portugalska in Švedska.¹⁵⁶

Med države v EU, ki imajo najbolj napredno in vključujočo ureditev pravnega priznanja spola, sodijo Belgija, Danska, Irska, Islandija, Luksemburg, Malta in Portugalska. Vsem naštetim je skupno, da omogočajo pravno priznanje spola na osnovi samoopredelitve.¹⁵⁷ Poleg naštetih sta še Francija in Grčija, ki za pravno priznanje spola sicer ne zahtevata kakršne koli medicinske diagnoze, vseeno pa odločitev o pravnem priznanju spola ne temelji na samoopredelitvi, ampak na odločitvi pristojnega organa.

Pri tem mora oseba, ki želi pravno potrditi spol, v zadostni meri izkazati neujemanje spolne identitete s spolom, pripisanim ob rojstvu.¹⁵⁸ Med omenjenimi državami pa le dve pravno priznavata nebinarno spolno identiteto – Malta in Islandija.¹⁵⁹ Po drugi strani znotraj EU še vedno obstajajo države, ki za dostop do pravne ureditve priznanja spola zahtevajo sterilizacijo. Te države so Češka, Finska, Latvija, Romunija in Slovaška. Madžarska pa je kot prva država znotraj EU postopek pravnega priznanja spola marca 2020 zakonsko prepovedala.¹⁶⁰

156 Naštete države dosegajo najvišje število točk glede na Indeks pravic transspolnih ljudi, ki ga vsako leto objavi TGEU. Indeks pravic transspolnih ljudi predstavlja pregled pravic na 6 širših področjih, in sicer pravno priznanje spola, azil, sovražni govor in nasilje, nediskriminacijo, zdravje ter družino, vsako področje pa je podrobneje razdeljeno na kategorije, skupaj na 30 kategorij. Glej: Transgender Europe (TGEU). (2021). Trans rights index: Europe&Central Asia 2021.

Dostopno na: <https://tgeu.org/wp-content/uploads/2021/05/tgeu-trans-rights-map-2021-index-en.pdf>.

157 Transgender Europe (TGEU). (2021). Trans rights index: Europe&Central Asia 2021.

Dostopno na: <https://tgeu.org/wp-content/uploads/2021/05/tgeu-trans-rights-map-2021-index-en.pdf>.

158 Transgender Europe (TGEU). (2016). France adopts 1st gender recognition law – trans people continue being judged.

Dostopno na: <https://tgeu.org/france-adopts-1st-gender-recognition-law-trans-people-continue-being-judged/>.

159 Prav tam.

160 Holroyd, M. (2020, 20. maj). Hungary passes bill ending legal gender recognition for trans citizens. Euronews. Dostopno na: <https://www.euronews.com/2020/05/20/hungary-passes-bill-ending-legal-gender-recognition-for-trans-citizens>.

Tako kot se med državami razlikujejo ureditve pravnega priznanja spola, se razlikujejo tudi ureditve dostopa do postopkov medicinske tranzicije. Med države, ki medicinske tranzicije sploh ne omogočajo oziroma ne omogočajo v celoti, sodita Ciper in Irska, ki omogočata samo hormonsko tranzicijo, ne pa tudi operacije, in Romunija, ki ne omogoča niti hormonske tranzicije. Na Irskem sicer zdravstveno zavarovanje krije stroške operativnega posega medicinske potrditve spola, ki ga oseba opravi v drugi državi. Pri ostalih državah EU prihaja do razlik predvsem pri višini in obsegu kritja stroškov medicinskih posegov s strani zdravstvenih zavarovanj. Pri tem izstopajo Latvija, kjer je kritje stroškov medicinskih postopkov izključeno iz javnega zdravstvenega zavarovanja, ter Madžarska in Poljska, kjer so stroški teh postopkov iz javnih sredstev pokriti v zelo nizkem deležu. Kot primere dobrih praks je treba izpostaviti Belgijo, Malto, Nemčijo in Nizozemsko.¹⁶¹

V nadaljevanju sledi kratek pregled ureditve pravnega priznanja spola in dostopa do medicinskih postopkov v nekaterih državah, ki s svojimi ureditvami na različnih področjih pravic transspolnih ljudi izstopajo v pozitivnem smislu.

Danska je leta 2014 postala prva država EU, ki je kot edini pogoj za pravno priznanja spola določila samoopredelitev oziroma samoopredelitev za osebe, starejše od 18 let. Danska zakonodaja sicer določa, da mora oseba, ki želi spremembo označevalca spola na dokumentih, po šestih mesecih svojo namero potrditi s ponovno prošnjo za spremembo označevalca. S takšno ureditvijo naj bi zakonodajalec preprečeval prenažle odločitve, ki bi jih posamezniki morda kasneje obžalovali.¹⁶²

Malta s svojo ureditvijo velja za državo z najbolj napredno in vključujočo ureditvijo za transspolne,¹⁶³ nebinarne in interspolne ljudi v Evropi. Od leta 2015 je veljaven Zakon o spolni identiteti, spolnem izrazu in spolnih značilnostih (angl. Gender Identity, Gender Expression and Sex Characteristics Act; v nadaljevanju: GIGESC).¹⁶⁴ Ta določa, da imajo vse osebe pravico do priznanja svoje spolne identitete, svobodnega razvoja osebnosti in spoštljive obravnave, pravice do telesne integritete in fizične avtonomije ter do priznanja spolne identitete tudi v vseh osebnih dokumentih.¹⁶⁵ Zakon za uveljavljanje teh pravic prepoveduje kakršne koli zdravstvene zahteve, dovolj je samoopredelitev. Poleg tega omogoča pravno priznanje spola mladostnim osebam. Na podlagi zakonskih določb je Malta leta 2018 odprla bolnišnico (angl. Gender wellbeing clinic), v kateri so transspolnim ljudem nudene vse faze medicinske tranzicije na enem mestu.

¹⁶¹ European Commission. (2018, str. 79–83). Trans and intersex equality rights in Europe – a comparative analysis. Dostopno na: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/trans_and_intersex_equality_rights.pdf?fbclid=IwAR25CtdIE-SdFUjKkrnquOnRGHzWTri_EOQqxqt82V3Onk3do5wrkPuNsk.

¹⁶² ILGA Europe. (2014). Denmark the first European country to allow legal change of gender without diagnosis. Dostopno na: <https://www.ilga-europe.org/resources/news/latest-news/denmark-first-european-country-allow-legal-change-gender-without>.

¹⁶³ Cispolna oseba je oseba, ki ji je bil ob rojstvu pripisan spol, ki se ujema z njeno spolno identiteto.

¹⁶⁴ An Act for the recognition and registration of the gender of a person and to regulate the effects of such a change, as well as the recognition and protection of the sex characteristics of a person (GIGESC) (14th April, 2015, ACT XI of 2015, as amended by Acts XX of 2015 and LVI of 2016).

Dostopno na: <https://rm.coe.int/168045b1e6>.

¹⁶⁵ An Act for the recognition and registration of the gender of a person and to regulate the effects of such a change, as well as the recognition and protection of the sex characteristics of a person (GIGESC) (14th April, 2015, ACT XI of 2015, as amended by Acts XX of 2015 and LVI of 2016; 3. in 4.člen).

Dostopno na: <https://rm.coe.int/168045b1e6>.

Stroški medicinske tranzicije so kriti z javnim zdravstvenim zavarovanjem.¹⁶⁶ Malta je trenutno edina država v EU, ki zakonsko prepoveduje konverzijsko terapijo na podlagi spolne identitete.¹⁶⁷

Nemčija je država, v kateri je pomembno vlogo pri spreminjanju ureditve pravic transspolnih ljudi imelo sodišče. Leta 2008 je nemško zvezno ustavno sodišče odločilo, da je zahteva po razvezi zakonske zveze pri pravnem priznanju spola neustavna, čeprav je zakonska zveza v Nemčiji opredeljena kot zveza med osebama različnih spolov.¹⁶⁸ Prav tako so bile na podlagi odločbe ustavnega sodišča odpravljene zahteve po operaciji kot pogoju za pravno priznanje spola.¹⁶⁹ A vseeno za večji napredek očitno v Nemčiji (še) ni politične volje. Junija 2021 je bil zavržen zakon, ki bi omogočal pravno priznanja spola na osnovi samoopredelitve, prav tako je bil zavržen zakon, ki bi starostno mejo za začetek medicinskih postopkov premaknil na 14 let.¹⁷⁰

V veljavi tako ostaja ureditev, po kateri je treba za pravno priznanje spola na sodišču predložiti mnenje zdravniške stroke, kar pa posledično v Nemčiji pomeni, da takšen postopek stane nekaj tisoč evrov.¹⁷¹

Nizozemska je leta 2020 naznanila, da bo kot prva država na svetu ukinila označevalec spola na osebnih dokumentih do leta 2025.¹⁷² Nizozemska vlada je pojasnila, da podatek o spolu osebe na dokumentih ni nujno potreben. S tem se bo transspolnim in interspolnim ljudem omogočilo lažjo participacijo v družbi. Nizozemska od leta 2018 na podlagi odločitve sodišča v vsakem posameznem primeru omogoča spolno nevtralen označevalec X v osebnih dokumentih v primeru oseb, ki se ne identificirajo kot moški ali ženske.¹⁷³

166 Axiak, C. (2018). Unconditional healthcare.

Dostopno na: <http://maltagayrights.org/unconditional-healthcare-claire-axiak/>.

167 Transgender Europe (TGEU). (2021). Trans rights index: Europe&Central Asia 2021. Dostopno na: <https://tgeu.org/wp-content/uploads/2021/05/tgeu-trans-rights-map-2021-index-en.pdf>.

168 Nemško ustavno sodišče BVerfG, 1 BvL 10/05 (odločeno 27. 5. 2008).

169 Transgender Europe (TGEU). (2011). German Constitutional Court declares compulsory surgeries unconstitutional.

Dostopno na: <https://tgeu.org/german-constitutional-court-declares-compulsory-surgeries-unconstitutional/>.

170 The Economist. (2021, 12. junij). Continental Europe enters the gender wars.

Dostopno na: <https://www.economist.com/europe/2021/06/12/continental-europe-enters-the-gender-wars>.

171 Douglas, E. (2021, 31. marec). Germany's Transgender Law seen as 'archaic, degrading'. DW.

Dostopno na: <https://www.dw.com/en/trans-germany/a-56031861>.

172 Ghoshal, N. in Knight, K. (2020, 8. julij). Netherlands Sees No Role for Gender Marker on ID Documents. Human Rights Watch.

Dostopno na: <https://www.hrw.org/news/2020/07/08/netherlands-sees-no-role-gender-marker-id-documents>.

173 BBC News. (2018, 19. oktober). First Dutch gender-neutral passport issued.

Dostopno na: <https://www.bbc.com/news/world-europe-45914813>.

Argentina je kot prva država na svetu s sprejetjem Zakona o spolni identiteti (ang. Gender identity law)¹⁷⁴ omogočila transspolnim ljudem pravno priznanje spola brez pogojev, kot so hormonska terapija, operativni posegi ali diagnoza o duševnem stanju. Zakon o spolni identiteti določa, da imajo vsi ljudje pravico do svobodnega razvoja in priznavanja svoje spolne identitete ter tako odraslim kot tudi mladoletnim osebam¹⁷⁵ omogoča spremembo spola, slike ali rojstnega imena v civilnih registrih brez odobritve zdravnika ali sodnika. Poleg tega zakon zahteva, da je celotna zdravstvena obravnava vključena v sistem obveznega javnega zavarovanja, ki omogoča brezplačno hormonsko terapijo in kirurške posege. Nedavno je Argentina postala tudi prva država, ki je uvedla kvote pri zaposlovanju za transspolne ljudi. Argentina je septembra 2020 sprejela zakon (šp. Decreto 721/2020), ki določa enoodstotno kvoto zaposlitve za transspolne ljudi v nacionalnem javnem sektorju.¹⁷⁶

174 Transgender Europe (TGEU). English Translation of Argentina's Gender Identity Law as approved by the Senate of Argentina on May 8, 2012. Dostopno na: <https://tgeu.org/argentina-gender-identity-law/>.

175 Zakon o spolni identiteti, 5. člen: »Sprememba imena ter priznanje spola sta dovoljena po enakimi pogoji kot pri odraslih transspolnih osebah, s to razliko, da mora prošnjo vložiti njihov zastopnik z »eksplicitnim privoljenjem mladoletne osebe.«

176 Valente, M. (2021, 29. junij). New law in Argentina could change lives in the transgender community. World Economic Forum. Dostopno na: <https://www.weforum.org/agenda/2021/06/new-law-in-argentina-could-change-lives-in-the-transgender-community/>.

4.3.2 Poizvedbe pri organih za enakost v izbranih državah

Izvedba poizvedb

Zagovornik je poizvedbe glede urejanja pravic transspolnih ljudi poslal tudi petim organom za enakost¹⁷⁷ v drugih državah, in sicer (po abecednem redu držav):

- Varuhinji enakosti spolov na Hrvaško,
- Nacionalni komisiji za promocijo enakosti na Malto,
- Zvezni antidiskriminacijski agenciji v Nemčiji,
- Varuhu enakosti in antidiskriminacije na Norveško in,
- Komisarki za zaščito enakosti v Srbiji.

Povzetek odgovorov drugih organov za enakost

V nadaljevanju so predstavljeni povzetki odgovorov na posamezna vprašanja.

Vprašanje 1: Kako so v vaši državi urejeni postopki medicinske potrditve spolne identitete? Katere medicinske postopke (operacije, terapije, posege) krije javno zdravstveno zavarovanje?

Hrvaški organ¹⁷⁸ (hr. Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova) je Zagovorniku odgovoril, da je na Hrvaškem postopek pravnega priznanja spola priznan in omogočen z zakonom iz leta 2013 (hr. Zakon o državnim maticama). Odločitev za postopek pravnega priznanja spola sprejme pristojni organ na podlagi zdravstvenih dokumentov, ki so določeni v pravilniku (mnenje psihiatra, mnenje strokovnjaka na področju endokrinologije, mnenje kliničnega psihologa, poročilo pristojnega centra za socialno varstvo). Na podlagi teh dokumentov Nacionalni zdravstveni svet izda pozitivno ali negativno mnenje. Kar zadeva medicinske postopke, se v praksi financiranje razlikuje in ni enotno predpisano. Terapije in nujne intervencije so večinoma krite iz javnega zdravstvenega zavarovanja, medtem ko operacije večinoma niso.

¹⁷⁷ Zakonodaja EU je leta 2000 (z direktivo o enakosti ras) uvedla zahtevo po imenovanju organov za spodbujanje enakosti. Posledično danes nacionalni organi za enakost delujejo v večini evropskih držav in presegajo države članice EU. Več o tem v Equinet. Standards for Equality bodies.

Dostopno na: <https://equineteurope.org/what-are-equality-bodies/standards-for-equality-bodies/>.

¹⁷⁸ Hrvaška ima tri organe za enakost: Pučki pravobranitelj, ki obravnava primere diskriminacije na osnovi 12 osebnih okoliščin. Med njimi ni spola, zakonskega ali družinskega statusa, spolne identitete, izraza ali usmerjenosti. Za te osebne okoliščine je odgovorna Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova. Za osebno okoliščino invalidnosti pa skrbi Pravobranitelj za osebe s invaliditetom.

Malteški organ (National Commission for the Promotion of Equality) je Zagovorniku pojasnil, da na Malti od leta 2018 deluje posebna klinika za vprašanja spola (ang. Gender Wellbeing Clinic), ki v postopkih medicinske potrditve spola osebam nudi podporo psihologov, družinskih terapevtov, socialnih delavcev, specialistov endokrinologije, psihiatrije, urologije in ginekologije, plastičnih kirurgov ter govornih in jezikovnih patologov. Hormonske terapije, psihološka podpora, operativni posegi in genitalne operacije so del storitev, ki jih klinika ponuja brezplačno.

Nemški organ (Antidiskriminierungsstelle des Bundes) je Zagovorniku odgovoril, da je v Nemčiji financiranje postopkov medicinske potrditve spolne identitete iz zdravstvenega zavarovanja pogojeno s potrditvijo transspolnosti kot bolezni. Samo v primeru, da psihiatrična ali psihološka pomoč ne uspe odpraviti nasprotja med fizičnim spolom in čustveno identifikacijo z nasprotnim spolom, je oseba upravičena do financiranja postopkov spremembe spola iz zdravstvenega zavarovanja.

Norveški organ (Likestillings- og diskrimineringsombudet) je Zagovorniku odgovoril, da je to področje na Norveškem slabo urejeno. Do leta 2015 so imele osebe, ki so želele vstopiti v postopek medicinske potrditve spola, slabo urejen dostop do tovrstnih zdravstvenih storitev. Leta 2015 je bila na pobudo Ministrstva za zdravje in oskrbo imenovana strokovna skupina, ki je do leta 2019 pripravila smernice za zdravstveno oskrbo oseb s spolno neskladnostjo. Implementacija teh smernic še ni popolnoma končana, ampak v osnovi omogočajo individualno obravnavo in prilagajanje postopka spremembe spola, sam postopek je v večji meri financiran iz zdravstvenega zavarovanja.

Srbski organ (Poverenik za zaščito ravnopravnosti) je Zagovorniku pojasnil, da postopek medicinske potrditve spolne identitete v Srbiji poteka v treh fazah. V prvi fazi se mora oseba pri izbranem osebem zdravniku razglasiti za transspolno osebo. Zdravnik nato napoti osebo v obravnavo k psihiatru, kjer poteka evalvacija najmanj eno leto s pomočjo intervjujev, ki potrdijo ali ovržejo obstoj spolne disforije. Stroške prevoza krije zdravstveno zavarovanje. Psihiater nato napoti osebo k endokrinologu, ko se začne druga faza, v kateri se izvede hormonska terapija. V tretji fazi se izvedejo operativni posegi, ki jih delno (35 odstotkov) krije zdravstveno zavarovanje.

Vprašanje 2: Ali transspolni ljudje za dostop do postopkov medicinske potrditve spolne identitete, ki jih krije javno (ali zasebno) zdravstveno zavarovanje, potrebujejo diagnozo duševne bolezni? Ali je transspolnost v vaši državi še vedno patologizirana? Katera revizija Mednarodne klasifikacije bolezni (MKB) se uporablja za razvrstitev spolne disforije?

Na Hrvaškem transspolni ljudje ne potrebujejo diagnoze duševne bolezni. Spolna disforija je klasificirana po DSM-5¹⁷⁹ in sledi mednarodni klasifikaciji Ameriškega psihiatričnega združenja.

Na Malti transspolni ljudje ne potrebujejo diagnoze duševne bolezni, prav tako transspolnost ni patologizirana. Po zakonu sprememba spolne identitete ne more biti podvržena psihiatrični evalvaciji ali nujnemu operativnemu posegu.

V Nemčiji potrebujejo transspolni ljudje za dostop do postopkov medicinske potrditve spolne identitete, ki so kriti iz zdravstvenega zavarovanja, dokazilo o bolezni. Za spolno disforijo se uporablja mednarodna klasifikacija bolezni MKB-10.

V Srbiji transspolni ljudje potrebujejo dve priporočili psihiatra za začetek postopka medicinske potrditve spolne identitete. Transspolnost je do leta 2022 še navedena pod oznako F64 v okviru MKB-10, nato bo v okviru MKB-11 stanje preneseno s področja duševnih bolezni na področje reproduktivnega zdravja.

Vprašanje 3: Ali transspolna oseba potrebuje kakršno koli diagnozo, zdravstveni dokument, potrdilo ali izjavo zdravstvenih organov za dostop do postopka pravnega priznanja spola?

Na Hrvaškem transspolna oseba potrebuje zdravstvene dokumente, ki so določeni v pravilniku (mnenje psihiatra, mnenje strokovnjaka na področju endokrinologije, mnenje kliničnega psihologa, poročilo pristojnega centra za socialno varstvo). Na podlagi teh dokumentov Nacionalni zdravstveni svet izda pozitivno ali negativno mnenje.

Na Malti transspolna oseba ne potrebuje diagnoze, zdravstvenih dokumentov, potrdil ali izjav zdravstvenih organov. Zakon omogoča pravno priznanje spola na podlagi samoopredelitve, ki je izrečena pred notarjem.

V Nemčiji transspolni ljudje potrebujejo psihološko in psihiatrično mnenje kot navedeno pri odgovoru na prvo vprašanje.

Na Norveškem lahko transspolna oseba dostopa do postopka pravnega priznanja spola samo na podlagi samoopredelitve.

V Srbiji transspolna oseba za dostop do postopka pravnega priznanja spola potrebuje ugotovitveni dokument psihiatra in endokrinologa ali dokazilo o opravljeni operaciji spremembe spola.

¹⁷⁹ American Psychiatric Association. DSM-5 Fact Sheets.

Dostopno na: <https://www.psychiatry.org/psychiatrists/practice/dsm/educational-resources/dsm-5-fact-sheets>.

Vprašanje 4: Ali ste kdaj v okviru spremembe spola in postopkov pravnega priznanja spola analizirali stanje človekovih pravic in diskriminacije transspolnih ljudi v svoji državi? Katera so bila ključna vprašanja ter kakšne so bile ugotovitve in zaključki?

Hrvaški organ redno analizira stanje človekovih pravic in diskriminacije transspolnih ljudi, v času epidemije se je število primerov diskriminacije povečalo. Največja težava so počasni postopki in izdajanje mnenja Nacionalnega zdravstvenega sveta. Pred epidemijo pa je bila največja težava nedoslednost zdravnikov pri odobritvah brezplačnih operativnih posegov; nekateri so namreč mnenja, da tovrstni posegi sodijo med lepotne operacije in tako niso upravičeni do financiranja.

Malteški organ je v ta namen izvedel dve obsežni raziskavi, leta 2011 in 2020. V času prve raziskave postopki pravnega priznanja spola še niso bili urejeni na način, kot so urejeni trenutno, rezultati raziskave iz leta 2020 še niso na voljo.

V Nemčiji je Delovna skupina znanstveno-medicinskih društev izdala medicinske smernice za nadaljnji razvoj zdravstvene oskrbe transspolnih ljudi.

Norveški organ še ni opravil analize stanja človekovih pravic in diskriminacije transspolnih ljudi. Leta 2017 je organ pripravil povzetek trenutnega pravnega položaja LGBT oseb, ki se nanaša na pravico do zdravja in registracijo spola.

Srbski organ še ni pripravil posebnega poročila o položaju transspolnih ljudi. Z javnomnenjskimi raziskavami je bil analiziran le odnos državljanov do LGBT populacije.

Ključne ugotovitve Zagovornika glede poizvedb pri organih za enakost v drugih državah

V državah, zajetih v Zagovornikovo poizvedbo, je medicinska potrditev spolne identitete ponekod urejena z zakoni, drugje s smernicami ali pa so predpisani določeni postopki. Stroški posegov za medicinsko potrditev spolne identitete so kriti iz zdravstvenega zavarovanja v različnih deležih. V nekaterih državah zdravstveno zavarovanje pokrije vse, ponekod samo manjši delež stroškov.

Države za opredeljevanje transspolnosti oziroma spolne disforije uporabljajo različne mednarodne klasifikacije, nekatere DSM-5 Ameriškega psihiatričnega združenja, druge uporabljajo klasifikacijo Svetovne zdravstvene organizacije MKB-10, nekatere pa se že pripravljajo na uporabo njene novejšje različice MKB-11, ki bo transspolnost depatologizirala. Prakse so različne tudi glede pogojevanja dostopa do medicinskih postopkov potrditve spolne identitete z diagnozo duševne bolezni.

Tudi glede pravnega priznanja spola so prakse različne; v nekaterih državah zadostuje samoopredelitev, večinoma pa je v državah, iz katerih so organi za enakost odgovorili, postopek spremembe podatkov v dokumentih povezan z medicinsko potrditvijo spolne identitete in je torej zdravniška dokumentacija nujna.

Kot primer dobre prakse tako glede medicinske potrditve spolne identitete kot glede pravnega priznanja spola daleč najbolj izstopa Malta. Ta je transspolnost depatologizirala, pravno priznanje spola utemeljila na samoopredelitvi in ga ločila od medicinskih postopkov. Postopke medicinske potrditve spolne identitete je uredila v specializirani kliniki po sistemu vse na enem mestu, posegi so večinoma kriti iz zdravstvenega zavarovanja. Področje je urejeno s posebnim sistemskim zakonom.

5 KLJUČNE UGOTOVITVE IN PRIPOROČILA ZAGOVORNIKA

5.1 Ključne ugotovitve na podlagi poizvedb Zagovornika

5.1.1 Ugotovitve glede medicinske potrditve spolne identitete

Zagovornik je v sklepni analizi poizvedb glede postopkov potrditve spolne identitete za transspolne ljudi v Sloveniji prišel do ugotovitev, navedenih v nadaljevanju.

Depatologizacija transspolnosti

Pri postopkih medicinske potrditve spolne identitete se v Sloveniji uporablja avstralska modifikacija desete revizije Mednarodne klasifikacije bolezni in sorodnih zdravstvenih problemov (MKB-10-AM, verzija 6).¹⁸⁰ Enajsta revizija Mednarodne klasifikacije bolezni MKB-11, ki jo je Svetovna zdravstvena organizacija (v nadaljevanju: SZO) sprejela maja 2019 in se bo začela uporabljati januarja 2022, prinaša depatologizacijo transspolnosti. Transspolnost po tej različici namreč ne bo več obravnavana kot duševna motnja.¹⁸¹ Kot opozarja SZO, bi to lahko vplivalo na način plačevanja zdravstvenih storitev potrditve spolne identitete v smislu zmanjševanja pravic.

Parlamentarna skupščina Sveta Evrope (SE) je v Resoluciji o diskriminaciji transspolnih ljudi v Evropi (ang. Discrimination against transgender people in Europe) številka 2048¹⁸² leta 2015 glede medicinske potrditve spolne identitete in zdravstvene oskrbe državam članicam med drugim priporočila, naj spremenijo klasifikacije bolezni, ki se uporabljajo na nacionalni ravni, in se zavzamejo za spremembo mednarodnih klasifikacij. Pri tem je treba zagotoviti, da transspolni ljudje, vključno z otroki, ne bodo označeni kot duševno bolni, hkrati pa zagotoviti dostop do potrebne zdravstvene oskrbe brez stigmatizacije.

180 Nacionalni inštitut za javno zdravje. (2020). MKB-10-AM, verzija 6.
Dostopno na: <https://www.nijz.si/sl/podatki/mkb-10-am-verzija-6>.

181 Več o tem v World Health Organization. WHO/Europe brief – transgender health in the context of ICD-11.
Dostopno na: <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-determinants/gender/gender-definitions/who-europe-brief-transgender-health-in-the-context-of-icd-11>.

182 Council of Europe, Committee on Equality and Non-Discrimination Resolucija. (2015). Discrimination against transgender people in Europe.
Dostopno na: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=21736&lang=en>.

Zagotavljanje nemotene zdravstvene oskrbe transspolnih ljudi

Iz odgovorov na poizvedbe Zagovornika in drugih proučenih gradiv izhaja, da so se pri zagotavljanju postopkov medicinske potrditve spolne identitete pokazali naslednji izzivi:

- zagotavljanje nemotenega delovanja konzilija v primeru dolgotrajnih odsotnosti njegovih članov, kar bi olajšalo tudi uresničevanje pravice do drugega mnenja po Zakonu o pacientovih pravicah;
- odsotnost specialistov za posamezne posege;
- javna nedostopnost slovenskih smernic za postopke medicinske potrditve spolne identitete;
- ustrezna informiranost zdravstvenega osebja;¹⁸³
- neuporaba pritožbenih postopkov pri zastopnikih pacientovih pravic s strani transspolnih ljudi.

Glede pomanjkanja specialistov za nekatere operativne posege medicinske potrditve spolne identitete Zagovornik ocenjuje, da vzpostavljena možnost zdravljenja v tujini, katerega stroški so v celoti kriti iz obveznega zdravstvenega zavarovanja, zagotavlja transspolnim ljudem zadovoljivo raven spoštovanja pravic.

5.1.2 Ugotovitve glede pravnega priznanja spola

Zagovornik se je v sklepnih analizi odgovorov na poizvedbe pri vseh upravnih enotah (UE) v Sloveniji glede postopkov pravnega priznanja spola za transspolne ljudi v Sloveniji v luči varstva pred diskriminacijo osredotočil na naslednje vidike:

- krajevna pristojnost upravnih enot;
- enoten postopek za spremembo imena in spremembo spola;
- potrdilo o spremembi spola;
- višina upravne takse;
- dodatni ukrepi za zagotavljanje diskretnosti.

Krajevna pristojnost

Transspolna oseba, ki želi v matičnem registru spremeniti podatek o spolu, mora na upravni enoti oddati vlogo, opremljeno z izjavo pristojne zdravstvene ustanove ali zdravnika, da je spremenila spol. Kot so pokazali odgovori na Zagovornikove poizvedbe, obstoječa ureditev v praksi dopušča različne možnosti tolmačenja zakonodaje glede vprašanja krajevne pristojnosti upravnih enot v postopkih pravnega priznanja spola. V zadnjem času se predvsem zaradi navodil MNZ uveljavlja praksa, da transspolni ljudje vlogo za spremembo spola oddajajo na upravnih enotah, kjer imajo stalno bivališče.

183 Več o tem v Perger, N. (2021). Transspolne osebe v obdobju epidemije COVID-19: Dostop do zdravstvenih storitev. Dostopno na: https://legebitra.si/wp-content/uploads/2019/08/TransBuddy-POROCILO_slo_splet.pdf.

Praksa kaže, da transspolni ljudje skupaj z vlogo za spremembo spola na isti upravni enoti sočasno oddajo tudi vlogo za spremembo imena.¹⁸⁴ Uradna oseba obe vlogi obravnava sočasno. Ob ugodnem izidu transspolna oseba pridobi nov podatek o spolu, novo matično številko in novo ime sočasno, kar ji omogoča enkratno zamenjavo dokumentov.

Nevladne organizacije, ki delujejo na področju transspolnosti, so zato opozorile: »Če oseba vloži obe vlogi istočasno na upravni enoti, kjer nima prijavljenega stalnega prebivališča, upravna enota vlogo za pravno priznanje spola odstopi upravni enoti, kjer ima oseba prijavljeno stalno prebivališče. To pomeni, da vlogi ne bosta obravnavani istočasno. Obstaja torej velika verjetnost, da bo oseba odločbi dobila z zamikom, kar pomeni vsaj to, da bo morala oseba dvakrat zamenjati dokumente.«¹⁸⁵

Po podatkih raziskave Vsakdanje življenje transspolnih oseb v Sloveniji iz leta 2019 je stopnja nerazkritosti transspolnih ljudi pred širšim sorodstvom 45 odstotkov, v javnih prostorih 41 odstotkov, pred učitelji pa 35 odstotkov.¹⁸⁶

»Razkritje v javnih prostorih je za vse transspolne osebe lahko zelo tvegano, saj je prav to lokacija, kjer transspolne osebe doživljajo največ diskriminacije.«¹⁸⁷

Posledice razkritja transspolnih ljudi so lahko tudi zelo negativne. Kot navaja raziskava, je ena od treh transspolnih ljudi zaradi razkritja svoje spolne identitete doživela prekinitev prijateljstva (36 odstotkov) oziroma zavrnitev s strani staršev (33 odstotkov).

»Sledi zavrnitev in izobčenost s strani širše družine (16 odstotkov), zavrnitev in izobčenost v šoli/na fakulteti (12 odstotkov), transspolna oseba preneha prejemati finančno podporo starša/staršev/skrbnice_ka/skrbnikov (12 odstotkov), doživi prekinitev partnerskega odnosa (11 odstotkov), zavrnitev in izobčenost na delovnem mestu (10 odstotkov), zavrnitev in izobčenost med priložnostnimi aktivnostmi (športni klubi, pevski zbori, ustvarjalni krožki itd.) (10 odstotkov) ali izgubi skrbništvo nad otroki (2 odstotka).«

V Sloveniji upravne enote delujejo tudi v manjših krajih, kjer se ljudje poznajo med seboj, načela varovanja osebnih podatkov niso dovolj učinkovito sredstvo za preprečevanje nehotenih razkritij transspolnih ljudi med uradnim postopkom.

184 Več o tem v Legebitra. (2017, 8. junij). Pravno priznanje spola in krajevna pristojnost upravnih enot. Dostopno na: <https://legebitra.si/2017/06/08/pravno-priznanje-spola-krajevna-pristojnost-upravnih-enot/>.

185 Prav tam.

186 Več o tem v Koletnik, L. J. (2019). Raziskava vsakdanje življenje transspolnih oseb v Sloveniji: Raziskovalno poročilo. Dostopno na: https://transakcija.si/wp-content/uploads/2019/11/Vsakdanje-%C5%BEivljenje-transspolnih-oseb-v-Sloveniji-raziskovalno-poro%C4%8Dilo-2019_compressed.pdf.

187 Prav tam.

Postopek za spremembo spola in spremembo imena

Kot omenjeno običajno osebe hkrati z vlogo za spremembo spola na UE oddajo tudi vlogo za spremembo imena. Pred uvedbo uradnega obrazca za sprožitev tega postopka julija 2021¹⁸⁸ so transspolni ljudje vlogo za spremembo spola ročno pisale na hrbtno stran obrazca za spremembo imena.

Vlagatelj ob odobreni spremembi vpisanega podatka o spolu pridobi tudi novo enotno matično številko občana, ki je vezana na spol, in zamenja osebne dokumente. Zato je smiselno sočasno zamenjati tudi ime.

Da bi omogočili hiter in transparenten postopek pravnega priznanja spola, Evropska komisija v Priporočilih za spodbujanje vključevanja transspolnih oseb v EU¹⁸⁹ (2020) državam članicam priporoča, naj vzpostavijo možnost spremembe imena in spola z enim, enotnim postopkom.

Potrdilo o spremembi spola

Obstoječa ureditev dopušča različne možnosti tolmačenja zakonodaje glede **pristojnosti** za izdajo potrdila zdravnika oziroma zdravstvene ustanove o spremembi spola, ki bi bilo ustrezno dokazilo v postopku pravnega priznanja spola. Različne možnosti tolmačenja sedanja ureditev dopušča tudi pri vprašanju, kakšno **formulacijo** mora vsebovati izjava zdravnika ali zdravstvene ustanove, da je nedvoumno, da je oseba dejansko spremenila spol.

Ob navodilih Ministrstva za notranje zadeve (MNZ) se uveljavlja praksa, da je pristojna ustanova za izdajo take izjave Interdisciplinarni konzilij oziroma psihiater, ki je njegov član. V izjavi zadostuje formulacija, da je oseba spremenila spol, pri čemer način spremembe spola ni pomemben.

EK je v Priporočilih za spodbujanje vključevanja transspolnih oseb v EU¹⁹⁰ leta 2020 državam članicam priporočila, naj si prizadevajo za sprejetje postopkov pravnega priznanja spola, ki temeljijo na samoopredelitvi in izpolnjujejo načela človekovih pravic, določena v načelih iz Yogyakarte.¹⁹¹

Parlamentarna skupščina SE je v Resoluciji o diskriminaciji transspolnih ljudi številka 2048 državam članicam priporočila, naj za spreminjanje imena in registriranega spola transspolnih ljudi na rojstnih listih, osebnih izkaznicah, potnih listih, izobraževalnih spričevalih in drugih podobnih dokumentih razvijejo hitre, pregledne in dostopne postopke, utemeljene na samoopredelitvi. Resolucija je pozvala države, naj ukinejo sterilizacijo in drugo obvezno zdravljenje, pa tudi diagnozo duševnega zdravja kot nujno zakonsko zahtevo za pripoznavanje spolne identitete osebe v zakonih, ki urejajo postopek za spremembo imena in pravno priznanega spola.

¹⁸⁸ Več o tem na eUprava. Osebno ime, sprememba podatka o spolu.

Dostopno na: <https://e-uprava.gov.si/podrocja/osebni-dokumenti-potrdila-selitev/osebno-ime.html>.

¹⁸⁹ European Commission. (2020, str. 203–212). Legal gender recognition in the EU: The journeys of trans people towards full equality. Dostopno na: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/legal_gender_recognition_in_the_eu_the_journeys_of_trans_people_towards_full_equality_sept_en.pdf.

¹⁹⁰ Prav tam.

¹⁹¹ The Yogyakarta principles plus 10. (2017).

Dostopno na: http://yogyakartaprinciples.org/wp-content/uploads/2017/11/A5_yogyakartaWEB-2.pdf.

Višina upravne takse

Iz odgovorov UE in MNZ na Zagovornikovi poizvedbi izhaja, da ni enotnega razumevanja, ali so osebe v postopku spremembe spola dolžne plačati takso za vlogo in izdajo odločbe ali ne.

Ni enotnega tolmačenja, ali postopek po 28. členu Zakona o upravnih taksah (ZUT)¹⁹² sodi med izjeme v delu, ki določa izjeme za prijave in vpis v matični register ter vloge za vpis podatkov v uradne evidence ali izbris podatkov iz njih.¹⁹³

Dodatni ukrepi za zagotavljanje diskretnosti

Iz odgovorov UE na Zagovornikovo poizvedbo izhaja, da jih večina sicer ravna po načelih varovanja osebnih podatkov, le redke upravne enote pa sprejemajo dodatne ukrepe za zagotavljanje diskretnosti in zaupnosti postopkov pravnega priznanja spola.

Nevladne organizacije, ki delujejo na področju transspolnosti, so v odgovorih na Zagovornikovo poizvedbo opozorile na potrebo po izobraževalnih aktivnostih za medicinsko osebje in javne uslužbenke na upravnih enotah. Po njihovih navedbah se transspolni ljudje pogosto soočajo z nerazumevanjem transspolnosti in z neprimernim oziroma nespoštljivim odnosom v postopkih.

EK je v Priporočilih za spodbujanje vključevanja transspolnih oseb v EU¹⁹⁴ državam članicam na dveh mestih priporočila dodatne ukrepe za spodbujanje spoštljivega odnosa državnih uradnikov do transspolnih ljudi.

V priporočilu 1, ki se nanaša na spodbujanje spoštovanja transspolnih ljudi, izobraževanje in ozaveščanje o trans-identitetah in pravicah na vseh ravneh izobraževanja in v širši družbi, je EK državam članicam priporočila, naj uvedejo redno usposabljanje za javne uslužbenke o tem, kako spodbujati strpnost in spoštovanje raznolikosti ter spoštovati in izpolnjevati pravice transspolnih ljudi.

V priporočilu 3, ki pravi, naj države članice zagotovijo dostop do preglednih, hitrih in spoštljivih postopkov za pravno priznanje spola v praksi, je EK državam članicam priporočila, naj zagotovijo ustrezne smernice in usposabljanja državnim uradnikom, da se zagotovijo primerni in spoštljivi odzivi na zahteve za spremembo imen in oznak spola.

192 Zakon o upravnih taksah (Uradni list RS, št. 106/10 – uradno prečiščeno besedilo, 14/15 – ZUUJF0, 84/15 – ZZelP-J, 32/16, 30/18 – ZKZaš in 189/20 – ZFR0).
Dostopen na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAK02146>.

193 Odgovore upravnih enot na poizvedbo je Zagovornik prejel med 22. 3. in 26. 4. 2021. Ureditev se je kasneje spremenila, in sicer je Ministrstvo za javno upravo julija 2021 objavilo enoten Obrazec vloge za vpis spremembe podatka o spolu. Določena je tudi enotna višina takse 22,60 EUR. Obrazec je dostopen na: <https://e-uprava.gov.si/podrocja/osebni-dokumenti-potrdila-selitev/osebno-ime/sprememba-podatka-o-spolu.html>.

194 European Commission. (2020, str. 203–212). Legal gender recognition in the EU: The journeys of trans people towards full equality. Dostopno na: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/legal_gender_recognition_in_the_eu_the_journeys_of_trans_people_towards_full_equality_sept_en.pdf.

5.2 Priporočila Zagovornika

Upoštevajoč Resolucijo 2048 Parlamentarne skupščine Sveta Evrope (2015),¹⁹⁵ Načela Yogyakarta¹⁹⁶ Organizacije združenih narodov (2017), Priporočila za spodbujanje vključevanja transspolnih oseb v EU¹⁹⁷ Evropske komisije (2020) in njeno Unijo enakosti: Strategijo za enakost LGBTIQ 2020–2025 (2020)¹⁹⁸ je Zagovornik oblikoval priporočila, kot sledijo v nadaljevanju. Zagovornik je upošteval tudi informacije, prejete v odgovorih na poizvedbe, ter informacije, ki jih je pridobil s pregledom strokovne literature.

5.2.1 Priporočila glede medicinske potrditve spolne identitete

Zagovornik Ministrstvu za zdravje priporoča, da:

1. zagotovi finančna sredstva za ustanovitev nacionalne kontaktne točke z namenom obveščanja o pravicah transspolnih pacientov in posvetovanja s strokovnjaki različnih strok s področja postopkov medicinske potrditve spolne identitete po zgledu Nacionalne kontaktne točke za redke bolezni;
2. ustanovi delovno skupino z namenom priprave nacionalnih smernic za obravnavo pacientov v postopkih medicinske potrditve spolne identitete, v katero naj vključi medicinske in pravne strokovnjake s tega področja, poznavalce varstva človekovih pravic in predstavnike nevladnih organizacij;
3. transspolnim ljudem, ki potrebujejo zdravstveno oskrbo, omogoči primerljiv dostop do specialistov endokrinologov, članov Interdisciplinarnega konzilija za potrditev spolne identitete, kot imajo drugi ljudje zagotovljen dostop do endokrinološkega zdravljenja;
4. zaposlenim v zdravstvu omogoči izobraževanja in usposabljanja o primerni obravnavi transspolnih oseb glede na njihove specifične značilnosti in potrebe.

195 Council of Europe, Committee on Equality and Non-Discrimination Resolucija. (2015). Discrimination against transgender people in Europe.

Dostopno na: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=21736&lang=en>.

196 The Yogyakarta principles plus 10. (2017).

Dostopno na: http://yogyakartaprinciples.org/wp-content/uploads/2017/11/A5_yogyakartaWEB-2.pdf.

197 European Commission. (2020, str. 203–212). Legal gender recognition in the EU: The journeys of trans people towards full equality. Dostopno na: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/legal_gender_recognition_in_the_eu_the_journeys_of_trans_people_towards_full_equality_sept_en.pdf.

198 Evropska komisija. (2020). Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu Ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij.

Dostopno na: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2020:0698:FIN:SL:PDF>.

Zagovornik Nacionalnemu inštitutu za javno zdravje priporoča:

5. čimprejšnjo uveljavitev enajste revizije Mednarodne klasifikacije bolezni MKB-11.¹⁹⁹

Zagovornik Zavodu za zdravstveno zavarovanje Slovenije priporoča, da:

6. ob uveljavitvi enajste revizije Mednarodne klasifikacije bolezni MKB-11 zagotovi vsaj tako raven kritja stroškov zdravstvenih posegov pacientov v postopkih medicinske potrditve spolne identitete iz naslova obveznega zdravstvenega zavarovanja, kot so je bili deležni pred tem.

Zagovornik Interdisciplinarnemu konziliju za potrditev spolne identitete priporoča, da:

7. okrepi svoje aktivnosti na področju informiranja zdravstvenega osebja o problematiki transspolnih ljudi. Pri tem naj po potrebi k sodelovanju povabi strokovnjake drugih strok in nevladne organizacije, ki delujejo na področju pravic transspolnih ljudi.

Zagovornik Univerzitetni psihiatrični kliniki Ljubljana priporoča, da:

8. z imenovanjem nadomestnih članov za vsakega izmed specialistov Interdisciplinarnega konzilija za potrditev spolne identitete zagotovi nemoteno delovanje konzilija v primeru daljših odsotnosti njegovih članov, kar bi olajšalo tudi uresničevanje pravice do drugega mnenja po Zakonu o pacientovih pravicah.

5.2.2 Priporočila glede pravnega priznanja spola

Zagovornik Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti priporoča, da:

9. pripravi celovit zakon o pravnem priznanju spola, v okviru katerega naj:
 - bo upravni postopek spremembe podatka o spolu urejen tako, da zanj ne bo več potrebna izjava zdravstvene ustanove ali zdravnika in bo zadostovala samoopredelitev osebe, ki želi sprožiti postopek pravnega priznanja spola;
 - postopek pravnega priznanja spola uredi v upravnem postopku;
 - spremembo imena in spremembo spola v osebnih dokumentih uredi v okviru enega postopka na upravnih enotah;
 - zagotovi ohranitev vseh pridobljenih pravic, vključno s pravicami iz zakonske zveze in starševstva;
 - omogoči tudi vpis tretje, nevtralne možnosti pri označevanju spola za transspolne in interspolne ljudi.

¹⁹⁹ World Health Organization. ICD-11: International Classification of Diseases 11th Revision - The global standard for diagnostic health information. Dostopno na: <https://icd.who.int/en>.

Zagovornik Ministrstvu za notranje zadeve priporoča, da:

10. odpravi krajevno pristojnost za postopke pravnega priznanja spola tako, da bodo vlagatelji to lahko urejali na kateri koli upravni enoti in o tem izda navodilo vsem upravnim enotam;
11. zagotovi, da bo sprememba že vpisanega matičnega dejstva brezplačna in poenotena na vseh upravnih enotah in o tem izda navodilo vsem upravnim enotam.

Zagovornik Ministrstvu za javno upravo priporoča, da:

12. javnim uslužbencem na upravnih enotah omogoči usposabljanja o primerni obravnavi transspolnih oseb glede na njihove specifične značilnosti in potrebe.

5.2.3 Obrazložitev priporočil

1.

Zagovornik Ministrstvu za zdravje priporoča, da zagotovi finančna sredstva za ustanovitev nacionalne kontaktne točke z namenom obveščanja o pravicah transspolnih pacientov in posvetovanja s strokovnjaki različnih strok s področja postopkov medicinske potrditve spolne identitete po zgledu Nacionalne kontaktne točke za redke bolezni.

Obrazložitev

Nacionalno kontaktno točko o postopkih medicinske potrditve spolne identitete je smiselno zasnovati po zgledu Nacionalne kontaktne točke za redke bolezni.²⁰⁰ Med seboj naj povezuje institucije, strokovnjake, transspolne ljudi in njihove bližnje ter jim omogoča dostop do kakovostnih informacij o postopkih medicinske potrditve spolne identitete v Sloveniji, vključno z informacijami o vseh pravicah pacientov. Nacionalna kontaktna točka naj uporabnikom zagotavlja informiranje in svetovanje na čim bolj dostopen način.

²⁰⁰ Več o tem na: <https://www.gov.si/teme/nov-tema-200204153240/>.

2.

Zagovornik Ministrstvu za zdravje priporoča, da ustanovi delovno skupino z namenom priprave nacionalnih smernic za obravnavo pacientov v postopkih medicinske potrditve spolne identitete, v katero naj vključi medicinske in pravne strokovnjake s tega področja, poznavalce varstva človekovih pravic in predstavnike nevladnih organizacij.

Obrazložitev

Evropska komisija za boj proti rasizmu in nestrpnosti (ECRI)²⁰¹ je junija 2019 izdala poročilo o Sloveniji. V njem je med drugim priporočila: »Organi oblasti bi morali tudi določiti jasne smernice glede postopkov za spremembo spola in njihovega uradnega priznanja ter pri tem upoštevati mednarodne standarde, zlasti Resolucijo 2048 (2015) Parlamentarne skupščine Sveta Evrope.«

Vprašanje je na svoji 18. seji²⁰² 29. 5. 2019 kot delovno telo Ministrstva za zdravje obravnaval Razširjeni strokovni kolegij za psihiatrijo, ki se je na poziv ministrstva opredelil do pobude dveh nevladnih organizacij. Ti sta predlagali formalno ureditev postopkov medicinske potrditve spolne identitete in njihovo javno dostopnost. Razširjeni strokovni kolegij za psihiatrijo je ministrstvu podal podoben predlog, kot je Zagovornikovo priporočilo. Dodal je, da naj smernice potrdita ministrstvo in Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije.

3.

Zagovornik Ministrstvu za zdravje priporoča, transspolnim ljudem, ki potrebujejo zdravstveno oskrbo, omogoči primerljiv dostop do specialistov endokrinologov, članov Interdisciplinarnega konzilija za potrditev spolne identitete, kot imajo drugi ljudje zagotovljen dostop do endokrinološkega zdravljenja.

Obrazložitev

Transspolni pacienti so pri izbiri specialistov endokrinologov v postopkih medicinske potrditve spolne identitete v manj ugodnem položaju od ostalih pacientov, ki potrebujejo specialistične endokrinološke storitve. Možnost izbire zdravnikov specialistov, ki jo imajo transspolni pacienti, je namreč omejena zgolj na dva specialista endokrinologa za odrasle paciente in enega za otroke. Vsi so tudi člani Interdisciplinarnega konzilija. Drugi endokrinologi subspecialističnih znanj, potrebnih za zdravljenje spolne disforije, nimajo. Vsi trije specialisti pa poleg transspolnih pacientov zdravijo tudi druge paciente. Da bi odpravili manj ugoden položaj, v katerem so transspolni ljudje, Zagovornik predlaga takšno obravnavo, ki jih bo šele postavila v enakopraven položaj z drugimi.

²⁰¹ Evropska komisija za boj proti rasizmu in nestrpnosti. (2019). Poročilo Evropske komisije proti rasizmu in nestrpnosti o Sloveniji (peta faza spremljanja).

Dostopno na: <http://www.zagovornik.si/wp-content/uploads/2019/06/ECRI-Priporo%C4%8Dilo-2019.pdf>.

²⁰² Zapisnik je dostopen na: <https://www.gov.si/zbirke/delovna-telesa/rsk-za-psihiatrijo/>.

4.

Zagovornik Ministrstvu za zdravje priporoča, da zaposlenim v zdravstvu omogoči izobraževanja in usposabljanja o primerni obravnavi oseb glede na njihove specifične značilnosti in potrebe.

Obrazložitev

Parlamentarna skupščina SE je v Resoluciji 2048²⁰³ iz leta 2015 priporočila, naj se človekove pravice transspolnih ljudi in diskriminacija na podlagi spolne identitete obravnavata skozi programe izobraževanja in usposabljanja o človekovih pravicah ter kampanj za ozaveščanje javnosti. Zaposlenim v izobraževanju, uslužbencem organov pregona in zdravstvenim delavcem, vključno s psihologi, psihiatri in splošnimi zdravniki, je treba omogočiti informacije in usposabljanje glede pravic ter posebnih potreb transspolnih ljudi s posebnim poudarkom na zahtevi po spoštovanju njihove zasebnosti in dostojanstva.

5.

Zagovornik Nacionalnemu inštitutu za javno zdravje priporoča čimprejšnjo uveljavitev enajste revizije Mednarodne klasifikacije bolezni MKB-11.

Obrazložitev

Od 1. januarja 2022 naprej bodo lahko države članice Svetovne zdravstvene organizacije uporabljale enajsto revizijo Mednarodne klasifikacije bolezni MKB-11.²⁰⁴ Ta transspolnosti ne obravnavana več kot duševne motnje,²⁰⁵ torej prinaša depatologizacijo transspolnosti. O novi mednarodni klasifikaciji bolezni MKB-11 je Interdisciplinarni konzilij Zagovorniku pojasnil, da je v Sloveniji še vedno v veljavi 10. revizija MKB ter da konzilij po medicinski doktrini sledi tej klasifikaciji.

6.

Zagovornik Zavodu za zdravstveno zavarovanje Slovenije priporoča, da ob uveljavitvi enajste revizije Mednarodne klasifikacije bolezni MKB-11 zagotovi vsaj tako raven kritja stroškov zdravstvenih posegov pacientov v postopkih medicinske potrditve spolne identitete iz naslova obveznega zdravstvenega zavarovanja, kot so je bili deležni pred tem.

Obrazložitev

Svetovna zdravstvena organizacija je ob sprejetju nove mednarodne klasifikacije bolezni MKB-11 zapisala, da bi morala ta omogočati transspolnim ljudem dostop do zdravstvenih posegov potrditve spolne identitete kot tudi zdravstveno zavarovanje za njihovo kritje.²⁰⁶

²⁰³ Dostopno v angleškem jeziku na: <http://assembly.coe.int/nw/xml/xref/xref-xml2html-en.asp?fileid=21736>.

²⁰⁴ World Health Organization. ICD-11: International Classification of Diseases 11th Revision - The global standard for diagnostic health information. Dostopno na: <https://icd.who.int/en>.

²⁰⁵ Več o tem na: <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-determinants/gender/gender-definitions/who-europe-brief-transgender-health-in-the-context-of-icd-11>.

²⁰⁶ <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-determinants/gender/gender-definitions/who-europe-brief-transgender-health-in-the-context-of-icd-11>.

7.

Zagovornik Interdisciplinarnemu konziliju za potrditev spolne identitete priporoča, da okrepi svoje aktivnosti na področju informiranja zdravstvenega osebja o problematiki transspolnih transspolnih ljudi. Pri tem naj po potrebi k sodelovanju povabi strokovnjake drugih strok in nevladne organizacije, ki delujejo na področju pravic transspolnih ljudi.

Obrazložitev

Ministrstvo za zdravje je konec leta 2019 člane Interdisciplinarnega konzilija pisno pozvalo k večjemu udejstvovanju na področju informiranja zdravstvenega osebja o problematiki transspolnih oseb.

8.

Zagovornik Univerzitetni psihiatrični kliniki Ljubljana priporoča, da z imenovanjem nadomestnih članov za vsakega izmed specialistov Interdisciplinarnega konzilija za potrditev spolne identitete zagotovi nemoteno delovanje konzilija v primeru daljših odsotnosti njegovih članov, kar bi olajšalo tudi uresničevanje pravice do drugega mnenja po Zakonu o pacientovih pravicah.

Obrazložitev

Ministrstvo za zdravje je v odgovoru na poizvedbo Zagovornika navedlo, da se v delovanju Interdisciplinarnega konzilija občasno pojavljajo težave »zaradi izpada posameznih specialistk, kar posledično ovira ustrezno zdravljenje, vendar te težave poskušajo optimalno reševati«.

9.

Zagovornik Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti priporoča, da pripravi celovit zakon o pravnem priznanju spola, v okviru katerega, naj:

- bo upravni postopek spremembe podatka o spolu urejen tako, da zanj ne bo več potrebna izjava zdravstvene ustanove ali zdravnika in bo zadostovala samoopredelitev osebe, ki želi sprožiti postopek pravnega priznanja spola;
- postopek pravnega priznanja spola uredi v upravnem postopku;
- spremembo imena in spremembo spola v osebnih dokumentih uredi v okviru enega postopka na upravnih enotah;
- zagotovi ohranitev vseh pridobljenih pravic, vključno s pravicami iz zakonske zveze in starševstva;
- omogoči tudi vpis tretje, nevtralne možnosti pri označevanju spola za transspolne in interspolne ljudi.

Obrazložitev

Medresorska delovna skupina za preučitev pravne ureditve spremembe oziroma pravnega priznanja spola pri MDDSZ je marca 2021 v zaključkih svojega poročila o obravnavani temi navedla, da je za sistemsko ureditev področja najbolj optimalna rešitev, da se sprejme poseben zakon, ki bi moral urejati pravno priznanje spola.

K temu odločevalce spodbujajo tudi številni mednarodni dokumenti, kot je na primer Resolucija 2048 (2015) Parlamentarne skupščine Sveta Evrope.

10.

Zagovornik Ministrstvu za notranje zadeve priporoča, da odpravi krajevno pristojnost za postopke pravnega priznanja spola tako, da bodo vlagatelji to lahko urejali na kateri koli upravni enoti in o tem izda navodilo vsem upravnim enotam.

Obrazložitev

Urejanje spremembe podatka o spolu na upravnih enotah stalnega prebivališča lahko transspolne osebe zaradi majhnosti lokalnega okolja izpostavlja možnosti razkritja njihove transspolnosti in posledično do stigmatizacije in diskriminacije. V izogib temu jim je treba omogočiti urejanje postopkov na upravnih enotah kjer koli izven kraja njihovega stalnega prebivališča.

11.

Zagovornik Ministrstvu za notranje zadeve priporoča, da zagotovi, da bo sprememba že vpisanega matičnega dejstva brezplačna in poenotena na vseh upravnih enotah in o tem izda navodilo vsem upravnim enotam.

Obrazložitev

Iz odgovorov upravnih enot na Zagovornikovo poizvedbo izhaja, da nekatere upravne enote določila Zakona o upravnih taksah tolmačijo tako, da so osebe v postopku spremembe spola oproščene plačila takse za vlogo in izdajo odločbe.

12.

Zagovornik Ministrstvu za javno upravo priporoča, da javnim uslužbencem na upravnih enotah omogoči usposabljanja o primerni obravnavi transspolnih oseb glede na njihove specifične značilnosti in potrebe.

Obrazložitev

Evropska komisija je v Priporočilih za spodbujanje vključevanja transspolnih oseb v EU²⁰⁷ državam članicam priporočila dodatne ukrepe, npr. oblikovanje smernic in izvajanje izobraževanj, za spodbujanje spoštljivega odnosa državnih uradnikov do transspolnih ljudi.

207 European Commission. (2020, str. 203–212). Legal gender recognition in the EU: The journeys of trans people towards full equality. Dostopno na: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/legal_gender_recognition_in_the_eu_the_journeys_of_trans_people_towards_full_equality_sept_en.pdf.

6 KRATICE IN OKRAJŠAVE

ČD	Čakalna doba
ECRI	Evropska komisija za boj proti rasizmu in nestrpnosti
EK	Evropska komisija
EKČP	Evropska konvencija o človekovih pravicah
EP	Evropski parlament
ESČP	Evropsko sodišče za človekove pravice
ESSM	Evropsko združenje za spolno medicino
EU	Evropska unija
FRA	Agencija Evropske unije za temeljne pravice
GIGESC	Zakon o spolni identiteti, spolnemu izrazu in spolnih značilnostih (Malta)
Interdisciplinarni konzilij	Interdisciplinarni konzilij za potrditev spolne identitete
ISSM	Mednarodno združenje za spolno medicino
Klinika ORL	Klinika za otorinolaringologijo in cervikalno kirurgijo
KME	Komisija za medicinsko etiko
KOPREKO	Klinični oddelek za plastično, rekonstrukcijsko, estetsko kirurgijo in opeklino
KTDP	Klasifikacija terapevtskih in diagnostičnih postopkov
LGBTIQ	Osebe, ki se definirajo kot lezbijke, geji, biseksualne, transspolne, interpolne in queer osebe.
MDDSZ	Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti
MDS	Medresorska delovna skupina za preučitev pravne ureditve spremembe oziroma pravnega priznanja spola v Republiki Sloveniji
MNZ	Ministrstvo za notranje zadeve
MZ	Ministrstvo za zdravje
Neodvisni strokovnjak	Neodvisni strokovnjak OZN za zaščito pred nasiljem in diskriminacijo na podlagi spolne usmerjenosti in spolne identitete
NIJZ	Nacionalni inštitut za javno zdravje
Odbor	Odbor ministrov držav članic Sveta Evrope
OZN	Organizacija združenih narodov
PPS	Pravno priznanje spola
RSK	Razširjeni strokovni kolegij
SE	Svet Evrope

SEU	Sodišče Evropske unije
SOC	Standards of Care
Strategija	Unija enakosti: strategija za enakost LGBTIQ oseb za obdobje 2020–2025
Svet	Svet Organizacije združenih narodov za človekove pravice
SZO	Svetovna zdravstvena organizacija
UE	Upravna enota
UKC	Univerzitetni klinični center
UPKL	Univerzitetna psihiatrična klinika
Varuh	Varuh človekovih pravic
VZS	Šifrant vrst zdravstvenih storitev
WPATH	The World Professional Association for Transgender Health
Zagovornik	Zagovornik načela enakosti
ZMatR	Zakon o matičnem registru
ZOI-1	Zakon o osebnem imenu
ZPacP	Zakon o pacientovih pravicah
ZPIZ	Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije
ZUP	Zakon o splošnem upravnem postopku
ZUT	Zakon o upravnih taksah
ZVarD	Zakon o varstvu pred diskriminacijo
ZZVZZ	Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju
ZZZS	Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije

7 PRILOGE

Na spletni strani Zagovornika www.zagovornik.si/posebna-porocila/ so dostopne priloge:

- **PRILOGA 1: Poizvedbe zagovornika o položaju transspolnih ljudi v medicinskih in upravnih postopkih – vprašanja;**
- **PRILOGA 2: Povzetki odgovorov na poizvedbe Zagovornika glede postopkov pravnega priznanja spola;**
- **PRILOGA 3: Povzetki ključnih virov strokovne in znanstvene literature.**

8 ZAHVALA

Zagovornik načela enakosti se za odgovore na poizvedbe zahvaljuje:

- Amnesty International Slovenije,
- Dermatovenerološki kliniki Univerzitetnega kliničnega centra Ljubljana,
- Društvu DIH – Enakopravni pod mavrico,
- Društvu informacijski center Legebitra,
- Društvu Parada ponosa,
- Evropski pravni fakulteti Nove univerze,
- Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani,
- Fakulteti za humanistične študije Univerze na Primorskem,
- Fakulteti za socialno delo Univerze v Ljubljani,
- Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani,
- Interdisciplinarnemu konziliju za potrditev spolne identitete,
- Kliničnemu oddelku za endokrinologijo, diabetes in presnovne bolezni Interne klinike Univerzitetnega kliničnega centra Ljubljana,
- Kliničnemu oddelku za plastično, rekonstrukcijsko, estetsko kirurgijo in opeklino Kirurške klinike Univerzitetnega kliničnega centra Ljubljana,
- Kliničnemu oddelku za urologijo Kirurške klinike Univerzitetnega kliničnega centra Ljubljana,
- Kliniki za otorinolaringologijo in cervikofacialno kirurgijo Univerzitetnega kliničnega centra Ljubljana,
- Kliniki za otorinolaringologijo, cervikalno in maksilofacialno kirurgijo Univerzitetnega kliničnega centra Maribor,
- Kliniki za pediatrijo Univerzitetnega kliničnega centra Maribor,
- Medicinski fakulteti Univerze v Ljubljani,
- Medicinski fakulteti Univerze v Mariboru,
- Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti,
- Ministrstvu za notranje zadeve,
- Ministrstvu za zdravje,
- Nacionalnemu inštitutu za javno zdravje,
- Oddelku za endokrinologijo in diabetologijo Klinike za interno medicino Univerzitetnega kliničnega centra Maribor,
- Oddelku za plastično in rekonstruktivno kirurgijo Klinike za kirurgijo Univerzitetnega kliničnega centra Maribor,
- Oddelku za psihiatrijo Univerzitetnega kliničnega centra Maribor,
- Oddelku za urologijo Klinike za kirurgijo Univerzitetnega kliničnega centra Maribor,
- Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani,
- Pediatrični kliniki Univerzitetnega kliničnega centra Ljubljana,
- Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani,
- Pravni fakulteti Univerze v Mariboru,
- Slovenskemu seksološkemu društvu,
- 56 upravnim enotam, ki so odgovorile na poizvedbe,
- Univerzitetni psihiatrični kliniki Ljubljana,

- Zastopnikom pacientovih pravic: Vlasti Cafnik, Adeli Postružnik, Martinu Raju in Zlati Rebolj,
- Zavodu Koroška Pride,
- Zavodu Transfeministična iniciativa TransAkcija in
- Zavodu za zdravstveno zavarovanje Slovenije.

**Posebno poročilo – Položaj transspolnih ljudi v postopkih
medicinske potrditve spolne identitete in pravnega priznanja spola v Sloveniji**

Izdajatelj

Zagovornik načela enakosti Republike Slovenije

Zanj

Miha Lobnik, zagovornik načela enakosti

Besedilo

Zagovornik načela enakosti

Pri pripravi besedila so sodelovali

Miha Lobnik, Mitja Blažič, Majda Hostnik, mag. Jelena Aleksić, mag. Karmen Merlov, Nevenka Prešlenkova, Nika Stroligo Urankar, Črt Kaker, Denis Vičič, dr. Neža Kogovšek Šalamon

Lektura

Umetnost besede, Jasmina Spahalić, s. p.

Prelom in priprava na tisk

Pia Jerkič, IDEJA.si

Tisk

Silveco d.o.o. PE Stegne

Število izvodov

250

Ljubljana, december 2021

Uporaba vsebine poročila je dovoljena z navedbo vira.
Uporabljen slovnični spol v poročilu se nanaša na kateri koli spol.
Publikacija je brezplačna in dostopna vsem.

Vsa poročila Zagovornika načela enakosti so objavljena na spletni strani www.zagovornik.si

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

613.880.1
347.156-055.423

POLLOŽAJ transspolnih ljudi v postopkih medicinske potrditve spolne identitete in pravnega priznanja spola v Sloveniji : posebno poročilo / [besedilo Zagovornik načela enakosti ; pri pripravi so sodelovali Miha Lobnik ... et al.]. - Ljubljana : Zagovornik načela enakosti Republike Slovenije, 2021

ISBN 978-961-95155-2-5
COBISS.SI-ID 91557635

Namen posebnega poročila je predstaviti, kako so v Sloveniji urejeni postopki medicinske potrditve spolne identitete in pravnega priznanja spola za transspolne ljudi ter kakšna je praksa pristojnih institucij in organov. Zagovornik s tem posebnim poročilom odločevalce in javnost opozarja na pomen spoštovanja človekovih pravic in enakih pravic ljudi, ki jim je bil ob rojstvu pripisan spol, s katerim se ne poistovetijo in ne odraža njihove spolne identitete. Posebno poročilo v tem okviru opisuje položaj transspolnih ljudi, pojasnila različnih institucij in organov ter stališča Evropskega parlamenta, Evropske komisije, Sveta Evrope, Organizacije združenih narodov in Svetovne zdravstvene organizacije. Zagovornik v posebnem poročilu podaja priporočila več ministrstvom in drugim institucijam v Sloveniji za izboljšanje položaja transspolnih ljudi v medicinskih in upravnih postopkih.

Zagovornik načela enakosti je samostojni državni organ za varstvo pred diskriminacijo, spodbujanje enakih možnosti, enakopravnosti in enakega obravnavanja. Ustanovljen je bil leta 2016 na podlagi Zakona o varstvu pred diskriminacijo, s katerim je Slovenija v svoj pravni red prenesla pet evropskih direktiv s področja enakih možnosti. Zagovornik načela enakosti je polnopravni član Evropske mreže organov za enakost – Equinet.

www.zagovornik.si

ISBN 978-961-95155-2-5

9 789619 515525